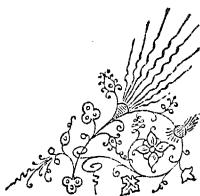

FALK ZSIGMOND DR

BUDAPESTTŐL ☆ ☆ ☆

☆ ☆ ☆ SAN-FRANCISCOIG

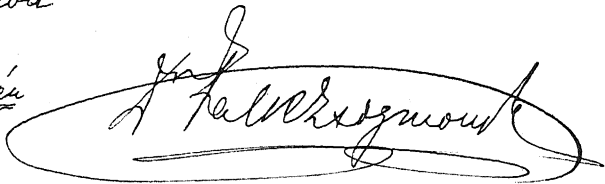
BUDAPEST 1895

DEUTSCH ZSIGMOND és TÁRSA IV., BÉCSI-UTCA 2

ÁRA 4 KORONA

A nagy mesterek, édes bácsijának,
az epigón utód

Budapest, 894 nov. 27^{én}

A handwritten signature in cursive script, enclosed in a large, hand-drawn oval. The signature appears to be "János Kőrösi".

ELŐSZÓ

AZ OLVASÓHOZ

ÁRMENNYIRE haladjon is az idő, bármennyit morzsoljak le abból a quantum évből, mely a végzet jóvoltából rendelkezésemre áll, mindinkább megerősödik bennem az a meggyőződés, hogy a leghathatósabb és a leggyorsabban felhasználható művelődést utazás útján szerezhethjük meg.

Egyedül az utazás adja meg azon önállóságot, mely nélkül az életben folytonos hányattatásnak vagyunk kitéve és mely megbecsülhetetlen kincs jövőnkben, boldogulásunkban. Az utazás fejleszti elménket és élesíti azt oly irányban, hogy gyors feltalálás útján rögtön a helyzet uraivá lehetünk.

Utazni azonban nem mindnyájunknak lehet. A kenyérkereset röghöz kötöttsége megakadályoz

abban, hogy megszerezhessük a tökélynek ama fokát, melylyel könnyebben, jobban és gyorsabban boldogulhatnánk az életben. Kell tehát eszközök és módok után néznünk, melyek által eme hiányt helyre pótolhatjuk és ezt feltalálhatni vélem abban, hogy útleírások olvasása által mintegy beleképzeljük magunkat az illető helyzetbe és így, habár csak mintegy surrogatumot is, de némi tekintetben mégis elsajátíthatjuk az utazás nyújtotta kiváló előnyöket.

Erre nézve fölötte érdekes tapasztalatot volt alkalmam tehetni egy barátomnál, a ki soha életében vasutat nem látott, már oly értelemben, hogy hosszabb ideig utazott volna és mégis szinte beutazta egész Európát, Amerikát; olyannyira bele tudta képzelni magát az illető útleíró helyzetébe, hogy egész társaságokat mulattatott a leírások elmondásával és általános bámulatot keltett maga iránt, hogy már oly sok vidéket beutazván, annyi szépet láthatott.

Ama körülmény tehát, hogy meggyőződésemszerint és tapasztalatok alapján azt hiszem, hogy az útleírások surrogatuma mégis képes némiképp pótolni az utazást, arra indított, hogy most már — egy évi gondolkodás után — végre

elhatároztam magam, megírni utazásaim leg-
érdekesebbikét, azt, mely az új világrészbe,
Amerikába vezet.

Napló-alakban közlöm tapasztalataimat, hogy
igy a figyelmes olvasó mintegy velem együtt
utazva, sokkal könnyebben válhassék a helyzet
urává. Ha könyvem mindannak daczára néhol
nem felelne meg teljében annak, a mit mondani
akarnék, s czéломat is csak kis mértékben
éerném el, kérem szíves elnézésüket.

A TENGERIG

A TENGERIG

SAJNOS TÉNY, hogy kevesen vagyunk, a kik felkeressük a külföldet oly czélből, hogy az évszázados gyakorlat folytán bevált intézményeket tanulmányozzuk és a tapasztaltakat azután kellőleg felhasználva, értékesítsük. Utazni ugyan eleget utazunk, de jobbadán bizony csak a mulatság kedvéért.

Pedig tanulni való kínálkozik lépten-nyomon, a mint elhagyjuk az ország határát. Sovinizmusunk nem engedi, hogy a szomszéd németeknél valamit jónak, szépnek találjunk; pedig, ha ízlést, szellemet nem is akarunk tőlük tanulni, Németország akárhány intézménye olyan nivón áll, hogy bízvást levonhatnók belőle a tanulságot.

A nagy német birodalom hatalmas fővárosa, az egymillió hatszázezer lakost számláló gyö-

nyörű Berlin messze felülmulta legmerészebb várakozásaimat is. Végtelen hosszú, egyenes utai még Nagy Frigyes korából veszik eredetüket, a kinek az volt a kívánsága, hogy Berlinben ne legyen mellékutca és az ő intencziói szerint majdnem kizárólag egymásra merőlegesen fekvő és derékszög alatt keresztező utakat találunk. A villanyos világítás már majdnem az egész városban elterjed és egyik legkiválóbb, megbecsülhetetlen előnye az a város kellő közepén fekvő kert, az úgynevezett Thiergarten, a mely nagyságban megközelíti a budapesti városligetet. Egyáltalán az egész városban minden húsz-huszonöt lépésre találunk egy kis sétatért szökőkúttal, ültetvényekkel, mi az egészségi viszonyokat a lehető legjobbakká teszi, a mit különben a köz-tisztaságra fordított ritka gondosság is nagyban előmozdít.

Nos hát, hogy Berlinben sok muzeumot, még több szobrot találunk, az a kultúra oly magas fokán álló népnél csakis természetes dolog.

Berlinben tizenkét színház van, melyeknek kétharmadrésze a műveltség rohamos elterjedését hathatósan mozdítja elő, míg egyharmadrésze a mulatni-vágyó közönség kívánalmainak felel meg.

Az ipar terén is első helyen áll Berlin; nagy kiterjedésű és ezrekre menő személyzettel dolgozó gyárak árasztják el a várost. A praktikus berlini ugyanis a város középpontját csak úgy használja gyárépítésekre, akár a külső részeket, a mit úgy tesz lehetővé, hogy az utczára néző és jó pénzért bérbeadható területen egy négy- vagy ötemeletes modern stílusban épült házat emel; a telek kevésbé értékes hátsó felében pedig a gyárat helyezi el. Evvel még azon nagy előny van összekötve, hogy a központtal, a város centrumával folytonos élénk összeköttetésben marad. A gyárépítkezés és berendezés valódi remeke a berlini állami nyomda, mely 1200 emberből álló személyzettel és 56 nagy és 82 kisebb segédgéppel a német birodalom remek kivitelű nyomtatványait állítja elő.

Németországban a sport terén is nagyobb tevékenységet fejtenek ki. Egyedül Berlinben tíz különféle sportegylet létezik, melyek közül háromnak külön versenytere van, t. i. a Hoppegarten, Charlottenburg és Potsdam területén futtató egyletek. A véletlen úgy hozta magával, hogy tartózkodásom alatt a Hoppegartenben volt éppen lóverseny. E térhez egy órai vasuti

utazás után jutni és valamint a Budapest szomszédságában most keletkezett Alag, úgy Hoppegarten is csupán kizárólag lóversenyek tartására szolgál. Óriási nagy ültetvényekkel ellátott és remekül gondozott terület, melyen csakis kőből és vasból készült pompás kivitelű épületeket láthatunk. A versenytéren posta- és táviró-hivatal, többrendbeli vendéglőt, zenét stb. találtam. Kilencz különvonat szállította ki a talán 50.000-re menő látogatót. E napon, t. i. junius 12-én, dőlt el Berlin legnépszerűbb versenye, az »Armee-Rennen«, melynek boldog nyertese gróf Westfalen a 6000 márka díjon kívül a császári tiszteletdíjat, a remek kivitelű ezüst söröskorsót is megkapta. A versenyre a német császár, a német császárné, a turini gróf és úgyszólván a német arisztokrácia és előkelő világ minden tagja megjelent, a kik mind az úgynevezett császári pavillonban helyezkedtek el.

A császár személyesen nyújtotta át a három nyerőnek az általa adományozott tiszteletdíjat, melyek közül az elsőt és legértékesebbet, mint már említettem, gróf Westfalen nyerte el, az 5000 méteres különféle fal- és árokugratásokkal bíró pályát egy és fél percz alatt, mint első tevén

meg, öt lóhoszszal társai előtt. A német sportviszonyok még annyiban is eltérnek a mieinktől, hogy az állam saját lovait is a versenybe küldi és az általuk nyert díjakat azután a lóállomány további nemesbítésére használja. Tudvalevő dolog, hogy nálunk vannak ugyan állami díjak, de állami méneseink nem futtatnak.

További eltérő sajátága a német versenyeknek, hogy azokon a játék szerfelett meg van nehezítve. Négy márka belépő-díjon kívül még tíz márka külön belépést kell fizetni annak, aki a totalizátorhoz kíván jutni.

Berlinből Hamburgba mentem: a tisztaság templomából a piszok fészkébe.

Hamburg hatszázezer lelket számlál, vagyis úgyszólván egyenlő Budapesttel; de bizony csakis a lakosság számát illetőleg; mert különben egyrésztől messze mögötte marad, tekintve a szűk, csúnya utcákat, a rossz vizet, a házak igénytelenségét stb.; másrésztől azonban sokban fölülmulja, tekintve az élénk kereskedelmi forgalmat és a remek szép kikötőt.

Az Alster mellett fekvő villákban a felette gazdag hamburgiak laknak és ez az egyetlen európai színvonalon álló városrész. Igen kellemes

negyedórai hajókázás után jutunk hozzá, útközben a »Lombard«-híd alatt haladva el. Van Hamburgnak öt színháza, melyek közül a Thália-színházat kell felemlítenem, a hol Witt kisasszonyban egy német Csillag Terézt találtam.

Két és fél órai utazás után elértem Cuxhavenbe, azon helyre, a hol hajóra szállok, hogy nyolcz nap alatt elérjem az ígéret földjét, az örületes gyorsasággal haladó Amerikát.

A TENGHERI ÚT

A TENGERI ÚT

Az öreg Európával ne törődjünk tovább! Annyit és oly sokan írtak már róla, hogy felesleges volna rá csak még egy szót is vesztegetni. Előre is kijelenthetem azonban, hogy öregsége daczára vetekedhetik az ifjú országgal.

Reggeli kilenczet ütött az óra és mi a Hamburgból elinduló külön vonaton Cuxhavenbe hajtunk, hogy 11 órakor egy külön kisebb gőzössel átvitessük magunkat tán a világ legszebb tengeri hajójára, a remek »Bismarck«-ra.

Izléses kék zubbonyba bujtatott szolgák hosszú sorfala közt és a zenekar vidám hangjai mellett felszállunk a rengeteg járműre, mely pontban 12 órakor indul neki a nagy útnak. Ez volt június 15-ikén.

Őszintén megvallva, az első nap tengeri útja

csak olyan volt, mintha akár a Margitszigetre mennénk. Minden oldalról még látható volt a száraz föld. A tenger nyugodt felületén úgy ringott hajónk, hogy távolról sem jutott eszünkbe tengeri betegekké válni.

Minden legsímábban ment. Első nap a szokásos bemutatások, de még mindannak daczára feszes hangulat, mert hiszen a közös veszedelem még nem ébresztett fel bennünk közös érzelmeket, még nem tudtuk, hogy mily szoros kapocs fejlődik majd ki közöttünk, ha egyszer a végórát véljük közeledni.

A sok nézésben, a sok szemlélésben egészen elmerülve, megfeledkeztünk arról, hogy elértük végre azt, a mi után egy hosszú életen keresztül folyton epekedtünk, elfelejtettük, hogy a legfenségesebb világi élvezetek részeseivé válunk, megfeledkeztünk arról, hogy tengeri utat teszünk. Egymásnak bemutatkozva, sokkal inkább érdeklődtünk az iránt, hogy egyikünk-másikunk honnan jön, mily nemzetiséghez tartozik. Itt is, ott is hallatszott hol az olasz, hol a franczia, hol a német, hol a magyar faj jó és rossz oldalainak megbeszélése. Itt is, ott is egy-egy bók, ha a szebb nemhez tartozóknak mutatkozunk be;

szóval mindennel inkább el voltunk foglalva, mint magával a tengerrel; annál alaposabban foglalkoztunk a rossz és jóféle étkezéssel, a mihez a tenger levegője kitünő étvágyat adott.

Másnap, június 16-án a déli órákban, megláttuk Portsmouth városát, röviddel utána Whigt szigetét, az angol királynő remek nyári kastélyával és a gazdag angoloknak üdülésül szolgáló szebbnél szebb nyaralókkal. Valóban, úgy gondolom, hogy az első emberpár paradicsoma sem lehetett fenségesebb fekvésű és a tartózkodásra alkalmasabb. Majd feltűnt a szerencsétlen tengerészek aziluma, végül pedig $\frac{1}{2}$ 4 órakor délután megérkeztünk Southamptonba, hol kikötöttünk. Az egyetlen hely, hol e hatalmas jármű működését félbeszakítja.

Az érkező-távozó utasokat ismét a hajó zenekara kíséri és miután teletömtük zsebeinket a különböző angol ujságokkal, melyeket mind a külön kis gőzös — mely a mi hajónkhoz hozta a beszálló utasokat — hozott magával, fél órai időzés után hajónk folytatja útját tovább.

Valóban, egyike a legélvezetesebb látványoknak az a bámulatos gyorsaság, melylyel a matrózok a málhák ki- és berakását végzik és

egyáltalán azon katonai fegyelmet felülmuló feltétlen engedelmisség és hihetetlen gyorsaság, melylyel a hajón alkalmazottak dolgoznak.

Tehát ismét haladunk! Fél ötkor három óriási szikla vonja magára figyelmünket, melyek a tengerből kiemelkedve, szinte megvívják az eget. Nemsokára megtudjuk, hogy ezeket Needlesnek hívják és hogy tulajdonképpen csak most érkezünk a nyílt tengerre.

A másfél napi utazás elegendő volt arra, hogy az utasok kölcsönös viszonyai iránt kellő tájékozást szerezhessünk s azonkívül már érezzük nyomát a tengeri útnak, hajónk t. i. mindinkább kellemetlenebbül kezd izegni-mozogni; a majdan bekövetkező hatalmas hullámverések végnyulványai hatásukat már kezdik éreztetni hatalmas járművünkkel.

Csak most emelkedünk tulajdonképpen a helyzet magaslatára, elmélkedve a fölött, hogy vajjon ilyennek képzeltük-e el az annyira kívánt tengeri út különböző esélyeit?

Mintegy kővé válva állunk hajónk párkányzatánál és bámuljuk azt a három hatalmas sziklát. Már messze-messze vagyunk tőlük, a sötét éjszaka is kiteríti fátyolát és még folyton

nézünk a tiszta égbe, hogy vajjon ilyennek gondoltuk-e álmainkban a tengert?

A szárazföld körülöttünk már csak igen nagy konturokban látható; viz és ég minden, a mi körülöttünk van és ha szemünket a végtelenbe emeljük, úgy tűnik fel, mint hogy ha az ég is hatalmas víztengerré válnék. Nemsokára holdfény száll föl az égre és mintegy elbűvölve állunk, szemlélve ama hatalmas természeti tüne-
ményt, mely most szemeink elé tárul.

Olyas valamit látunk, a mit tényleg elképzelni lehetetlen, a mit emberi toll leírni nem tud, a mit csak látni és azután átérezni lehet. A természeti csoda a maga fenségében. Az alkotónak pazar adományait igazán átérteni, igazán méltányolni és becsülni csak most tanultuk meg és tulajdonképpen csak most ismertük meg a természetben a legnagyobbyszerűt.

Már messze benyúlt az idő az éjszakába, éjfél is elütötte már az óra és csak folyton álltunk, néztünk és bámultunk, míg végre elfogott az álom és kénytelenek voltunk kajütünket felkeresni.

Reggelre felébresztvén a hajóharang, hatalmas járművünk már kegyetlenül himbálódzott, az

utasok nagy száma szerencsésen megkapta a tengeri betegséget és őszintén megvallva, nem nagy élvezet volt a hajó tetőzetén végigjárni és a jobbra-balra heverő szegény szenvedőket nézni. Kevesen voltunk, a kik a tulajdonképpen ártatlan, de megnyilatkozásaiban mégis felette kellemetlen tengeri betegséget kikerültük és valóban nem is szolgálhatnék semmiféle tanácssal, mely a tengeri betegség kikerülésére hathatósan alkalmazható volna. Mi néhányan, kik érintetlenek maradtunk, semmit sem tettünk, éltünk rendszeresen tovább, élveztük a tengeri utazásban azt, a mi benne szép és jó, különben pedig úgy vettük a dolgot, mintha semmi sem történt volna. S én éppen azt hiszem — és ebben a hajónkon levő orvos is egyetért velem, — hogy a legtöbb tengeri betegség a fantázia nagyfokú izgatott működésének következménye.

Az illető betegek folyton az égre, majd a tengerre néznek, folyton azon törik fejüket, hogy most nincs egy csöppnyi szárazföld a közelükben és ezen tépelődésben azután mindinkább elmerülve, végre is a kelletlen baj áldozataivá lesznek. Úgy látszik, hogy a tengeri betegségek ellen egyetlen hathatós szer az abszolút

nyugalom és a rendszeres életmód folytatása, melyet úgy kell érteni, hogy sem hosszú ideig a tengerbe nem bámulunk, sem hosszú ideig az égre nem nézünk, hanem úgy teszünk, mintha otthon volnánk, járunk-kelünk, nem törődünk azzal, hogy vajjon az a padozat, melyen most járunk, a földön nyugszik-e avagy a vizen halad tova.

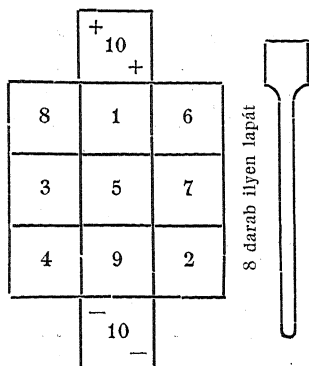
Sajátságos jelensége a tengeri hajóknak és a hajón levő úgynevezett »tengeri medvék« (olyan utasok, a kik már több ízben megtevéen a tengeri utat, semmiféle tengeri betegség áldozataivá nem lettek) velem egyetértenek abban, hogy a tengeri hajókon a második kajütben van mindig a fidélisebb elem. Az első kajütben abszolút feszes hangulat uralkodik. Az ott összesereglett különböző amerikai nábobok, angol lordok, francia marquisk és mindenféle tudom is én milyen más nemzetiséghez tartozó legelőkelőbb vendégek méltóságukon alólinak tartják társaságba elegyedni, még a hozzájuk hasonlókkal is. Ők megmaradnak a maguk ridegségében, a maguk elzárkózottságában és ennek eredménye azután az, hogy rájuk nézve valóságos kín a tengeri út, mert bizony sem

olvasásra, sem munkálkodásra itt nem igen kínálkozik alkalom, az egyetlen felvidítő társalgást pedig következetesen kerülik.

Egészen másképp áll a dolog a második kajütben; oda már nem igen kerülnek grófok és bárók, ha csak nem amolyan pseudo kiselejtezett arisztokraták és ott azután hűbéren folyik a társalgás és a fiatalság nem egyszer a zene mellett tánczra is kerekedik. Fölötte kellemes különösen az esti mulatság, mely kilencztől tizig külön a második kajüt részére rendezett zene mellett szokott lefolyni.

Junius 18-án fölérvé a hajó fedélzetére, már vidámabb hangulatot találtam és konstatáltam, hogy a betegek nagy része ismét magához tért, csakis az igen gyenge szervezettel bírók és a fölötte kényes természetűek feküdtek még bágyadtan nagy karosszékekben jobbról-balról, mintegy elhítelve önmagukkal, hogy folyton tart a tengeri betegség.

A nap folyamán két érdekes játékkal ismerkedtem meg, melyek mindketteje arra szolgál, hogy az út egyhangúságát és a sokszor beálló unalmat megtörjék és elűzzék. Az egyik játék neve: »*schawel bred*«.

Egy-egy csoport négy tagból áll és falapátokkal fakarikákat a hajó fedélzetén végig csusztat. A \ominus + 10 a legnagyobb eltalálható nyereség, a \oplus -10 pedig — ha a karika rácsúszik — a már elért

számtól levonódik és így tíz veszteséget jelent. A többi számok a maguk értékét képviselik.

Az egész játék hasonló a kuglihoz, attól csak abban különbözik, hogy deszkák és nem golyók által űzzük és nem bábukat lökhetünk el, hanem számokat kell eltalálnunk.

A másik játék valóban specziális hajójáték, melynek »Pul« nevet adtak. Abból áll, hogy a társaság egyik lelkes tagja 10 számot 1-től egészen 0-ig külön-külön czédulákra felír és ezek azután az illető résztvevők által 10 márka befizetése mellett kihuzatnak; már most délben megmondja a kapitány, hogy előtte való nap pl. 467 angol mértföldet haladt a hajó, e szerint a 7-es szám birtokosa megnyerte a 100 betett márkát.

Első nap én voltam a szerencsés nyerő és ennek következménye azután az lett, hogy e

sajátságos hazardjátékban, mely határozottan csakis a hajón beálló felette nagy unalomnak szüleménye, másnap is részt kellett vennem. De ekkor sem hagyott el a szerencse, a húzott számokat ugyanis már most egy raffináltabb módszer szerint este elliczitálták és én az én számomon szerencsésen túladhattam 12 márkáért.

Junius 20-án a Golf-áramlatból kiérve, midőn reggel a hajó tetejére érkezék, hideg időt találtam, úgy, hogy kénytelenek voltunk felöltőinket felhúzni. Tizenegy óra tájban részeseivé lettünk a legélvezetesebb tengeri látványnak. A hajótól körülbelül négy mértföldre egy jéghegyet pillantottunk meg, mely körülbelül 200—300 láb magasságban a nap fénye mellett valóban elragadó látványt nyújtott.

Négy óra tájban délután egy második még hatalmasabb jéghegy tűnt föl és a hideg folyton növekedvén, a kapitány azt mondta, hogy okvetlenül kell még jéghegynek közelben lenni. Valóban, félóra múlva a legszebb jéghegy tűnt föl szemeink előtt, a leghatalmasabb mindnyájuk közt, mely csak két mértföldre lévén a hajótól, kitünően volt látható és e remek tünevény valóban elragadott mindnyájunkat. Emelte

a látvány fenségét még az is, hogy néhány hatalmas czethal mutatkozott és a tengeri fecskék a hajó oldalán, a tengeri galambok pedig a hajó mögött folyton kísérték bennünket.

A hajón már két nap óta uralkodó unalom, mely sokszor megszállta kedélyünket, ezután természetesen végkép eltűnt és lassan-lassan kezdtünk kibékülni a világgal, mert tényleg láttunk oly dolgokat, minőket nem egyhamar fogunk ismét láthatni. Megjegyzem még azt, hogy a hőmérsék a hajón, mely még a mult napokban 18 fok volt, a jéghegyek közelsége folytán 8 fokra szállt alá.

Másnap, junius 21-én, a krízis tetőpontján állottunk. A himbálódzás mindkét neme a leghevesebb mértékben kínozza az utasokat, a csúnya vihar annyira felkorbácsolja a tengert, hogy a hullámok a hajó fölé emelkednek, a mi nem csekély jelentőségű dolog, hogy ha meggondoljuk, hogy egy hét emeletes járművel utazunk. A fedélzeten való tartózkodás majdnem lehetlenné válik és csak hébe-korba teszi ki néhány bátor ember a lábát.

Estefelé a hajón felfogott kabel-sürgönyök érkeztek a pipázóba; ezek egy kissé élén-

kebb hangulatot keltettek, a mennyiben megbeszéltük a tudomány remek vívmányait, mely már azt is megengedi, hogy a tengeren kaphassunk sürgönyöket.

De hát mindhiába volt minden újabb hír, mindhiába volt egy velünk utazó színész folytonos élceződése, torkig voltunk mi már a tengeri úttal.

Következő nap, június 22-én felérkezve a hajó fedélzetére, konstatálhattuk, hogy az idő ismét nyugodt. Hajónk ismét csak oly szép csendesen halad, mint a mi Fecskénk, mikor a szigetre szokott menni és mi már ezt is örömmel fogadtuk, mert ez azt jelentette, hogy ismét közel vagyunk a szárazföldhöz. Kapitányunk értesítése folytán megtudtuk, hogy ha minden a rendes mederben megy, akkor következő nap reggeli hat órakor érkezünk New-Yorkba.

Mielőtt utunkat az újvilág megtekintésére elkezdenők, csak még »Bismarck«-hajónkról kívánok egy-két szóval megemlékezni.

A hamburg-amerikai társaság személyszállító tengeri hajóinak leghatalmasabbika »Bismarck«. A gép, mely a fenomenális hét emeletes járművet hajtja, 16.000 lóerejű és a hajóban 3000 ember talál elhelyezést. E 16.000 lóerejű gépet 200 méter-

mázsa szén segélyével táplálják a nyolcz napi tengeri út alatt és a gép csavarja egy percz alatt 70—80-szor fordul meg és átlag 20 tengeri mértföldet halad a hajó egy óra alatt.

Óránként és lóerőnként $1\frac{1}{2}$ kg. szén szükséges, egyedül a fűtők száma a 120-at meghaladja, a kik egyebet nem tesznek, mint éjjel-nappal szenet raknak a tűzre. *

Találunk a hajón külön fodrásztermet, külön fürdőszobát, külön mézárszéket, külön czukrászdát, azonkívül van egy fényesen berendezett ebédlőterem, egy szalon urak és egy szalon hölgyek részére, azonkívül még egy zongoraterem s egy a világirodalomból vett művekkel berendezett könyvtár; fájdalom, ezek között egy szál magyar könyvet sem találtam.

NEW-YORK

NEW-YORK

Új emberek, új levegő, új szokások, új élet.

Itt vagyunk végre az álmodott újvilágban; abban a világban, a hol az eddig hallottak szerint az élet nyűgét elviselni könnyebb dolog, a hol az eddig olvasottak szerint minden elérte a tökély legmagasabb fokát és a hol, úgy látszik, megvalósult a földi paradicsom ideális gondolata. Legalább ily érzéssel, sőt sokan ily meggyőződéssel jöttünk.

Azt gondoltuk, kissé naivul, hogy olyan világ tárul föl előttünk, a melyben csak karunkat kell kinyújtani és íme, arannyal terhelten húzhatjuk vissza; csak szájunkat kell kítátani és íme, a sült galamb már benne is van. Azt gondoltuk: mások az emberek itten, mások az ő szokásaik, mint itt minálunk, az öreg Európában.

Nem ismerve fölöttük álló hatalmat, teljesen

szabadjára hagyva minden emberi érzés, kifejlődhetnek oly eszmék, létesülhetnek oly intézmények, melyek a mieinket messze felülmulják és melyek azzal az eszményi tökélylyel birnak, mely után mindnyájan törekszünk.

Azt gondoltuk, hogy az emberi személyiség kifejlődhetik itt a maga teljében, a mi benne isteni, az mind kifejezésre juthat és mi benne kicsinyesen emberi, az embertársára való tekintetből mind eltűnik, elenyészik, eltörpül. Hisz egyenlőek itt mindnyájan, miért bántaná egyik a másikat; hisz nem rendelkezik velük senki, miért akarná egyik a másik kedvét keresni, a másik kegyét hajhászni?! Szabadok vagyunk! Oly szabadok, a milyenek csak elgondolhatjuk; oly szabadok, a milyenek még a költők sem voltak; oly szabadok, a milyenek voltak azok, a kik mindig önmagukban és mindig csak önmaguknak éltek.

Azt gondoltuk, olyan államba jöttünk, mely tulajdonképpen nem is állam, mert hisz felsőbb hatalmat nem kívánnak és nem szeretnek elismerni.

A melyben nincs katonaság, a melyben tehát az emberek fegyverrel egymás életére nem törnek, hanem csakis társadalmi intézmények útján

egymás javára, egymás jóvoltáért, az emberiségért küzdenek.

Tényleg azt képzelhettük, hogy nincs kizárva a plátói állam lehetősége, tényleg azt hittük, hogy létezik világrész, a melyben azok a nemes, azok a fenkölt, azok a költői gondolatok, melyek mintegy fölöttünk álló lények fejeiben megszülettek: csakugyan megvalósulást nyernek.

Naiv lelkűek voltunk, mert biztunk egy szebb álomképben, együgyűek voltunk, mert, ha pillanatra is — de elfelejtettük, hogy ezek is csak emberek és lakjanak bár az emberek a Mars csillagzatán vagy bármely más, általunk meg sem közelíthető égi testen, ha egyszer emberek, akkor bennük mindig és mindenütt csak az emberi természet érvényesülhet.

* * *

Megérkezve New-Yorkba, annyira kellemetlen, visszataszító, olyan érzés fogott el, a mely azt mondotta, hogy sokkal üdvösebb, sokkal praktikusabb volna rögtön megfordulni és hazatérni. Már a hajó kikötőjében is, midőn járművünket elhagytuk, az a százezreket meghaladó csőcselék, szemét-népség, a mely elénk jött, a mely kínál-

kozott málháinkat vinni, hogy azokat természetesen többé sohase láthassuk meg, az a visszaszító és megtestesült ravaszság, galádság és gonoszság, a mi ez emberek arczán ott honol: már ez is olyannyira disgustált, hogy szivesen lemondtunk volna azon dicsőségről, hogy láthassuk az újvilágot. Később jöttünk rá csak, hogy az erős fényhez hozzátartoznak ezek a sötét árnyoldalak is. Most azonban csak az az egy eszménk volt: szabadulni, el innen minél messzebb! Ez nemcsak hogy lelkünkben fogamzott meg, hanem egyuttal szavakban is kifejezést nyert.

Végtelen zűrzavar, hajsza emberek után, rend után, kocsi után. Ez volt a fogadtatás Amerikában és ez rögtön, mint egy hirtelen fürgeteg, teljesen elnyomta ama kellemes benyomást, a mely, a hajóról befelé tartva a kikötőhöz, bennünk támadott, a midőn a hajó apró ablakain láttuk, hogy newyorkiak felénk lobogtatják kendőiket és örömmel üdvözölnek minket. Természetes, hiszen akkor mi még nem tudtuk azt, hogy miért is örülnek oly nagyon ezek az amerikaiak a mi jelenlétünknek; nem tudtuk azt, hogy ők minket ki akarnak zsákmányolni, ki akarnak fosztogatni;

nem tudtuk azt, hogy ez nem az a vendégszerető öröm, mely bennünk, elmaradt európaiakban olyankor támad, hogy ha egy messze földről jövő idegent üdvözlünk.

Együgyűek voltunk! Ki tehet róla? Egy csaló-dással több; sebj! Legalább van benne némi élettapasztalat is.

A nagy zűrzavarból valahogy kitápáskodva, megérkeztünk fogadónkba, mely a hatalmas »Broadway«-n (széles út) feküdt. Itt amerikaias fogadtatásban részesültünk, a mennyiben egy oly fogadóban, a hol naponta 200 vendég fordul meg, tehát egy éven át 600.000 ember, kik közt valószínűleg lesz egynéhány szál legény, a ki nem tanulta még meg az angol nyelvet; nem találtunk egyetlen egy embert, a ki az angolon kívül más nyelvet is beszélt volna és ámbár a társaság túlnyomó része az angol nyelvet birta és megtanulta könyvekből, nagyon természetes, hogy mindjárt első pillanatban a gyakorlat hiánya folytán ezzel nem élhettek.

Most tessék elképzelni a mi helyzetünket. A fogadós és összes alkalmazottjai folyton angolul beszéltek, mi pedig folyton magyarázgattuk, persze nem angol nyelven, hogy nem értjük, mit mond.

Igy tartott ez tán fél óráig, a mig végre egy néger alkalmazott, — mert az amerikai fogadóknak kizárólag négernek vannak alkalmazva még a szobaleányi teendőkre is, — egy ilyen néger kirántja kezünkből a málhát és rohan előre, kozmopolita nyelven tudomásunkra adva, hogy kövessük. Szobánkba vezetett, itt elhelyezett és azután megmagyarázta nekünk holmi kézjelekkel, hogy azután jőjjünk le az ebédlő-terembe. Előzetesen azonban mindnyájunknak le kellett menni ismét a fogadó csarnokába, a hol minden elintézendőt el szoktak végezni. Ez teljesen eltér a mi fogadóink előcsarnokától, a mennyiben óriási nagy kiterjedésű és a fogadó kormányzatának összes szálai itt központosulnak.

Miután tehát a maître d'Hôtelhez hasonló úrral nagynehezen megállapodtunk, hogy 5 dollárért = 14 frt naponkint, lakást és ellátást kapunk, markunkba nyomnak egy czédulát és felbízgatnak, hogy arra jól vigyázzunk, mert csakis ezzel juthatunk be az ebédlő-terembe és csakis ennek előmutatása alapján kaphatunk ételt.

No és most következett az étkezés; de hát hol is kezdjem meg?

Leülvén az asztalhoz, egy kellemetlen külsejű,

de még sokkal kellemetlenebb illatú néger pinczér elénkbe tár egy étlapot és ezzel elrohan. Rövid idő múlva ugyanez a néger egy óriási nagy tállal jelenik meg, a melyen szimmetrikus rendben vagy húsz, a mi fagylalt-tányérocskáinkhoz hasonló porcellán-tálacska van elhelyezve. E porcellán-tálacskákat félköralakban elibénk rakja és ezzel ismét távozik.

Ez volt az én ebédem. E tálacskáknak el volt helyezve a levestől kezdve egész a fagylaltig és fekete kávéig az összes, rendelkezésemre bocsátott étel. Elhozták azt mind egyszerre.

Most tehát vagy megeszem azt egyre-másra, akkor valami bűvészfajta ember lehetek, vagy megeszem azt úgy, a mint azt normális viszonyok közt szokás, hogy leves után húst, hús után tésztát és a többit és akkor az történik, hogy míg a húshoz érek, az kihűl és míg a fagylalthoz érek, az elolvad.

Bármennyit erősködtem, bármennyit lármáztam is e rendszer ellen, egész amerikai utam alatt nem voltam képes keresztül vinni, hogy ételeimet egymás után, szép nyugodt sorrendben hozzák úgy, a mint én azokat elköltöm. És hogy ha anyyira forsziroztam a dolgot, hogy midőn a szolgál

az összes ételt egyszerre hozta, én a levest megtartottam, a többit mind visszaküldöttem: akkor az történt, hogy egész egyszerűen nem hoztak többé semmit sem.

Nem tehetek róla, de én így tapasztaltam. Mindent elhiszek azoknak a könyveknek, melyek Amerikáról szólva, egész másféle megfigyeléseket jegyeznek föl, mint szerény magam. De azt nem kívánhatja tőlem senki, hogy a mit én magam tapasztaltam, sőt átszenvedtem, elhallgassam vagy éppen megmásítsam csupán azért, hogy harmoniába hozzam följegyzéseimet a többi hasonló tartalmú könyvekkel.

A magunk izlését, szokásait és igényét tartva szem előtt, mondhatom, hogy olyrosszul főzött, oly kevés gonddal készített és oly hibásan összeállított étrendet és ebédet, mint Amerikában, sohasem találtam! Holmi csemege-főztekéből, főzelékfélékéből és minden más olyan ételből, mely egy csöppet sem tápláló, de annál inkább terheli a gyomrot: ezekből egy ebédben, abban a bizonyos husz tányérban találunk vagy tizenötfélét. Húsból pedig minél kevesebbet látunk, a legkisebb női maroknak a belsejét sem töltené ki az a darabka hús, a melylyel ebédkor és vacsorakor szolgáltak.

És ez ellen nincs apelláta, ebbe bele kell nyugodni, mert ha ezt nem tesszük, semmit sem kapunk. Az a darabka hús pedig oly angolosan van megcsinálva, oly véresen kell azt lenyelnünk, hogy megérezzük még másnap is!

És itt meg kell jegyezmem, hogy bár könyvemben tisztán egyéni tapasztalatok elmondására szorítokozom, ezen egyéni tapasztalatok mégis támaszt bírnak azok nyilatkozataiban, a kik velem együtt utaztak és a kik velem együtt ott szenvedtek.

Hogy nagyobb baj nem történt, az csakis a véletlen játéka, a sors különös szeszélye.

Nem lehet szándékomban New-York összes nevezetességeit, az ott feltalálható egyes intézményeket, jókat, rosszakat egyaránt felsorolni és leírni, mert hiszen sokkal rendszeresebben, sokkal jobban találjuk megírva ezeket bármely Baedeckerben, vagy akármely más utazókönyvben, csak oly dolgokról kívánok megemlékezni, melyek utazó-könyvekben nincsenek megírva és a melyek egyes-egyedül közvetlen szemlélődés útján tűnnek fel és vésődnek emlékezetünkbe.

Egy másfél millió lakossal bíró város közepén vagyunk, oly városban, melyet a leírások szerint egyedül London múl fölül. Külömb ezek

szerint Párisnál és a többi hatalmas európai metropolisoknál. Szó sincs róla, hogy sok tekintetben felül is mulja. Hogy csak egyet is említsek, a közlekedés itt oly roppant arányokat ölt, a melyről fogalmunk sem lehet. Ember ember hátán, kocsi kocsi háta mögött, úgy tolongnak és úgy hajszolják egymást, mintha egy örök élet boldogsága függne e hajsza minél gyorsabbá tételétől.

Vagy hogy egy más körülményt említsek, ha szemünk bárhova tekint is, legyen az a házak teteje, az utczák fölött elterülő szabad levegő, avagy pedig a lakházak ablakai, nem is említve a rendelkezésre álló üres falakat, mindenütt ott találjuk a maguk nemében páratlan amerikai hirdetések. Az a raffinéria, az a mindenre kiterjedő gondosság, a figyelem, melylyel e hirdetések nemcsak megszerkesztve, hanem kivitel tekintetében is elkészítve vannak, tényleg felülmulhatatlan.

Csakhogy azután ne jusson eszébe oly embernek idejönni, a ki csak csekély mértékben is enervált idegrendszerrel bir; mert bizony az ilyen idegrendszer itt tönkre megy. Nyugalmat absolute nem talál sem a szem és maga az ember sem.

Tehát, a mint mondottam, a forgalom hatal-

mas mértékben fejlődött ki és sajátos az a körülmény, hogy eltérőleg más nagy városoktól, itt nem a könnyű fuvar bírja a közlekedés nagy részét, hanem a nehéz társzekerek, a hordókat és más egyéb terheket vivő járművek és még abban is különböznek más városok társzekereitől, hogy itt New-Yorkban és egyáltalában minden amerikai városban a teher-kocsik ügetve, vágatva haladnak.

A mi azonban az itteni forgalmat megkülönbözteti más nagy városok forgalmától, az a város legeslegközepén közlekedő legkülönfélébb vasutrendszeren alapul.

A legújabb vívmányú villamos vasuttól, a gőzvasut, elevated railroad és a kabel-karon végig le egészen a lóvasutig és omnibuszig, mely szintén síneken jár, mindenféle vasutrendszer találunk. A személyközlekedést majdnem kizárólag ezek közvetítik. A másik különbség pedig minden más európai város közlekedésétől abban rejlik, hogy míg pl. Párisban a járművet hajtó köteles felügyelni a gyalogjárókra, addig itt Amerikában, a szabadság ez ideális hazájában, a szegény gyalogjárók kötelessége felügyelni arra, hogy valamely vágatató teherkocsi vagy bármely más jármű alá ne kerüljön.

Ez persze oly felfogás, melyet mi nem értünk és azért nem is méltányolhatunk.

Fel kell még említenem ama meglehetősen köz-tudomású dolgot, hogy Amerikában vannak egész városrészek, a melyek kizárólag üzleti célokra vannak berendezve és a melyekben e szerint az esti órákban, hat után, alig egy-két száz emberrel találkozhatunk, mivel nemcsak a földszint, hanem a házak összes emeletei is üzleti célokra vannak berendezve és így az azokban alkalmazott munkae-rők az éj folyamán természetesen haza, hiva-taluktól messze eső városrészekbe térnek.

Az amerikai munkanap, eltérőleg a mienktől, egyfolytában tart. Reggeltől egészen estig, ebéd időre mindössze fél óra van szánva, a melyet minden amerikai üzletember nem otthon, mivel ez rendesen távol esik, hanem külön e célra alakult lunch-házakban szokott eltölteni.

Elégé érdekes végül az amerikai házak ama különös rendszere, mely szerint az üzleti cé-lokra berendezett házakat kiváló nagy forgalmú utakon, mint pl. a broadwayn építik és minthogy itt a telek drága, de a levegő ingyen van, felhatol-nak messze az ég felé, a mennyire ezt az építési tudomány megengedi és így találunk 10—15—20,

sőt 24 emeletes házakat is. Természetes, hogy itt a közlekedés az Amerikában mindenütt megtalálható liftek, elevaterek (felvonók) által történik.

A magánlakások azonban — és ebben átvették az angolok szokását — a város központjától távolabb eső utcákban fekszenek, a hol a telek, épp mivel üzleti forgalom nincsen, meglehetősen olcsó és itt többnyire földszintes, vagy legfeljebb egyemeletes házakkal találkozunk, a melyek egy-egy család külön elzárt otthonát képezik.

Egy érdekes körülményt mindjárt e helyen kívánok felemlíteni, a mely velem amerikai utam alkalmával történt meg.

Részben budapesti ismerőseimtől, részben bécsi és berlini ismerőseimtől, sőt még egy San-Franciscoban lakó ismerősömtől is körülbelül harmincznyolcz ajánlólevéllel voltam ellátva. E levelek legnagyobb része szenátorokhoz, képviselőkhöz, gyártulajdonosokhoz, szóval az amerikai társadalom vezetőihez szóltak.

Nagyon természetes, hogy első dolgom az volt, hogy a newyorki ajánlatokat felhasználhassam, mert hiszen, úgy gondolkoztam: sokkal jobban képes egy itteni ember az intézményekkel megismertetni és ha ez nem is állna, sokkal

inkább meg tudja mondani azon módozatokat, melyeknek segélyével az utazást magamnak megkönnyíthetem.

Fel is kerestem tehát newyorki protektoraimat és itt sikerült azután megismernem az amerikai embert a maga teljes ridegségében, a maga bámulatos elzárkózottságában és sikerült látnom az önzést a maga ideális megtestesültségében, a minek fegfőbb okát még sem kereshettem másban, mint abban, hogy a megélés rendkívül nehéz, az idő drága s minden embert úgy elfoglal a saját dolga, a folytonos figyelés a munkára, az erős, végletekig vitt versenyre, — hogy szivesnek, barátságosnak lenni rá nem ér itt senki.

Udvariasan fogadtak, szép szóval biztattak ugyan, de azért nem tévesztették el az amerikai jelszót: »Help yourself« — »Segíts magadon«.

Nálunk, Európában, ha valaki ajánlatokkal ellátva jön egy másikhoz, az előzékenység minden elgondolható nemében részesül. Vezetjük őt, felvilágosítjuk, megmutatunk neki mindent, a mi említésre méltó; szóval vendégszeretők vagyunk, mert még abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy ezt a magunk kára nélkül megtehetjük.

Mi sem természetesebb, hogy a newyorki tapasztalatok után a többi még rendelkezésemre álló harminczkét ajánlatot szépen hazahoztam úgy, a mint azokat magammal vittem.

Az egyedüli üdülés, az egyetlen kellemes dolog, a mely által némi kárpótlást nyerünk azért a sok kellemetlenségért, mely New-Yorkban ér, az a kirándulásokban fekszik. A számtalan tengeri fürdő, mely New-York környékén található és melyekhez a közlekedés igen czélszerűen van berendezve, ez képezi nemcsak a távolról érkező idegennek, de az ittenieknek is egyetlen örömét. E kirándulások egyik legérdekesebbike Long-Island szigetére vezet, mely három igen szép tengeri fürdőből áll, t. i. a Kune-Island, Manhattan-Beach és Brighton-Beach fürdőkből.

Nagyon természetes, hogy sok minden volna még, mit New-Yorkról beszélve, el kellene mondanom akkor, hogy ha tanulmányt kívánnék írni az új világról és hogy ha egy számtalan ívre terjedő vaskos könyvet kívánnék adni.

Itt még futólag csak egyet-mást kívánok föl-
említeni, mint a melyek, bármily általánosan ismertek is, rendkívül megkapó vonásai az amerikai életnek.

Az egyik az embereknek szinte eszményig vitt egyenlősége; a másik az a sajátos gondolkozás és szabadság, mely az amerikai nőt annyira megkülönbözteti a világ összes többi nőitől.

Bámulatos, különösen az európai emberre nézve, hogy a napszámos és a szenátor úgy beszélnek egymással, mint az egyenrangúak. Egyedül a munka, a nagyobb avagy kisebb mértékben teljesített kötelesség von határt az emberek között. És daczára annak, hogy Amerikában sokkal nagyobb a naplopók száma, mint bárhol — mert hisz a népesség száma is aránytalanul nagyobb — mégis sehol sem üldözik őket annyira, mint itt, a szabadság földén. Mindenkinek dolgoznia kell és munkával kiérdemelni a rendkívüli mértékben élvezett szabad mozgathatást. E körülménynek számítandó be az is, hogy a bevándorlók nagy része a nyomorúságban elvész. Tehetség, szorgalom és a munkához való akarat nélkül jönnek Amerikába és azt hiszik, hogy ha otthon nem, itt majd csak boldogulnak. Volt alkalmam a magyar kivándorlók közé juthatni és azt tapasztaltam, hogy azok, a kik szakmájukban való jártasság-

gal, a munkára való jó kedvvel és csak elenyésző csekély tőkével keresték fel az új világot, azok boldogultak, még pedig sokkal hamarabb és sokkal nagyobb mértékben, mint odahaza. A szorgalom és a tehetség bő jutalmat nyer Amerikában; annál nagyobb csapás éri a dologtalant.

Az angol lady mintájára oly szabadon mozog az amerikai nő, mint nálunk a férfiak. Egymaga jár mindenfelé, részt vesz az üzleti és hivatali foglalatosságban, de mindenütt azért megadják neki a nőt megillető tiszteletet és hódolatot. Még a cselédek is megtartják a teljes szabadságot. Reggel hivatalba mennek, azaz megkezdik a takarítást, a főzést, este pedig ismét visszatérnek saját lakásukra. Ez is mutatja a szabadság intézményének az eszményig való fejlődését.

PHILADELPHIA

PHILADELPHIA

A pennsylvániai vasut egyszerű, de nagy-kiterjedésű indóházában felszállunk a vonatra, hogy a pazar fényvel kiállított waggonokban megtegyük utunkat Philadelphia felé.

Philadelphiában tudvalevőleg 1876-ban rendezték az első amerikai világkiállítást. Hogy ez a város mint jutott ehhez a megtiszteltetéshez, azt, ha eltekinthetünk az Egyesült-Államok történetétől, ugyancsak nehéz most megállapítani. Utczái piszkosak, közlekedése alig említésre méltó, a városban alig találunk egy-két nevezetesebb épületet, az utczáin a kövezet oly rossz, hogy kocsin megtéve utunkat, majd hogy lelkünket kiadtuk.

Philadelphiában tán az egyetlen jogcím a kiállításra a hatalmas »Fairmount«-park volt,

mely a várostól húsz percnyi távolságra tényleg a világ legnagyobb parkjai közé számítható.

A mi főleg megragadta figyelmünket e parkban, az a párját ritkító pálmaház volt és a szokatlanság ingerével bíró feketék zenekara.

* * *

1776. július 4-én az éles elméjű és lánglelkű Washington kikiáltja az észak-amerikai államok egyesülését Philadelphiában s ezzel megteremtője lesz az ó-, valamint az újvilág leghatalmasabb államának, a mely egymaga 65 millió lakost számlál. Akkor még csak 13, ma azonban már 38 állam tartozik kötelékébe. Ezt az első tizenhárom államot jelzi az amerikai »star spangled banner« (nemzeti zászló) 13 szalagja, melynek vörös és fehér színe Washington György czímerpajzsából van véve. A kék mezőben látható fehér csillagok a jelenlegi 38 államot jelentik és minden ujonnan belépő állammal a csillagok száma is szaporodik.

A William Penn alapította Philadelphia tehát tulajdonkép bölcsője az amerikai szabadságnak. És száz éven át képes volt ez a város a' hege-

moniát megtartani, úgy, hogy midőn 1876-ban Amerika a földkerekséget hívta meg vele ünnepelni szabadságának száz éves fordulóját, az első amerikai világkiállítást Philadelphiában rendezték.

Tizenhatalv év a mai kor szédületes haladása mellett óriási nagy idő! Philadelphia az ő elmaradt queckerjeivel szépen háttérbe szorult és azt az amerikai városok egész légiója felülmulta. Így történt, hogy midőn az Amerika fölfedezésének 400 éves emlékére rendezendő világkiállítás helyéért New-York, San-Louis, Boston, Chicago és Philadelphia versenyeztek, az utóbb említett város a kongresszusban mindössze egy-néhány szavazatot nyert és az újra elrendelt szűkebb körű szavazásnál csakis New-York és Chicago jöttek tekintetbe. A koczka eldőlt. A valódi amerikai reklám kitanult hősei, a chicagóiak irtózatoss agitációjának sikerült saját városuknak megnyerni a második amerikai világkiállítást. Hisz nem hiába mottójuk is annyira öntelt, hivalkodó, hogy szinte képtelennek tartották, hogy a kiállítást más városban is meg lehetne tartani. Ők ugyanis azt mondják: »We are for Chicago first, last and all the time«. Először

is, utoljára is, bármely időben, bármily körülmények között és minden belátástól eltekintve, ők csak mindig Chicago mellett vannak és csakis e városért hevülnek. Igaz, van ebben a helyi patriotizmusnak egy bizonyos nemes vonása is, csak hogy nem szabad elfelednünk, hogy éppen az amerikainál meg kell szűnnie minden röghöz való ragaszkodásnak, mivel ott olyanok az üzleti viszonyok, hogy ma még New-York, de holnap már San-Francisco a hazája; vagyis az amerikai embernek olyannak kell lennie, a milyen tényleg is — a chicagóiak kivételével —: egész Amerikáért kell lelkesednie.

És ha most a kiállítás befejeztével nyugodtan, higgadtan mérlegeljük az esélyeket, ha az észak-amerikai Egyesült-Államok minden valamennyire érdemes városának megtekintése után azt kérdezzük, hogy mely város lehetett a legkevésbé alkalmas a kiállítás helyéül? — úgy hosszas gondolkozás nélkül Chicagót fogjuk annak mondani. A város 1871-ben teljesen leégett és bár igen dicséretreméltó volt az úgyszólván emberi erőt felülmuló tevékenység, melyet rövid tizenkét év alatt kifejtett, korántsem volt még annyira kifejlődve, hogy mint Amerika legelőkelőbb, leg-

fejlettebb és legszebb városa lépjen a világ elé. A pályázók közül erre New-York lett volna hivatalva, mely tenger melletti fekvésénél fogva és számtalan fürdőhelyével, melyek a tenger partján mind nagyobb számban keletkeznek, nem tekintve minden egyéb itt fel nem sorolható számtalan előnyét, azzal a megmérhetetlen fölényvel bir, hogy az idegen, kimerülve a kiállítás szemlélésében, fel tudta volna az üdülés bájos helyeit is keresni, hogy az új munkához új erőt gyűjtsön. Erről pedig Chicagóban szó sem lehetett, mert az egy »Lake Michigan«-on való hajózáson kívül semmi, de semmi sem volt, mi a nagy hőségstől és folytonos szemléléstől végkép kimerült testnek és léleknek csak némi üdülést is adhatott volna.

Egy dologról azonban nem szabad megfeledeknünk, mely a szavazásnál a legcsökönyösebbeket is Chicagó részére nyerte meg. Az amerikaiak ugyanis attól féltek, hogy ha New-Yorkban rendezik a kiállítást, akkor az idegenek nem igen hatolnak az állam belsejébe és nem vetik alá magukat a fárasztó vasuti utazásnak csak azért, hogy az érdekes nyugati részeket is megtekintsék.

És ebben sok, igen sok amerikai életfilozófia van! Colorado Springs, Manitou, Denver, Leadville az által, hogy a kiállítás Chicagóban rendeztetett, valóban igen szép idegenforgalmat értek el az 1893-ik évben.

Röviden végeztem Philadelphiával, mert nincs mit mondanom róla.

Máris Washingtonba vesszük utunkat.

WASHINGTON

WASHINGTON

A Washingtonba való utazásról megemlítem, hogy ez alkalommal az egész vonat egy külön e célra készített hajóra robog és ezután a hajó szállítja át a vonatot a part egyik oldaláról a másikra. Ezen átkelés körülbelül 10 perczig tartott.

Washington határozottan Amerika legszebb városa és e város utcaiban végighaladva, tényleg azt gondoljuk, hogy Európában vagyunk, mert úgy New-Yorkban, mint Philadelphiában az utcákon levő piszok oly elriasztó benyomást tesz az emberre, hogy szinte szeretne tanácsokkal, sőt aktív segítséggel közreműködni, hogy az utcákat a kellemetlen és egészségi szempontból is káros portól és szeméttől megszabadítsa.

Egészen ellenkezőleg Washingtonban. Akár Berlinben vagy Párisban volnánk, oly szépek, oly tiszták itt az utcák. Az Amerikában igen kedvelt faburkolat helyett a kocsiutakon itt majdnem mindenütt aszfaltot találunk és a házak is mérsékelt európai ízlés szerint nem tizenöt-húsz emeletesek, hanem szépen megmaradnak a rendes három-négy emeletes keretben.

Washington tudvalevőleg az amerikai Egyesült-Államok elnökének székhelye, ki a White-Houseban (Fehér ház) székel és itt hetenkint egyszer vagy kétszer, rendszeren szerdán és szombaton fogadja az elébe járó honosokat avagy idegeneket. Ezzel mintegy demonstrálni akarja, hogy ő is csak olyan polgár, mint a többi.

Nagyon természetes, hogy egy ily fogadási napon én is megjelentem és igen érdekes volt láthatni, hogy egy 65 milliót számláló állam feje mily egyszerű otthonnal bír és őt megközelíteni mennyire könnyű dolog.

A kapunál egy egyszerű polgári ruhás inas áll, ki útba igazít: merre jutunk az emeleti fogadótermekhez. Ezek egész egyszerű nagy szobák.

Mindössze csak egy inassal találkozunk, a ki

türelemre int és kér, hogy csak nyugodtan várjunk, az elnök mindjárt megjelen.

Ekkor lehetett tán június 28-ika, déli 1/21 óra. A fogadáshoz megjelentek, kalapjukkal fejükön, egész kényelmesen, minden izgatottság nélkül sétálnak fel és alá a magas teremben és szemlélik amaz érdekes látványt, hogy az elnök oly termekben fogad, melyekben a nyár következtében a csillárok és az egyéb butorok a por ellen nagy leplekkel vannak bevonva.

Tán körülbelül 2—300 ember jelent meg és midőn az óra egy felé közeledett a már elébb említett inas kettős sorokba állítja a jelenlevőket, mint ez az iskolában szokás, ha a gyermekek sétálni mennek és felkéri őket, hogy ha majd az elnök az ajtónál bejön így kettesével járuljanak elébe.

Washingtonbeli ismerőseinktől már előbb arról értesültünk, hogy az elnöknek azt szokás mondani: »Nagyon örülök, elnök úr, hogy önt jó egészségben láthatom« és az ember oda nyújtja kezét egy barátságos kézszorításhoz. Ezen rövid néhány szót pedig el lehet mondani angol avagy német nyelven, mert ezt is beszéli az elnök.

Néhány perczel 1 óra után a fehér ajtó

két szárnya kinyílik és ismét csak egyetlenegy inas jó, ki előre ment ajtót nyitni. Követi a 65 millió lakossal bíró állam feje egyes egyedül.

Ím megjelent szemeink előtt Cleveland az elnök, megérkezett a várva-várt pillanat és mi itt sem találtuk meg azt, a mit az Egyesült-Államok elnökének személyében látni vélhattünk. A mint-hogy régi tapasztalat, hogy a valóság sohasem felel meg az ember képzeletének. Az elnök úr egy jól megtermett józsefvárosi kiskereskedőnyárspolgár benyomását kelti fel bennünk.

Jóságos arczáról mindent inkább lehet leolvasni, mint államférfíui tudományt és egy 65 millió lakossal bíró állam vezetéséhez szükséges erélyt, a mivel pedig kétségtelenül bírhat, de úgy látszik, hogy legalább külsőleg egyáltalán nem hivalkodik vele.

Ez is csak dicséretére válik.

A kettős sorok megindulnak és ránk is kerül a sor. Oda megyek hozzá és angol nyelven elmondom a fõnt már jelzett mondókámat. Kiejtésembõl valószínűleg megsejté az elnök úr, hogy némettel (fájdalom, magyarokról nem igen tud) van dolga és azért õ nekem németül ezt felelte: »Es freut mich sehr Sie zu sehen...«

s ezzel melegen megszorítva és megrázva kezemet, útnak bocsátott.

Szegény elnöknek ezen a torturán az nap háromszázszor kellett átesnie. Szó sincs róla, liberális szempontból ez egyike a legszebb intézményeknek. A háromszáz ember között számtalan rongyos ruhában levő egyszerű munkásember jelent meg és ezekkel az elnök épp oly barátságosan, épp oly őszintén szorít kezet, mint a soraink közt található francia marquiskkal és angol lordokkal.

Washingtonban láthatjuk a Capitoliumot, vagyis az északamerikai Egyesült-Államok parlamentjét, mely impozáns méreteinél fogva és az építkezés bizarr jellegével tényleg mérkőzhetik az ó-világ elsőrendű parlamentjeinek épületeivel.

A világ egyik legnagyobb államának, a 65 millió lelket számláló »Északamerikai Egyesült-Államoknak« országgyűlése, azaz kongresszusa, szintén a két kamarai rendszer alapján nyugszik. Az alsóház tagjait minden két évben választják, még pedig olyképp, hogy minden 120 ezer ember választ egy képviselőt és így körülbelül 600 tagból áll.

A felsőház — Amerikában a szenátus — sem rendi alapon, sem kinevezés által, hanem a szabad

amerikai eszméknek megfelelően szintén választás útján alakul. A különbség a két ház között csak ott nyilatkozik, hogy a szenátus tagjait hat évre választják és minden állam csak két tagot küldhet. Így a felsőház 76 tagot számlál, mert az Északamerikai Egyesült-Államok kötelekébe jelenleg 38 állam tartozik. Az alsóház elnökét a képviselők saját körükből választják; a szenátus elnöke az Unio alelnöke.

Az országgyűlés az Unio zseniális megteremtője által alapított és róla el is nevezett Washington városban székel. A város mindössze 190 ezer lakost számol, kik majdnem kizárólag hivatalnokok.

Az országgyűlés háza — a Capitolium — a világ leghatalmasabb és legimpozánsabb épületeinek egyike. Magas dombon palotaszerűleg van építve. Az épület közepén látható gyönyörű kupola ragadja meg leghamarább figyelmünket.

Belépve, Amerika történetéből nevezetesebb momentumokat találunk, türhető festményekben megörökítve. Az tudvalevő, hogy az amerikai képzőművészet még a kezdet nehézségeivel küzd.

Jobbról és balról az alsóház és a szenátus tanácsstermei láthatók. Sajátságos, hogy már

Amerikában is tesznek osztálykülönbséget, a mennyiben a szenátus termei sokkal fényesebben vannak berendezve, mint az alsóház tanácskozási helyiségei. Ezzel elég érthetően jelzik, hogy a felsőház tagjait mintegy magasabb rangú lényeknek tekintik. Hiába! Az abszolút egyenlőség csakis az ábrándvilágba való; de tény, hogy egyike a legszebb ábrándoknak, melyeket vajha sikerülne egykoron megvalósítani!

A tanácskozási termekben mindenütt találunk karzatot, mely 1200 embert képes befogadni. Azonkívül a szenátus termében még egy külön hely van rezerválva az elnöki emelvénynyel szemközt a szenátus tagjainak ismerősei részére. Mintha bizony azok a többi (1200) halandóval nem foglalhatnának helyet akár a karzaton is! Az ujságírók részére az elnöki emelvénynyel egy magasságban találunk külön helyeket mindkét házban olyformán, mint nálunk. A gyorsírók, mint a mi országgyűlésünknel, a terem közepén foglalnak helyet.

A remek épület összesen 16 millió dollárba került. Már 1827-ben kezdték építeni, de csak nem rég fejezték be.

Washingtonról szólva, elmondhatnám, hogy

mily különös benyomások keletkeznek az emberben, a midőn a hatalmas Washington oszlopán 300 méternyire elevátorral fölrepül mintegy az egekbe; hogy mily kicsinynek érezzük ezen menet alatt önmagunkat, meggondolva, hogy egy láncz szakadása az összezsúfolt 40 emberfő rögtöni halálát okozhatja; elmondhatnám azt, hogy nem egyike a legérdektelenebb látványoknak az amerikai greenbackek és egyéb papírpénzértékek gyártása, melyet szintén itt Washingtonban találunk.

Sok minden egyébről beszélhetnék még, hogy ha arra időm volna.

Csak annak megjegyzésére kívánok még szorítkozni, hogy Washington határozottan Amerika legszebb városa és ha valahol, úgy itt kellett volna rendeznie Amerikának az első, de még inkább második világkiállítását.

Hagyjuk el e kedves várost és a »Baltimore and Ohio railroad« című vasuttal térjünk utunk tulajdonképeni céljához, azon indítóponthoz, a melynek létezése és fennállása utazásunkat mintegy provokálta. Térjünk a világ összes lapjai által magasztosnak és fenségesnek kikürtölt chicagói világkiállítás megtekintéséhez.

CHICAGO

CHICAGO

Utunk Chicagó felé eléggé érdekes. Találkozunk oly pályaudvarokkal, a melyek egy fogadó pitvarából állanak és melyek úgyszólván a nyílt utcza legközepén fekszenek, ilyen pl. Queen-City Hôtél.

A vaskerekek haladnak tovább a messzeségbe, már-már késő éjszakába nyúlik az idő és Pittsburg közelébe érkezünk. Gyönyörű tünemény ragadja meg figyelmünket, a mennyiben messziről meglátjuk a kokszégetőket, a gázfelfogó-kemenchéket, míg a másik oldalon szemünkbe ötlük a petroleum-előállító, vagyis inkább felfogókemenchék nagy csoportja felett látható óriásiláng.

Éjszakánkat eléggé jól töltöttük el a vonaton levő kényelmes Pulmann sleeping carban és másnap 25° R. tikkasztó hőség mellett foly-

tattuk utunkat. Déli egy óra volt, midőn Chicagóba megérkeztünk.

Vonatunk, kellemetlen külsejű, visszataszító pályaudvarban állt meg, úgy, hogy saját szemeknek nem akartunk hinni, midőn azt mondták, hogy megérkeztünk Chicagóba. Végighaladva a hatalmas State-Streeten, nemcsak e város, hanem a new-yorki Broad-way után Amerikának legnagyobb utján jobbról és balról is földszintes faviskók és váltakozva az égre tornyosodó tizen- négy emeletes házak ragadják meg figyelmünket. Itt nyílik igazán alkalmunk bámulni a költői rendetlenségen. Az utcza egy része kövezve, más része faburkolattal kirakva, majd ismét sem burkolat, sem fa, de rendetlenség és tisztátlan- ság mindenütt bőven.

* * *

Vendéget várok. Minden kézzel-lábbal biró lélek a házban talpon van s velem együtt fáradoz a rend helyreállításán s a szemét eltakarításán. Magam portörölővel a kezemben ismételten végig szaladok a szobákon, csakhogy a legkisebb porszemecske is eltűnjék; majd végig tekintek az udvaron, hogy minden a maga helyén van-e s csak azután megyek a konyhába

az izletes ebédet elkészíttetni. Mert a fő mindig az első benyomás, melyet vendégem nyer; sokkal elnézőbb azután kisebb hibáimmal szemben s utoljára még azt sem veszi rossz néven, ha a levest elsóztam, — persze csak akkor, ha az első benyomás a lehető legjobb volt.

Nos, Chicago a világot hívta vendégségbe s egy makulányit sem törődött a vendéglátás legelemibb követelményeivel. Nagy szemétdombok közepette fekszik az elhanyagolt s kellemetlen egyszerűséggel épített pályaudvar s előtte elterülő szeméttel fedett utcán végig jutunk a városba. Azt hisszük, hogy tán valamely külvárosban vagyunk, de csakhamar meggyőződünk, hogy mindenütt ugyanaz a piszok, mely legfeljebb gyarapodik, de sehol sem kevesbedik. Hisz a város szívében, a State-Street közelében levő pályaudvaron érkeztünk meg. Európai elkényeztetett izlésünk bizony nehezen szokik az ilyesmihez: de hát megnyugtathatnak, hogy nem volt elég idő az összetakarításhoz, mert minden gondot a kiállításra kellett fordítani. Megnyugszunk, mert várjuk a világot megrendítő csodákat, melyeknek Chicagóban való létezéséről már évek óta halljuk telekürtölni

a világot, a mi mindig hiba, mert rendszerint csalódással jár.

Végig járjuk a várost és mi tagadás benne, tényleg találunk a másfél millió lakossal biró városban vagy húsz-harmincz tiz, tizenkét, tizenöt, sőt egy húsz emeletes házat is. Igen ám, csakhogy ezek az emeletek oly alacsonyok, hogy a tíz emeletes házak nem magasabbak a mi három-négy emeletes házainknál és egyedül az az öt-hat ház, mely tizenöt emeletnél magasabb, tér el a mi házainktól. Ezek azonban izléstelen, egyhangú, minden építési díszet nélkülöző, égbenyúló, üres, persze ablakokkal biró falak, melyek a művelt ember kedélyében határozott visszatetszést keltenek s melyekben csakis az emberi furfang végtelen fukarságát csodáljuk, mely minden áron kiaknázni kívánja azt a tért, mely semmibe se került.

S ugyanaz a Chicago, mely 1871-ben majdnem földig leégett, ugyanaz a Chicago, mely viláгурalmat követel magának az összes létező nagy városok felett, ugyanaz a Chicago, a mely egy hatvanöt millió lakossal biró hatalmas állam központja akar lenni, mondom, ugyanaz a Chicago véges-végig fajárdákkal bir s csak

itt-ott egyes, szerfelett gazdagok házai előtt van cementkő-járda; ez azonban oly ritkaság, hogy minden egyes alkalommal feltűnik s külön figyelemztetjük rá utitársunkat.

Hát akkor legalább a világítás, a város ki-világítása lesz vakító; hisz a villanyosság hazájában vagyunk! Szó sincs róla! Gyéren kimért gázlángok szórják szegény, elősdiasodott fényöket s egyedül az üzletek kiváló reklamvágyának köszönhetjük, hogy az előttünk levő villanyos ívlámpák nappali fényt szórnak utunkra. A kocsit marad a maga sötétségében s ha az utcán kívánunk átmenni, nem felesleges életünket előbb biztosítani.

A közlekedés természetesen igen nagy; távolról sem nagyobb azonban a párisi közlekedésnél. Rendőrség igen csekély számban található s csakis a különböző vasutak — már a városban magában közlekedő vasutakat értem — legfőbb góczpontjain ügyel, hogy a vonatok egymásba ne szaladjanak.

A nagy piszok s az úton-útfelen található szemétnek egyik igen sajnós következménye a legyek végtelen elszaporodása, úgy, hogy nyári időben alig vagyunk képesek az ebédet — bo-

csánat! — légy nélkül elkölteni. Fogadó tömérék található s berendezésük valóban fényes.

Találunk külön írótermeket, külön férfi-és külön női társalgót, külön irodát, külön olvasótermet stb. s mindezek a földszinten s az első emeleten vannak elhelyezve. Egyedül az étkezőterem van egyik-másiknál a legutolsó emeletre helyezve. A fogadók e fényes berendezése onnan magyarázható, hogy az amerikai esténként nem szokott színházba járni, csak ritka, kivételes esetekben s így kell, hogy mindent a lehető legnagyobb kényelemben találjon otthon.

A berendezésnek egy csöppet sem megfelelő az étel s kiszolgálás, melynek mindketteje a lehető legrosszabb. A kiszolgálók majdnem kizárólag négerek, kik felette lusta természetük-nél fogva is már legkevésbé sem alkalmasak a megkivántató gyors kiszolgálásra.

Az összes házak bejárata egy közönséges szobaajtó, melyhez az utcáról rendszeren 8—10 lépcső vezet. Kaput nem találunk s azok, a kik kocsit tartanak, a külön e célra létező, úgynevezett liveryben helyezik el. A vasárnapi munkaszünetet szigorúan megtartják, úgyannyira, hogy ugyan-ezen a napon még a kiállítás is zárva marad.

Vasárnap csakis a templomok s a korcsmák vannak nyitva. A korcsmákra ugyan szintén szól a rendelet, de ezeknek egy nagy része kifogott rajta és a korcsmáros híveinek azt mondja, hogy ha a függönyök le vannak eresztve, az azt jelenti, hogy az udvaron át bejuthatnak a korcsmába a hátsó ajtón; míg ha a függönyök fel vannak huzva, ez azt jelenti, hogy be vannak csukva. Persze vasárnaponként csupa lefüggönyözött vendéglőre akadunk. A vendéglők sajátos felirata »cofe«, a mi azt jelenti, hogy mindent lehet kapni, még kávé is. A mi fölfogásunk szerinti kávéház Chicagóban nem található.

Végre elérkeztünk Mekkába, vagyis inkább a »Mekka«-fogadóba, a hol is — és ezt dicsérőleg kell megemlítenem — az amerikai fogadók kényelmes volta kárpótolt némiképp az út hosszadalmassága által okozott testi szenvedésekért. A következő napot felhasználtam arra, hogy egyik ajánlólevellemmel felkerestem Kalifornia államnak a chicagói kiállításához kiküldött állambiztosát, Murray urat.

A fogadtatás, melyben itt részesültem, határozottan amerikainak nevezhető. Az illető úr,

ki néhány millió dollár tulajdonosa, az ablakra helyezett lábakkal fogadott és ezen nem mindennapi ülőhelyzetben megmaradt mindaddig, míg egy fiatal emberrel elő nem olvastatta és meg nem magyaráztatta magának azon levelet, melyet neki átnyújtottam. Ezek után kezét szorított velem, felhívott alkalmazottjai közül egy németül is mekegő urat és ennek gondjaira bízva, útnak ereszt.

Ez az úr pedig rövid félórai vezetés után, mely alatt a kiállítás úgy is szembeötlő épületeit únos-úntig magyarázgatta, elbúcsúzik tőlem és azt mondja, hogy: »hiszen lesz még szerencsénk.«

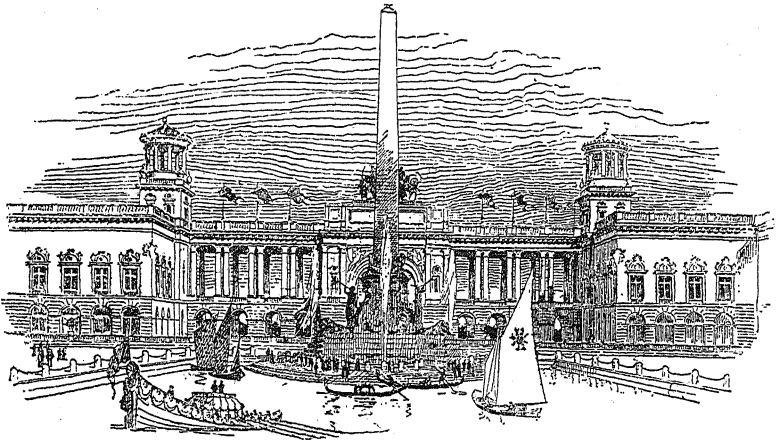
Íme, ismét megöltem néhány órát, hogy ajánlólevemmel többet érhessek el, mint a mit más szegény halandók elérhetnek, kiket ajánlatokkal nem akartak boldogítani. Persze, az illető jólelkű emberek, kik engem ajánlatokkal elláttak, nem tudhatták azt, hogy Amerikában nemcsak más a levegő, mások az intézmények és mások az emberek, de egyúttal mások a szokások is, t. i. még ferdébbek, mint minálunk.

A KIÁLLÍTÁS

Sokan sok mindenfélét írtak e kiállításról; hosszas és részletes elaboratumok készültek, melyek mind hivatva voltak elszámolni egy-egy fáradságos és költséges út eredményéről.

Én tehát csak nagyjából akarom felsorolni

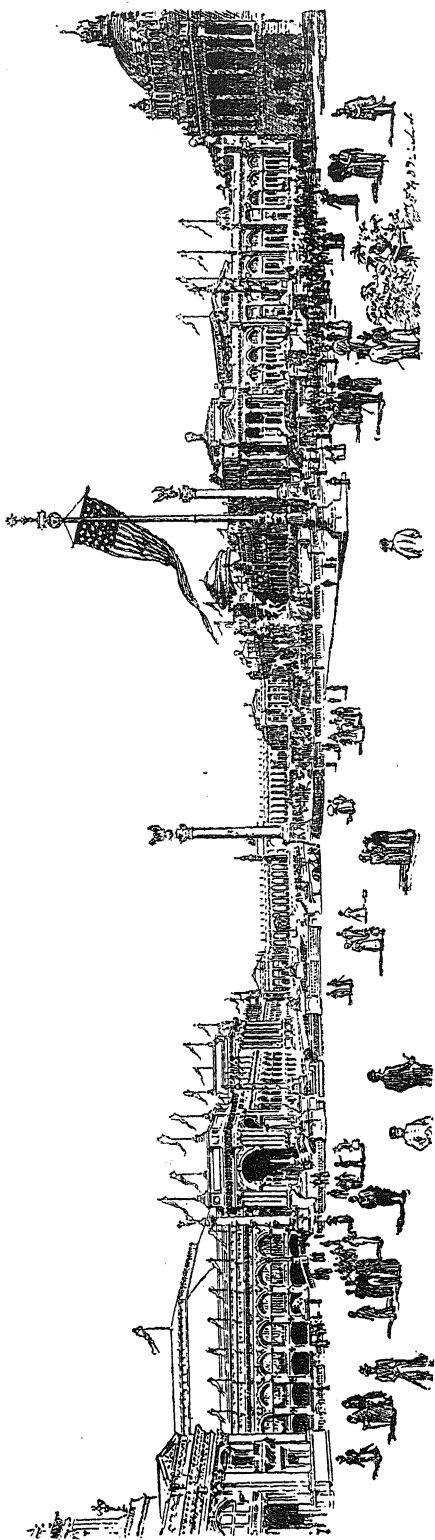
A mezőgazdasági és gépcsarnokot összekötő oszlopcsarnok

azon impressziókat, melyeket bennem a kiállítás a maga egészében gyakorolt.

Határozottan előnyös és új gondolatnak tekinthető, hogy az összes kiállítási épületeket márvány-fehér vakolattal látták el. Természetes, lehet ez ellen is érvelni és a ki pl. a kiállítás területére déli tizenkét órakor, vagyis oly időben lépett, a midőn a nap heves sugarait bő áldás-ként küldötte szegény földünkre, az bizony nagyon megszenvedett ilyenkor, mert a sugaraknak a fehér falra való verődése tényleg éles fájdalmat okozott a szemnek.

Ez azonban csak csekély árnyoldal ama másik fényesebb előny mellett, hogy az alkonyi idő és milliónyi villamos fény kigyúlása mellett, a szökőkutak folytonos működésében a szem oly gyönyört talált, hogy azt képzeltük, hogy valami tündéerkert kellő közepén vagyunk.

A fehér vakolatú falak egyrészt, valamint másrészt azon igen elmés gondolat, hogy a kiállítás keretébe a Michigan-tónak egy részét bevonták, így tehát a viznek is nagyobb működés jutott a kiállítás sikerében, valóban újnak, amerikaiinak és egyúttal kivételkép szerencsésnek mondható.

A kiállítási nagy díszter a Michingan-tó partján.

Nem egy fölötte kellemes estét töltöttünk csónakázva a rögtönzött fenyveserdők és rózsaligetek közepette és ámulva néztük ama fölséges képet, a mely jobbról-balról szemeink elé tárult, gyönyörrel hallgatva az egyik-másik amerikai ladykból álló csoport elbájoló énekét.

E szempontból a kiállítás ellen kifogást emelni nem lehet.

De nagyon is kifogásolandó ama körülmény, hogy legkevésbé sem gondoltak arra, miszerint nem minden ember mehet a kiállításba este. Mert hiszen, ha van mit tanulmányozni és föl akarjuk tételezni, hogy ezt gondolták az amerikaiak kiállításukról, akkor ezen tanulmányunkat csak nappal végezhetjük és hogy nappal kijöjjünk a kiállítás területére, szükséges gondoskodni arról, hogy a nap heves sugarai megengedjék nekünk azt, hogy a pavillonokig eljuthassunk.

Szóval, hogy röviden fejezzük ki magunkat: a chicagóiak megfeledeztek arról, hogy a kiállítás területére árnyékot adó és árnyékot teremtő fákat ültessenek, sőt azt is hallottuk, hogy a Jackson-parkban, hol a kiállítás állt, a meglehetősen dús és gazdag erdőket kivágták,

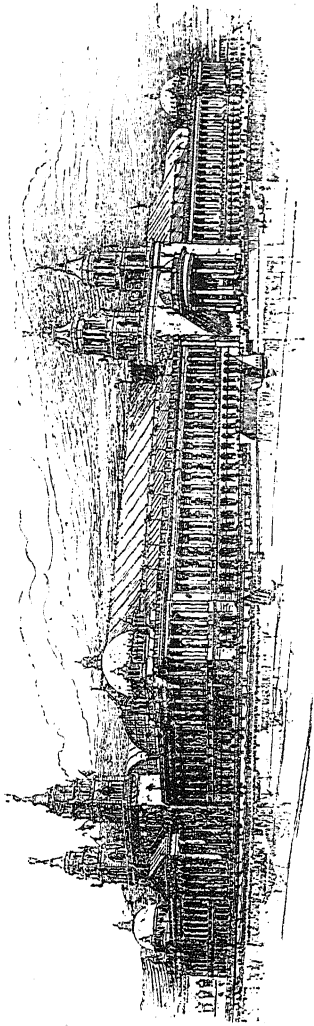
csak hogy a kiállítás épületeit szimmetrikusabban helyezhessék el.

Azt hiszem, ezt elmésemben is elvégezhetnék volna.

A kiállításához való közlekedés minden tekintetben kitűnőnek mondható. Kijuthatunk cabel-caron, elevated railroaddal, villamos vasuton, omnibuszon, külön postillion-kocsikon és minden más elgondolható közlekedési eszközön, melyek mind az Amerikában eléggé csekély öt centsért (12 kr.) szállítják el a látogatókat a várostól körülbelül háromnegyed órára fekvő kiállítás területére.

A kiállításban magában pedig külön tolókocsik, szintén villamos vasut és egy újabb találmányú petroleum-vasut szállítják az egyik végétől a másik végére a látogató utasokat.

Maguk a kiállítási épületek hatalmas méretűek, oly méretűek, milyeneket eddig nem képzelhettünk el magunknak. Hogy mire volt szükséges ily óriási épületeket készíteni, azt mindeddig megfejtani nem voltam képes, mert nem akarom feltételezni a sok részről hallott ama gyanúsítást, hogy az amerikaiak szándéka az volt, miszerint kiállítási épületeik hatalmasságával

A mezőgazdasági csarnok

már előre is imponáló, mintegy leverő hatást gyakoroljanak a nézőkre és látogatókra, hogy így azután lemondjanak a részletes kritikáról.

Mert bizony eme hatalmas, a mint mondtam, alig elképzelhető mérettel rendelkező épületek belseje üres volt, alig találtam egy-két kiállítási épületet, a melyben a tért úgy használták volna fel, mint ez kiállításoknál szokás, t. i. czél-szerűen, nem pocsékolva el egy arasznyit sem.

Meglehet különben, hogy a kiállítók számát is túlságos nagyra tették, mert hiszen összes számításaikban csalódtak a chicagóiak. Példának elegendő az is, hogy a napi látogatók számának minimumát 300.000 személyre tették és a kiállítás egész ideje alatt egyetlenegy nap volt, július 4-én, a midőn a látogatók száma a 302.000-et meghaladta, a többi napokon alig közelítette meg a 100.000-et, de sohasem lépte túl!

Hát legyünk előzékenyek és tekintsük egyszerű számítási hibának azt, hogy az óriási épületekben sokszor három-négy perczig kellett sétálnunk, míg egyik kiállítási csoporttól a másik-hoz érve, ismét valamit láthattunk.

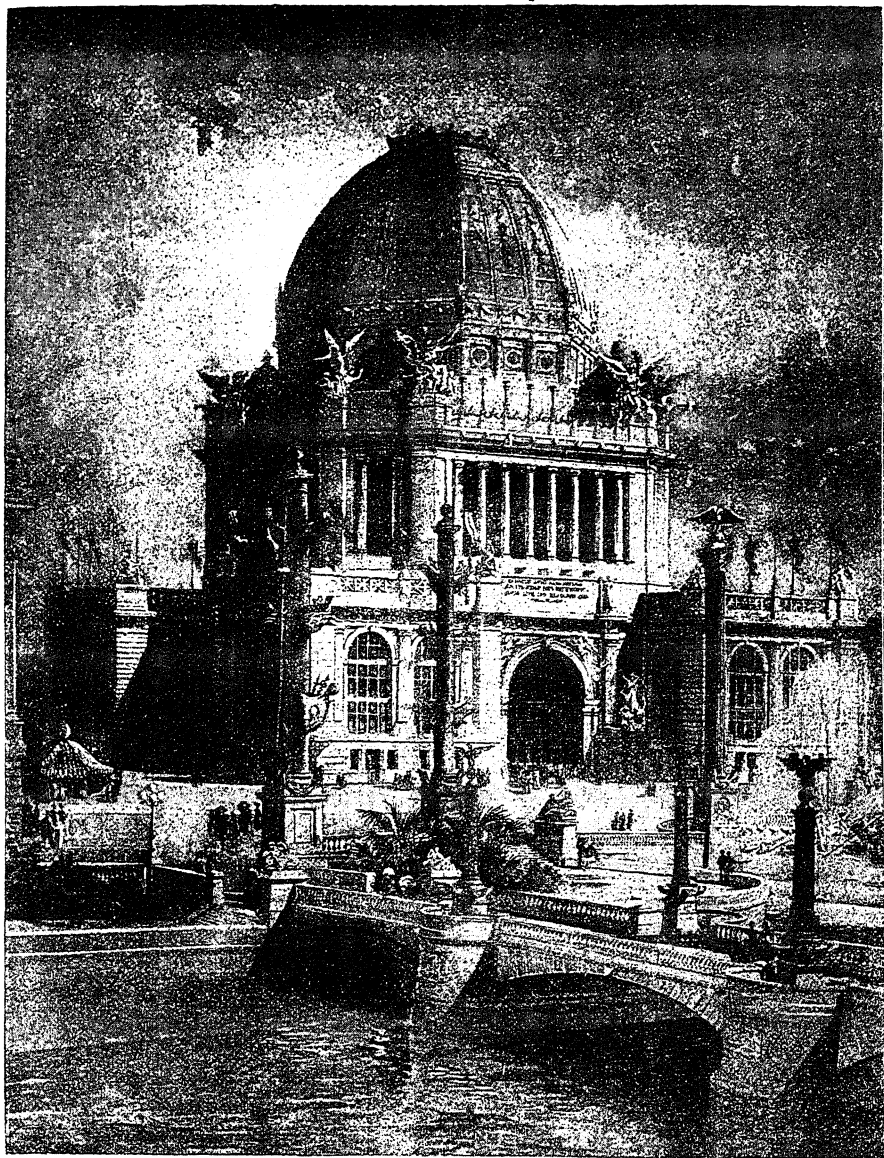
Ezen tért azután felhasználták a chicagóiak arra, hogy únos-úntig kínálgassanak limonádét,

jégbe hűtött vizet, levelező-kártyát és nem tudom én, mi mindenféle csecsebecséket, a melyek utoljára is pl. a gépcsarnok legközepén vajmi kevés praktikus értékkel bírnak a szemlélőre nézve.

Meglehet, túlságos laikus voltomnak tulajdonítható, de tény az és ebben megerősített a velem érintkező látogatók legnagyobb része, hogy ama nagy hangon ígért bizonyos amerikai találmányok, ama felette ritka és világot megrendítő amerikai zseniális eszmék a kiállításon nem voltak találhatók. Ez a kiállítás is csak olyan elcsépeelt dolgokat hozott napvilágra, milyeneket bármilyen más kiállításon fölös számban találhatunk. Igaz, hogy erre meg egy amerikai nagy bölcsen és a kellő titokzatosággal azt jegyzé meg nekem, hogy: nem akarjuk elárulni titkainkat a nagyvilágnak.

De vajjon a nagy horderejű fölfedezéseket mikor szokás a világnak bemutatni, hogy ha nem kiállításon? Nem ebben rejlik a bibi, hanem igenis ott van, hogy nem volt mit kiállítani ezen rendkívüli dolgokból.

Az ő új eszméikkel is úgy jártak a chicagóiak, mint jártak ama bizonyos hatalmas eszmével,

A kiállítási igazgatóság palotája

a melynek keresztülvitele később azután lehetetlennek mutatkozott. Ők ugyanis azt szándékozták, hogy az eddigi összes kiállításoktól eltérőleg ők az ő kiállításukat nem a földön, hanem a levegőben fogják rendezni.

Ugyanis azt tervezték, hogy Chicago fölött vasszerkezettel, tán tíz emeletnyi magasságban megteremtik a kiállítási területet és ott a város fölött tartják majd meg a híres chicagói világkiállítást.

Nos hát a mint e lehetetlenségből nem vált valóság, épp úgy nem láttunk semmit abból a sok rendkívüli dologból, a mely előre meg volt ígérve.

De nem láttuk azt a bizonyos, a párisi Eiffel-tornyot háromszoros magasságban túlszárnyaló chicagói tornyot sem, hanem e helyett egy »Ferry-while«-t, egy vaskereket mutogattak, mint a mely a chicagói világkiállítás legfőbb vonzóerejét, a *pièce de resistance*-át képezte és a melylyel — szerintök — fölülmulták az eddigi összes világkiállításokon produkált bármely találmányokat.

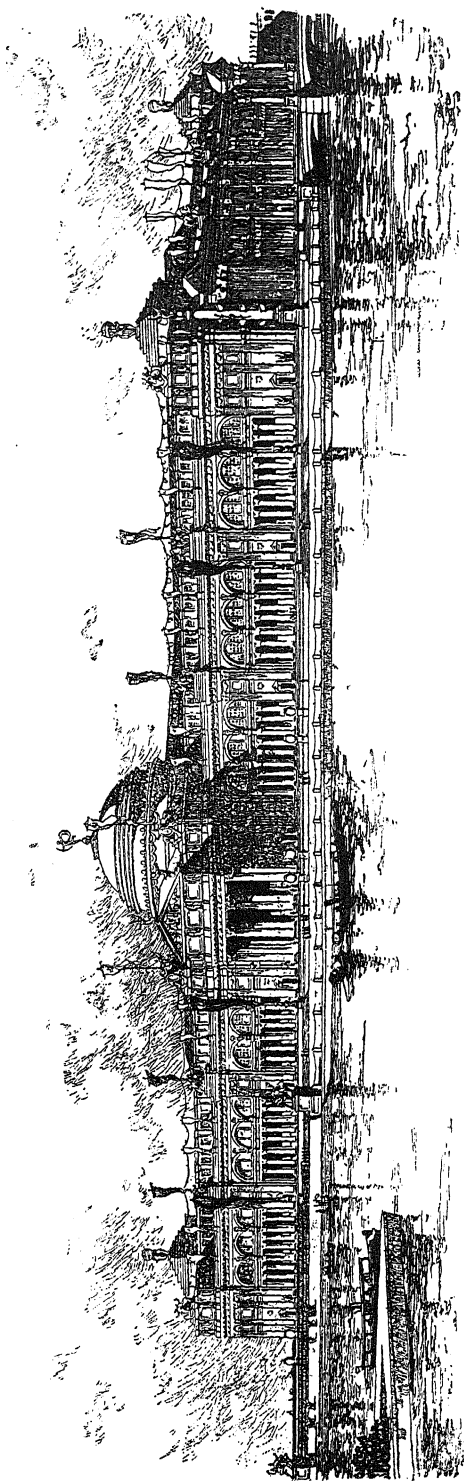
A kerék átmérője 250 láb, magassága pedig 264 láb és rajta 36 üvegszekrény van elhelyezve,

melyekbe a látogató 50 centsért helyet foglalhat és azután az 1000 lóerő által hajtott kerékkel egyszer körüljárhatja a világot, azaz a kerék kerületét. Egy ilyen megkerülés húsz percnyi időt vett igénybe.

Veszélyesnek a dolog eléggé veszélyes volt ugyan, de csak nem lehet tőlem kivánni, hogy a kiállítás kevés érdekessége mellett e legérdekesebb dologtól megfoszszam magam.

Megtettem én is az utat és őszintén bevallva: »non merita la pena«. Épp oly boldogan és épp oly okosan élhettem volna tovább is, ismereteim nem szaporodtak, de még csak nem is tanultam meg jobban bámulni az amerikai zseniálitást.

A nagyközönség, t. i. a kiállítási látogatók azon része, a mely nem annyira tanulmányozás czéljából, mint inkább azért jön el, hogy a kiállításon és az itt látható különféle változatos képeken mulattatót találjon; mondom, még a közönség ezen része sem lőn kielégítve; mert a különböző, bizarrabbnál-bizarrabb államok részéről eszközölt kiállítások és ezen kiállítások részére külön épített pavillonok, mint pl. a kínai, a japáni és más egyéb kiállítások sem voltak oly változatosággal és oly műizléssel

A művészetek csarnoka

elrendezve, hogy a szemlélőnek a kívánt élvezetes látványt nyújtották volna, nem is szólva arról, hogy a kiállított tárgyak csekély értéküknél fogva legkevesbé sem voltak hivatva arra, hogy pótolják a rendezés hibáit.

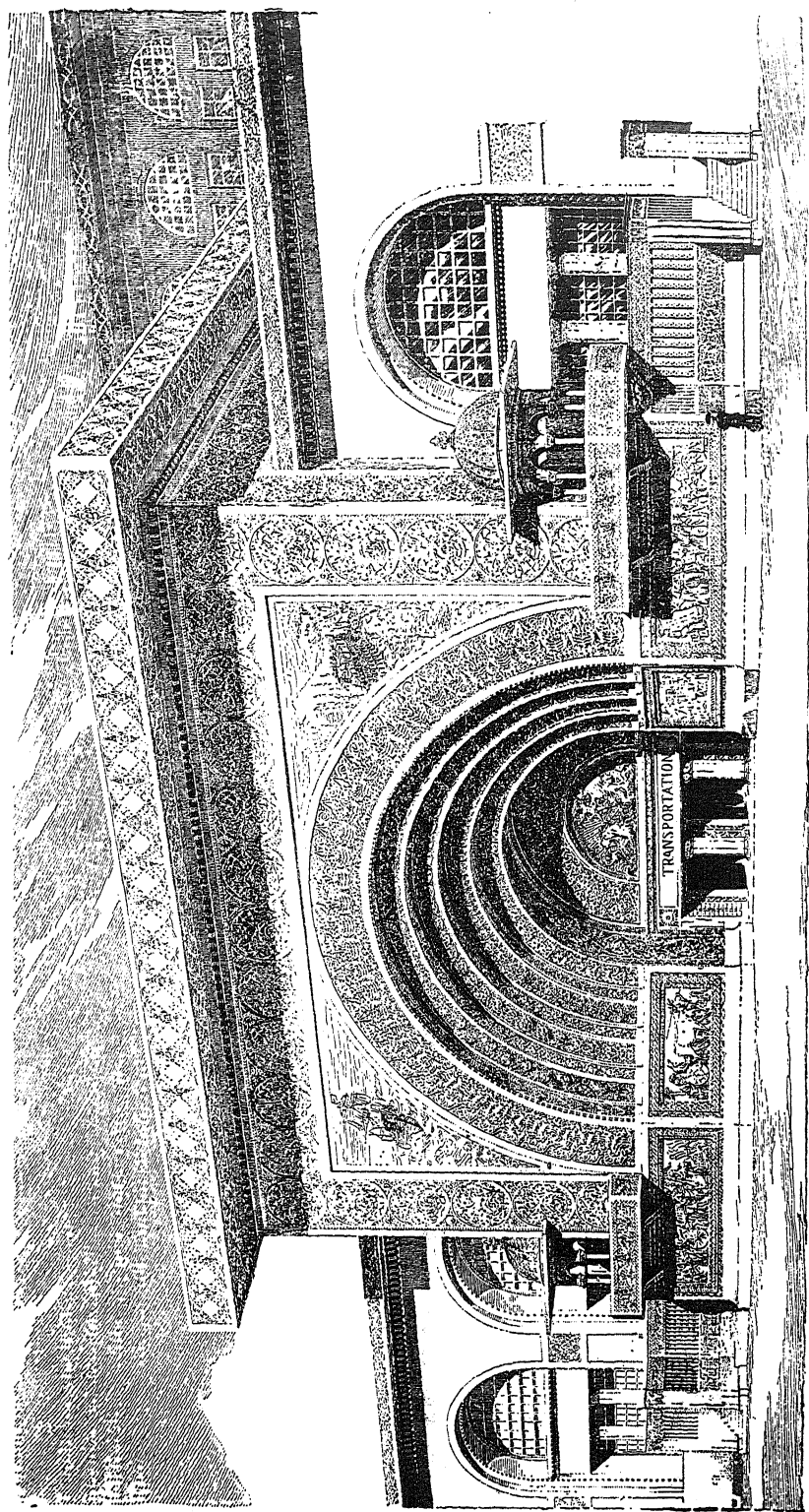
Sehol egyetlenegy oly helyre nem találtunk, a hol kényelemmel és örömmel kinyugodtuk volna a nap fáradoalmát. Mindenütt száraz, kimért, rideg amerikai szokások, mindenütt az a bizonyos dollárhajsza a mely utoljára is undorítóvá vált.

Az egyetlen hely, a hol kényelemmel és örömmel meghúzódtunk, Old-Vienna (régii Bécs) kiállítás volt. Ismerjük már ezt a kiállítást az 1889-iki bécsi zene- és színművészeti kiállításról és mondhatjuk, hogy a régi Bécs egy részének imitációja itt is megtette a maga hatását. És a mi nem csekély mértékben járult hozzá a dolog kellemessé tételéhez, az azon körülmény volt, hogy a régi bécsi kiállításon, megtaláltuk a mi jó magyar cigányainkat is és találkoztunk a mi jó magyar főztünkkel, nem is említve, hogy a nálunk dívó szokások, az a fesztelen és örömteljes társalgás, az egymás iránt való, őszinte, szívből jövő érdeklődés mintegy oázisként emel-

kedett ki a különben száraz és egyhangú hangulatból. Egy hely volt ugyan még, a hol szintén eléggé jól érezhettük magunkat, ez a *német falu*, t. i. egy német falunak imitációja, mely mint kiállítási objektum szerepelt. Ez azonban, fájdalom, a nyár folyamán, már nem bírván el a kiállítással járó óriási költségeket, tönkre ment.

A kiállítás részletes leírásába bocsátkozni nem akarok és ha megemlítem azt, hogy várakozásaimban alaposan csalódtam és hogy voltunk többen, nagyon sokan, a kik nem találtuk meg az ígért és a folytonosan várt kiváló dolgokat, elmondtam mindent. Csak mint kuriózumot föl akarom még említeni az úgynevezett mozgó járdát, mely villamos erővel hajtva, egyszerűen abból áll, hogy egy fél angol mértföldnyire egymás háta mögött levő padok folyton ovális és a két végen köralakú mozgást végeztek. Ez mint újonság birhat ugyan elég ingerrel, de különben semmiféle, messzebbre kiható világrendítő eszme megvalósulását nem látjuk benne. Ez nem annyira kiállítási tárgynak, mint talán inkább valamely mulatóhely egyik érdekfeszítő tárgyának lett volna érdemes.

A zenéről az egész kiállítás területén nem

A közlekedési kiállítás palotájának úgynevezett aranykapuja

igen gondoskodtak, egyszerű okát ennek ott kell keresnünk, hogy a zene, valamint egyáltalán minden művészet Amerikában pang és ennek tulajdonítható azután, hogy ha egyik-másik európai művészünk átlátogat az új világba, itt horribilis összegeket fizetnek neki és daczára annak, nem képesek őket megtartani, mivel hiányzik minden összeköttetés, minden, a továbbműveléshez és fejlesztéshez okvetlenül szükségeltető zenei társasélet.

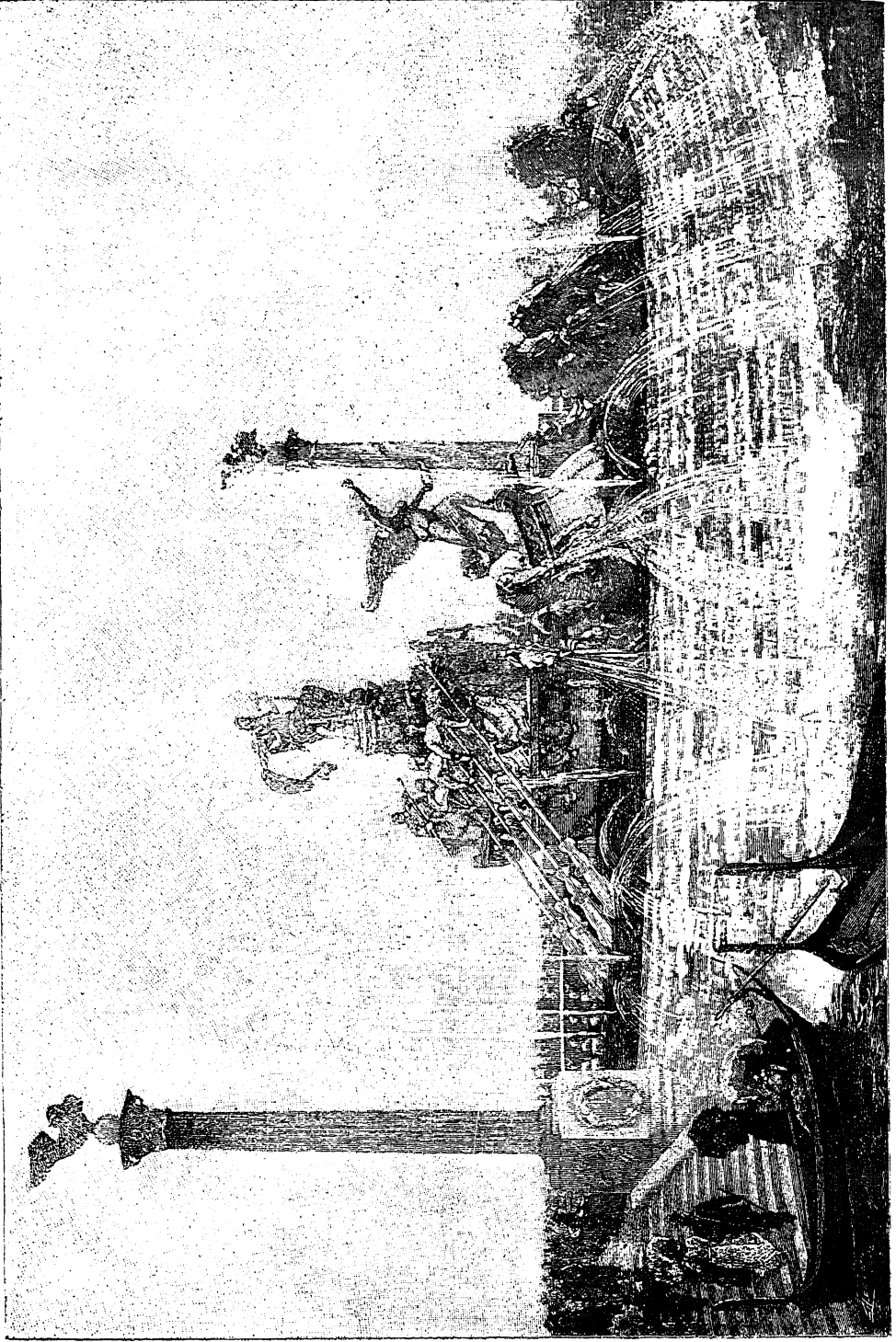
A művészet terén egyáltalában az amerikaiak nem egyhamar fognak velünk európaiakkal csak megközelítő magaslatra is emelkedhetni. Így történik azután, hogy kivéve az itt-ott található, de említésre sem méltó néger-zenekarokat, alig találkozunk Amerikában zenekarokkal.

Egyik-másik városnak van ugyan városi zenekara, de ettől mentsen meg az Isten. Ennek következtében azután a kiállítás területén csakis elszórtan találtunk egy-egy cigány-zenekart és a régi Bécsben működött Zierernek kitünően fegyelmezett és a régi osztrák katonai uniformisba bújtatott zenekarát. Volt hangverseny-terem is, mely a kiállítás területén azon célból volt felállítva, hogy abban minden nap monstre-hangversenyek

által a látogató közönséget mulattassák. Ez legtöbbszörre kongott az ürességtől és arra szolgált, hogy a nap hevétől kimerült közönségnek árnyékos pihenőt adjon.

A véletlen úgy hozta magával, hogy az amerikaiak legnagyobb ünnepén, július 4-én, éppen Chicagóban voltam. Ez a július 4-ike oly nap Amerikában, mint nálunk Szent István avagy Bécsben Szent Lipót napja.

Nem hiszem, hogy volna amerikai, a ki ne tartaná meg. És valóban csodálom, hogy nem nevezték el Washington napjának; a mi valószínűleg csak azért nem történt, mivel az amerikai természet nem tűri, hogy egyes személyek nevéhez fűződjék egy-egy kiválóbb esemény. Ők inkább mindent közös erővel elvégzettnek tekintenek és úgy vélekednek, hogy az egyes személyeket csakis a sors véletlen játéka hozta az első helyre, mert — azt már ők is belátják — hogy vezető és rendező nélkül semmire sem lehet menni. Szó sincs róla, a maguk módja szerint nagyrabecsülik és tisztelik Washington személyét, a mit eléggé világosan bizonyít ama körülmény, hogy eltekintve a róla elnevezett várostól — ugyszólván nincs Amerikában néhány

Az Amerika haladását ábrázoló óriás szőkőkút szoborműve

ezer lakost számláló hely, a hol Washington Street-et, avagy Washington Square-t ne talál-nánk. És mégis július 4-ét egyedül a szabadság, a mindnyájuk közreműködésével szerzett szabadság és nem az egyedül Washington zse-niális, merész és bátor föllépésének köszönhető szabadság napjának tekintik!

E napon lehetett közvetlenül szemlélni, hogy mily áthidalhatatlan nagy különbség áll még fenn az új- és az ó-világ népe között. A népről, tehát a társadalom alsóbb rétegeiről beszélek; a társadalom azon osztályáról, a melynél leg-könnyebben ismerhetjük fel az általános és közös tulajdont képező műveltség nagyságát.

Az út és mód, a hogy kifejezik lelki örö-müket, valóban a legsajátosabb, úgy hogy önkény-telenül a barbarizmus nyomait kell benne fel-ismernünk. Az uzus az, hogy július 4-én éjjel 12 órától reggel 4-ig, este 8 órától éjjeli 12 óráig bármely fegyverrel — tehát ágyúval is — meg van engedve puskapor-töltéssel lövöldözni nyílt utcán, nem gondolva sem a járókelők testi épségére, sem a közlekedés esetleges meg-gátlására. Már 4—5 nappal július 4-ike előtt minden tíz lépésnyire sátrakat látunk felütve, a

melyek kizárólag tűzijátékokat és puskaport árúsítanak. A nyugtalanság már ekkor nagy mértékben nyilvánul. Alig tehetünk egy lépést, hogy el ne sülne egy-egy bomba, hogy ne fúródnék egy-egy rakéta közvetlenül orrunk előtt a földre és hogy ne pattanna el valamely gyutacs, mely száz más társával a járdán fekszik és mintegy várni látszik, hogy reá lépjünk. Ha aztán egy-egy ilyen miniatúr anarchista-merénylet sikeresen elsül, végtelen hahota támad a csavargók közt, a kik egész éven át véres verejtékkel szerzett garasait félrerakják, hogy azután ezen a néhány napon a levegőbe röptessék. Végre is megérkezik a nagy nap előtti éjszaka. Azt a dörömbölést, lövöldözést, kurjongatást leírni, a mely akkor végbement, teljes lehetetlenség. Alig hogy bealkonyodik, minden utcásarkon kigyulnak az örömtüzek és be sem várva a 12 órát, megkezdődik a lövöldözés. Ilyenkor valóban életveszélylyel jár az utcán végigmenni és bizony sok idegen a szemével fizette meg kíváncsiságát. A legények nem zene- vagy énekszóval avagy táncz közben mutatják be hódolatukat szivük választottjainak; nem! Amerikában a pyrotechnika útján vallanak szerelmet az emberek.

Minél gazdagabb a legény vagy minél jobban rajong ideáljáért, annál nagyobb lesz a tüzi-játék, melyet tiszteletére gyújt. A legtehetősebbek ágyúszerű mozsarakkal hódolnak. Az amerikai ember, kinek szívében az ész ütötte fel tanyáját, csak ilyen külső tüzzel, puffogatásokkal tudja kifejezni választottja iránt táplált érzelmeit.

Az éj folyamán alvásról szó sem lehet és így ébren fekvé ágyunkban, bőséges alkalmunk nyílik arról gondolkozni, hogy íme, a földkerekség különböző lakói mily sokféle módon juttatják kifejezésre örömeiket és ezek mind megmagyarázhatók és meg is érthetők; egyedül az amerikai népnek ama furcsa szokására nem igen lelünk magyarázatot, hogy évenként három-négy napon és egy-két éjszakán át tüzijátékok eldurrogtatásával önti ki lelkes örömét véres küzdelmek árán megszerzett szabadsága felett. Igaz, hogy a nagy Amerikában a világ minden tájáról a legkülönbözőbb emberek verődtek össze, teljes képtelenség volna tehát minden egyes nemzetiségnek a maga nemzeti szokásait követni. Kozmopolita nyelvű örömkifejező kellett nekik és ezt megtalálták a pyrotechnikában. Elégé furcsa dolog, de így talán némileg mégis érthető...

Hajnalodik. A durranások mind hosszabb időközökben hallhatók, végre teljesen megszűnnek. Az óra már elütötte a hatot és az álmatlanul töltött éjszaka után fáradt és kimerült testtel ismét az utcán vagyunk, hogy Amerika legnagyobb ünnepnapjának minden részletét kellőleg megfigyelhessük. Alig lépünk az utcára, már a »newsboy«-k egész légiója vesz körül, kínálgatva legeslegújabb ujdonságokkal fűszerezett napilapot öt ctsért. Mindjárt első helyen feltűnő betűkkel közlik, hogy az éj folyamán négy nagy tüzeset fordult elő, melyeknél azonban csak nyolcz ember sérült meg veszélyesen, huszat pedig égési sebek vagy szemeik miatt kórházba szállítottak. Sebaj! Az amerikaiit az ilyesmi nem indítja meg; hisz emberanyagban nincs hiány, százezrével özönlenek be a szerencsétlen szerencsevadászok a világ minden tájékaról!

A város apraja-nagyja már az utcákon van. Nagyrészt az »Elevated railroad«, »Cabel car«, villanyos vasut, postillon-kocsi avagy omnibusz segítségével, néhányan meg egy- és kétlovas magánfogatokon törekszenek a kiállításba, hogy ott töltsék az egész napot és végül az este rende-

zendő fényes tűzijátékot élvezhessék. Mi is velük tartunk. A kiállítás mérhetetlen nagy csarnokai megnyílnak ugyan, de bennük a szórványosan elhelyezett tárgyak betakarva állanak ott, szótlanságukban is mintegy odakiáltva a szemlélőnek: »Nem tudod, hogy a »temperenzler«-járvány hatja most át Amerika levegőjét. Ünnepe és vasárnap eredj a templomba, tartózkodjál minden szeszes ital élvezésétől és ne mulass rajtunk. Az ünnep- és vasárnap az Istené, ne vegyük el tőle«. A tapintatlan kiállítási igazgatóság elmulasztotta rendelkezni az iránt, hogy legalább e kiválóan nemzeti ünnepnapon minden kiállító a helyén legyen és a tárgyak szemlélhetését semmi se akadályozza. Megfeledkezett arról, hogy van földhöz ragadt szegény ember is a világon, — teljesen mellőzve az idegenek iránt való tekintetet — a ki e nagy napon, midőn a munkától távol marad, hazája diadalát szentől-szembe szerette volna látni és lefizette a rá nézve eléggé nagy belépő díjat. Így hát hömpölygött a nagy emberáradat egyik csarnokból a másikba, teljesen céltalanul és csak hébe-korba állva meg utjában, hogy dagadó kebelével nézze ama rakéták röptét, melyeket egy-

egy merész suhancz minden szigorú tilalom daczára még itt a kiállítás területén is meggyújtott, nem törődve azzal, hogy az összes könnyű anyagból készült épületek porrá éghetnek! Háromszázkétezer ember volt ezen a napon a kiállításban: az egyetlen nap, a melyen annyian voltak, a mennyit a kiállítást rendezők minden nap reméltek. Az ily elkapatott számításoknak köszönhető, hogy a kiállítás 36 millió deficzittel végződött, mert — mint már említém — a mindennapi látogatók száma alig ütötte meg a százezret és így naponkint 200.000-szer 50 cts hiányzott csakis a költségek fedezésére, nem is szólva arról, hogy lehetett volna esetleges haszon is!! Valóságos kínszenvedés volt a kiállításban való tartózkodás. A 97° Fahrenheit hőség, a nagy embertömeg folytonos mozgásától keletkezett irtózatoss por és más kisebb-nagyobb kellemetlenségek hozzájárultak a mind hangosabban megnyilatkozó vágyódáshoz, vajha inkább azokkal tartottunk volna, a kik a mai napot egy kirándulás megtételére használták fel, kikerülve ez által számtalan gyötrelmet, melynek mi, akarva nem akarva, részeseivé lettünk.

Végre is annyira túrhetlenné lett az állapot,

hogy kénytelenek voltunk estefelé a kiállítást elhagyni a nélkül, hogy bevárhattuk volna a felette fényesnek ígérkező tűzijátékot, melyet az igazgatóság a kiállítás háta mögött fekvő üres területen a mai nap örömére rendezett.

Mint ha szűk ketreczből szabadultunk volna, vidám kedvvel és fölemelt fővel gyalog vettük nyakunkba a hosszú utat, mely a kiállítástól a városba kocsin is legalább fél óráig tart. Nem sejtettük, mily felséges élvezet vár ránk a zöldből hazatérő amerikaiak szemlélése által, mily jutalmat nyerünk a gyalogolás csekély fáradságáért.

A középosztályhoz tartozó, leginkább hivatalnokokból álló áradat jött most hazafelé az úton. Ők hétköznap is ráérnek a kiállítást megtekinteni, felhasználták tehát az ünnepnapot egy nagyobb szerű gyalogsétára s egyuttal gyermekeiknek is egész napot szentelve, velük együtt élvezték a friss, üde levegőt. A látvány a mennyire megindító, annyira komikus is volt. Lásson és ítéljen a figyelmes olvasó, mert ilyesmit csak Amerikában találhatni. Három gyermekkel megáldott boldog családapa halad mellettünk el és alig hiszünk szemeinknek, szegény lelke úgy

fel van rakodva, akár a mi teherhordó öszvéreink. Vállairól jobboldalt is, baloldalt is egy-egy kötő lóg le, mindenikből pirospozsgás arcz vigyorog felénk. Jobbjával vezet egy már teljesen elfáradt, kimerült, nyafogó kis fiút karján fogva, bal karja felső részén lelóg az u. n. »lunch-pasquet«, melyben a kirándulás éltető ereje, az ennivaló volt és végül a bal kezével egy zsinórt szorít görcsösen, melynek végén csinos kis fehér mopszli-kutyát találunk. Ez a férfi! A teremtés koronája és itt a szó leg-szorosabb értelmében az erő képviselője! És a nő? Nos, a nő finom, elegáns selyemruhában, divatos kalappal és napernyővel méltóságosan lépked hitvestársa oldalán, hébe-korba egy-egy pillantásra méltatva őt és meglehetősen száraz hangon egy-egy kívánságot fejezve ki, melyet a szegény teherhordó törekszik minél gyorsabban és minél jobban teljesíteni!

Arról az alárendelt viszonyról, melyben a férfi a nőhöz áll Amerikában, nekünk fogalmunk sem lehet. Valóban nincs szebb tulajdonság a lovasgiasságnál és udvariasságnál, csak hogy ha ez annyira elfajul, hogy szolgálaggá törpül, akkor borzadalmas. Íme néhány példa.

A Lexington fogadó ötödik emeletén a húsz emberre készült elevátorba (felhuzóba) beszáll három férfi. Az elevátor halad tovább lefelé. A második emeleten beszáll egy nő. Mind a három férfi mintha zsinegen rángatnák, felugrik és lekapja kalapját, megmaradván mindaddig ily helyzetben, a míg az illető nő a felvonót el nem hagyja. Pedig nem ismerték ő nagyságát, csak felismerték benne a nőt és ez elég.

Egy hivatalnoknál laktam, a kinek reggel kilencz órakor kellett dolgára mennie. Szegény feje azonban nem nyugodhatott addig: reggel már $\frac{1}{2}$ 7-kor kergette a felesége a piacra. És a mint két órakor a hivatalból hazatért, az ebéd elköltése után azonnal a konyhába kellett mennie, hogy a mosogatást elvégezze. És hasonló száz meg száz esetet sorolhatnék fel, a melyek a mennyire nevetségesek és boszantók, épp annyira igazak és valók. Hisz személyes tapasztalaton alapuló dolgokat mondok el, nem hallgatva regényes szóbeszédre és pletykákra. Minden amerikai nő herczegnőnek születik, ki a férfit szolgájának nézi. Ennek magyarázata, gondolom egyszerűen abban keresendő, hogy eleinte Amerika igen kevés nővel rendelkezett ezért a nőt

a lehető legmesszebbmenő jogokban részesítette, a mint pl. az a törvény is mutatja, mely a nőnek minden körülmények között — bármint álljanak is az ügyek — feltétlenül igazat ad s ily vitás ügyekben mindig a férfit sujtja és csakis a nőt védi, ha ez még oly bűnös is. A nők száma most már ugyan elég nagy, előjogaik azonban folyton tartják magukat.

Egyet-mást óhajtának még elmondani Chicago városról és annak környékéről és itt legelső sorban fölemlítem ama kirándulást, a melyet Armour és társa Stocky-years vállalatára tettem. Ez t. i. a chicagói közvágóhid, de bizvást elmondhatjuk amerikai közvágóhidnak is, mert Armour úgyszólván egész Amerikát elárasztja óriási mennyiségben előállított árúival.

A közvágóhidon disznókat, juhokat és ökröket egyaránt óriási számban mészárolnak és a telep berendezése igazán mintaszerűnek mondható. Így pl. a disznókat egy bizonyos helyre felhajtják, kampóval azok egyik hátsó lábát felkapják; alig hogy ezt megláthatjuk, a disznó már fejjel lóg lefelé és a nyak fel van vágva; a disznót a kampóról leveszik, egy gőzzel hajtott gép bőruket lehámozza, egy másik gép

darabokra vágja és a következő perczben készül már a hurka. Azonnal a füstölgő kemenczébe megy a füstölteni való hús és ez így megy oly szédületes gyorsasággal, melyet képtelenek vagyunk szemeinkkel követni.

Ez a berendezés igazán mintaszerűnek mondható. Az ökröket előbb fejen vágják és csak azután vágják fel nyakukat és így történik a további eljárás. E telepnek van külön villamos vasutja, van művajakészítő-helye, külön hely, hol a sózott bőröket elteszik és külön jégkemenczék; szóval Armour és társa e telepe egy egész külön kis városrész. Chicagóban az évenként levágott marhák összértéke 1860-ban még csak 16 millió dollárra rúgott; 1864-ben vetették meg alapját az Armour és társa cégnek és 1890-ben már 137 millió dollárt tett ki.

E telepről tényleg elmondható az Amerikában minduntalan hallható szólásmód: hogy t. i. a maga nemében, a legnagyobb és legszebb az egész világon.

E telep szomszédságában találjuk a lóvásárt, melyen naponként 3—4000 lovat adnak el 30—40.000 dollárért. A lovak kínálgatására és elővezetésére külön czirkusz van építve, a

hol ezrével ülnek a lóvásárban résztvevők. Ezen berendezés szintén példásnak mondható és messze felülmulja a mi budapesti lóvásárainkat.

Chicago városáról magáról tán jobb lesz, ha sokat nem beszélek. Utczái piszkosak és elhanyagoltak, rendőri közegekről nem igen gondoskodnak és kivált tűzrendészete egyike a legelhanyagoltabbaknak, daczára annak, hogy 1871-ben Chicago majdnem teljesen porrá égett. A hatóság nem bir annyi erélyt kifejteni, hogy teljesen eltiltaná a fából való építkezést.

Sőt épp itten találkozunk ama saajtszerű körülménnyel, hogy a házak háromnegyed része fából készült.

Különben is alig érthető Chicagónak szédületes emelkedése.

Nyáron az óriási hőség és a nyílt utcán található rengeteg tisztátalanság következtében millió számra menő legyek, télen pedig a hihetetlen nagy hidegség, mind nem oly körülmények, melyek egy város felvirágzására kiváló előnnyel birnának és így egyedül csak azon körülménynek számítható be Chicago emelkedése, hogy vasuti góczpontot képez.

A nyugatról keletre és a keletről nyugatra

induló és irányuló óriás hosszaságú vasuthálózatok itt birják központjukat és ebben található fel az, hogy e város lakossága 1870 óta, a midőn fél milliót képezett, 1894-ig két millióra emelkedett.

A chicagói intézményeken, színházakon és egyéb épületeken mindenütt a nagy arányokban való tervezés és az óriási nagy számú lakossághoz mért építkezés nyomát láthatjuk. Ily eklatáns példát találunk az Auditorium épületében. Ez tulajdonképen fogadó akar lenni, a mely az idegenek befogadására valódi amerikai kényelemmel van berendezve. A felső emeleteket, a hatodiktól a tizedikig pedig színháznak építették, a melynek nézőtere négy-hatezer embert képes befogadni. Tessék már most elgondolni ezen épület hatalmas méreteit.

Egyike a legérdekesebb látványoknak Chicago utczáin a State-Streeten elhelyezett Masonick-Temple (szabadkőművesek háza). Ezen 21 emeletes ház Amerika legmagasabb épülete. Hat elevátor éjjel-nappal eszközli a közlekedést e 21 emeleten és az emberek száma, a kik az emeleten elhelyezett üzletekben megfordulnak, naponta 15—20.000-re tehető. A Masonick-Temple tetejé-

ről remek kilátás nyílik a városra és természetesen amerikai leleményességgel arról gondoskodtak, hogy az itt lévő bazárban az idegenek pénzüket szépen otthagyhassák.

Még azt akarom megemlíteni, hogy Chicagóban megnéztem a Buffalo-Billt is, mely czirkusz-szerű mutatványok előadásával gyönyörködteti látogatóit, természetesen egész más stílusban mint nálunk, művelt európaiaknál ezt megszokták.

Ők t. i. Buffalo vezetése mellett előadják az indiánoknak és más, még vadságban élő ember-társainknak életmódját és azon sok mindenféle támadási módszert, melylyel a pusztában csatangoló állatot és a véletlenül karmaik közé kerülő idegent hatalmukba kerítik.

E látványt szabad ég alatt mutatják be és csak a látogatók részére vannak fedett helyiségek, melyek azonban oly óriásiak, hogy bennük 30.000 ember is elfér.

Ennyit Chicagóról. És most, július 15-ikén, egy szerdai napon, utazzunk el a mi kényelmesen berendezett »Pullmann car«-unkban San-Louisba, Amerikának legmelegebb városába.

SAN-LOUIS

SAN-LOUIS

Álmatlanul eltöltött éjszaka után reggeli hét órakor szerencsésen megérkeztünk. A város előtt a Mississipp-i piszkos vizében gyönyörködtünk és borzalommal gondoltuk el, hogy mostan néhány napon át e vizből kell majd innunk. Azonban e kellemetlen látványt némileg enyhítette azon remek hid, mely a Mississippin át 15 perczig tartó vasuti utazás hosszúságára terjed. Alig hogy ezen túl vagyunk, tíz percnyi hosszú alaguton áthaladva, szemeink elé tárul San-Louis.

Már 20 perczzel a vasut megérkezése előtt az omnibuszok megbizottjai felszállnak a vonatra és biztatnak, hogy málhánkat rájuk bizva, kocsijukon vitessük magunkat be a városba.

A megérkezésnél óriási hőséget találtunk. Már a chicagói melegtől is teljesen tönkretéve, alig-

alig voltunk képesek a 44, sőt 48° R. meleget elviselni. Megvonultunk tehát az eléggé csinosan berendezett fogadónkba és a szerfölött kifejlett hôtél-szokásokat és a minden raffinériát felülmuló amerikai kényelmet tettük tanulmányunk tárgyává.

Az épület tágas pitvarában, mint azt már New-Yorkban is találtuk, számtalan szék van elhelyezve, hol az idegenek, járó-keleők, utczáról bejövők helyet foglalnak, üzleteiket elintézik, találgákat adnak egymásnak, szóval egész tőzsde jellegével bir egy ilyen előcsarnok.

Azonkívül találunk minden ily fogadóban egy írógépet, mely mellett többnyire egy nő van alkalmazva, kinek azután rögtön tollba is mondhatjuk elintézendő leveleinket, lefizetve a kellő honoráriumot. Azonkívül találunk posta- és sürgönyhivatalt és nagyon természetesen itt találjuk a központi irodát is, melyben a sokszor 12, sőt 15 emeletnyi fogadó összes szálai összefutnak.

San-Louis különben a legnémetebb városok közé tartozik, a mennyiben azonkívül, hogy négy német lapja van, a lakosság nagy része érti, sőt birja is a német nyelvet. Ennek tulajdonítható, hogy szokásaik inkább hasonlítanak a mi

szokásainkhoz és hogy ennek következtében, daczára az elviselhetetlen nagy hőségnek, e városban eléggé jól éreztük magunkat.

San-Louisnak számtalan parkja van, ilyen a »Lafayette«, a »Fower-gov« és más egyéb park, melyek mind a város közelében fekszenek és melyekben a lakosság az esteli órákban megtalálja a kellő üdülést.

Egyik ilyen parkban térzenére is találtunk és arról értesültünk, hogy e térzene hetenkint kétszer játszik.

Aznap a Great Western-Band zenekar gyönyörködtette a közönséget produkcióival, a melyek, mint amerikaiak, eléggé tűrhetők voltak.

* * *

Hosszasabb időt nem tölthettünk San-Louisban, mert a nagy hőség által és a rossz víztől egészségi állapotunk napról-napra rosszabbra fordult és így tartva attól, hogy az Amerikában meglehetősen gyakran található sárgalázba esünk, utunkat folytattuk tovább Kansas-City felé.

Tényleg a San-Louisban való tartózkodás anynyira megártott, hogy az a kis társaság, mellyel együtt utaztam, Kansas-City felé menve,

mind egytől-egyig oly rosszul lett, hogy már-már komolyabb baj bekövetkeztétől féltünk. Szerencsére azonban ez nem történt meg és így ismét friss lélekkel és üde kedvvel folytathattuk tanulmányainkat Kansas-Cityben.

KANSAS-CITY

KANSAS-CITY

E városról nincs valami sok mondani valóm. Minél inkább nyugat felé térünk, annál inkább megszűnnek az emeletes házak, már t. i. azon bizonyos kolosszusok és annál inkább európai jelleget nyernek a városok.

Kansas-City katexochén kereskedői város jelleget viseli magán, melyben az emberek angol mintára igen keveset adnak külsőségekre, de annál többet üzletek megkötésére és azok minél gyorsabb lebonyolítására.

E városnak semmiféle említésre méltó intézménye nincsen. Nagyobb magyar vidéki városaink jellegét viseli magán, így tehát róla sok mondani valóm nem is lesz.

Egy érdekes körülményt azonban nem lehet elhallgatnom és ez az, hogy Kansas-Cityben volt

alkalmam látni egy amerikai lóversenyt. Csekély öt centért — mert öt cent Amerikában nem is pénz; a mi értékünk szerint ugyan 12 kr. — kimentem a lóversenyterre, lefizettem 50 centnyi belépti-díjamat, mert úgy értesültem, hogy a belépés kivétel nélkül mindenkinek 50 cent és bent a téren azután leginkább a hölgyek szoktak még külön rezervált ülőhelyet venni.

Különben az egész versenyter és a közönség részére épített helyiség egy egyszerű megfakult fabódéból áll, melynek sem külső csínjára, sem kényelmére semmiféle gond sincsen fordítva.

A versenyter maga is igen kicsiny, úgy, hogy minden egyes versenynél a lovak kétszer-háromszor, sőt négyszer is megjárják a pályát, egyedül a kétévesek teszik meg ezen pályát egyszer. Tehát látható, hogy a pálya 900 — 1000 m. hosszú lehet. Érdekes körülményként említhetem fel, hogy az összes nevezett lovak kijönnek, nem úgy, mint minálunk, hogy a programmon találhatóik közül fele, de sőt sokszor négyötödrésze sem áll ki a starthoz.

A másik érdekes körülmény pedig az, hogy a jockeyk mindkét karjukon viselik azon számot, mely alatt a lovak a programmban szere-

pelnek. Ez sokkal áttekinthetőbbé, a nézőre nézve sokkal kényelmesebbé teszi az egész versenyt.

Különben a berendezés megegyezik a mi versenyterünkkel, csak hogy Amerikában vagyunk: itt mindent polgáremberek intéznek, itt nem ismernek arisztokratákat és így legfeljebb a plutokrácia fejei azok, a kik első szerepet játszanak a lóversenyeknél.

A miben azonban élesen eltérnek a mi versenyektől az amerikaiak, az azon heves küzdelemben látható, melyet a Kansas-City lóversenyeknél kifejtettek.

Az amerikai lóversenyeknél semmiféle valószínűségi számítás nem létezik, mert itt tényleg küzdenek, még pedig hevesen küzdenek az elsőségért.

Kocsin igen kevesen mennek ki a versenyhez, hanem legtöbbször a közuti vasutakat használják.

A totalizátor intézményével itt is találkozunk, azon különbséggel, hogy ez nem egy egyesület birtokában van, hanem a hány pénztár, annyi külön cég, a melyik mind a maga kontójára dolgozik.

Az összes Kansas-Citybeli bankházaknak van külön-külön totalizátor-telepük. A lóversenyeknél a munkálatot azonban mind kézzel végzik, semmiféle gépberendezésük nincsen, minek következtében egy pénztárnál négy, sőt öt ember is foglalkozik.

A tétnyerőre egy dollár, helyre pedig két dollár, egyéb tét nincsen, sőt még a bookmaker-intézmény is, mely ugyan be van vezetve, nem igen tud felvirágozni.

A játék nagyban, hevesen folyik, sokkal hevesebben, mint minálunk, mert itt bankczégek, bankárok, üzérek azok, a kiknek kezében összpontosul az egész játék és a kik ezt, mint életfentartást, mint kenyérkeresetet úzik.

A lóversenytéren körülbelül 2000 embert látunk s e tömeg nagyobbik része asszony.

Mint sajátságos körülményt, megjegyeztem magamnak azt, hogy a lovakat verseny előtt egy-kétszer körülfuttatják az egész pályán, azután vagy tíz perczig jártatják és csak így viszik a versenyhez.

Ennyit az amerikai lóversenyekről, a melyek a küzdelmek komolyságánál fogva és azon körülménynél fogva, hogy semmiféle összejátszás

nem szokott előfordulni a jockeyk részéről, érdekességben messze felülmulják a mi lóversenyeinket. Másrészt azonban a lóversenytér berendezése és ama kevés figyelemnél fogva, melyet a nézőközönségre fordítanak, messze elmaradnak a mi kényelmes, európai színvonalon álló és a nézőközönségre nézve, már mint ilyen is, élvezettel járó lóversenytereink mögött.

A mi versenyeink tehát drágábbak is, intézőik furfangosabbak is, — de legalább kényelmet és csinossgot nyújtanak azért, hogy közönségüket — befonják.

Kansas-Cityről mint érdekes körülményt fel-
említem még azt, miszerint daczára annak, hogy lakossága alig haladja meg a hatvanezret, éjjeli mulatóhelyekben vetekedik bármely világvárossal. Ámbár természetesen a mulatóhelyek nincsenek oly csínnal kiállítva és oly fényesen berendezve, mint például Párisban, Berlinben vagy más nagyobb városban találhatjuk. Mind-
annak daczára az idegennek bőven nyílik alkalmá az éjjeket is a legkellemesebb multság közepette eltölthetni. És most vegyük utunkat Colorado-Springs felé, melyet tán elnevezhetnénk az amerikai Tátrafürednek.

COLORADO SPRINGS

COLORADO SPRINGS

A vasuton odafelé igen érdekes élettapasztalatokkal lettem gazdagabb. Alkalmam volt ugyanis szemlélhetni, hogy az egyenlőség a végletekig forszirozva olykor végre is szabadossággá válik. Így megtörtént velem az, a ki megfizettem jegyemet a vasuton, hogy itt kényelemmel és nyugodtan utazhassam, hogy a kalauz velem szemben a kupéban szintén helyet foglalt és szivarra gyújtva, annak füstjét mindig orrom alá fujta; de megtörtént velem az is, hogy ujságot olvasva, a kalauz bejött a kupéba és az ujságot kezemből szépen kivéve, ama megjegyzés kíséretében, hogy: »ez a mai ujság?« — egész kényelemmel elkezdett olvasni, mintha semmi se történt volna.

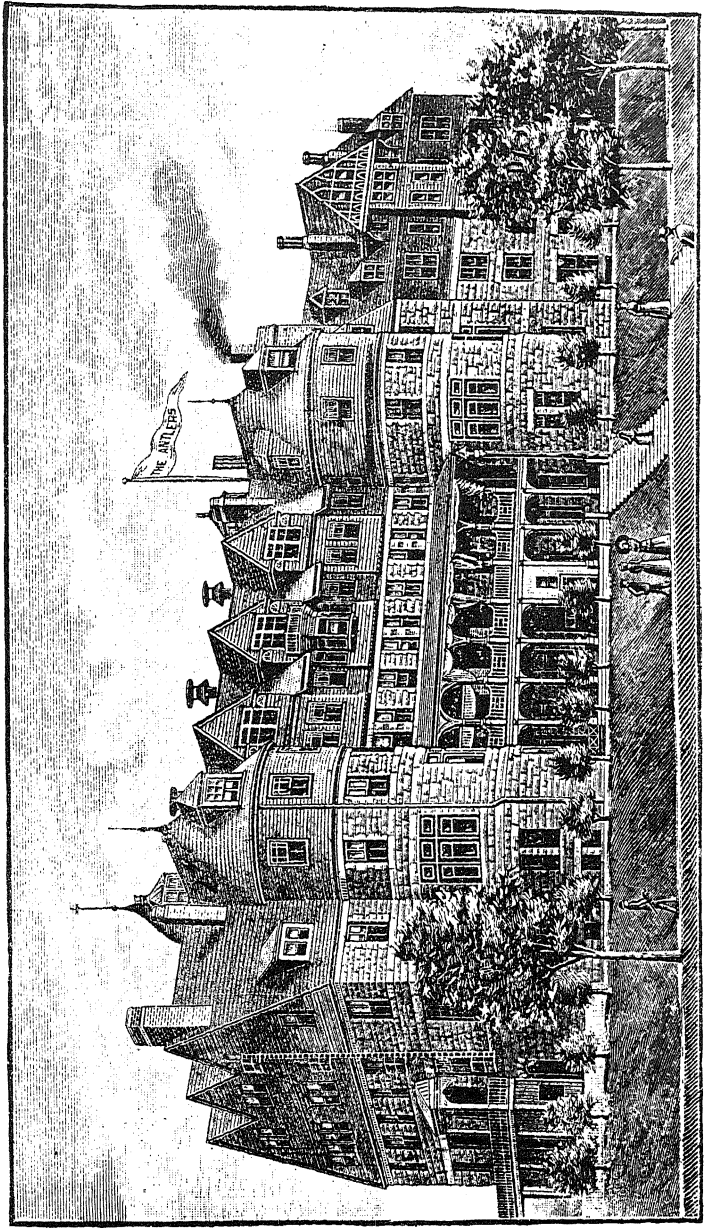
No, köszönöm én az ilyen barátságot, bármennyire híve legyek is az egyenlőségnek!

Különben ugyanéz a kalauz fidélis diskurzusba bocsátkozva velem, elmondotta azt, hogy ő a cigányzenét tartja a legszebbnek az egész világon. És itt megjegyzem az amerikaiak ama sajátságos tulajdonságát, hogy ők mindig az egész világról beszélnek, pedig legtöbbször annak a tizedrészét sem látták.

Megemlíthető még, hogy az összes amerikai vasutaknál találkozunk oly vállalatokkal, a melyek embereik útján az egész utazás alatt sapkákat, limonádét, zsebkendőket, látképeket, gyümölcsöt, czukrot és mindenféle csecsebecséket árusítatnak, sőt még könyveket is vehetünk, természetesen jó pénzért.

Magáról Colorado-Springsről nem mint városról, hanem tán inkább mint faluról beszélhetnénk, mert igen szerény mértékben és meglehetősen rendezetlenül épített városka.

Az egyedüli érdekes tapasztalatot abban találtuk, hogy egy új gyógymóddal ismerkedtünk meg. Amerikában ugyanis roppant mértékben dívik a whisky élvezete, mely a mi borovicskánkhoz hasonló szeszes ital, csakhogy annál még sokkal erősebb és intenzivebb. Ezen whiskynek mértéken felüli élvezete által az em-

The Antlers Hotel (Colorado)

berek igen nagy része iszákosságba esik és ez ellen azután dr. Keeley egy új gyógmódot fedezett fel, melyet »injection of bichlorid of gold hypodermicaly«-nak nevezett. Ugyanis ő azt állítja, hogy a whisky bizonyos mérget hagy a gyomorban, ez a mérég azután magával hozza, hogy az illető beteg mindinkább megköveteli a whiskynek nagyobb és nagyobb mértékben való élvezetét s körülbelül ugyanaz az állapot áll be nála, mint az opium-élvezőknél; a beteg eleinte kis, majd nagyobb adagokban élvezi a whiskyt, végre azután mind rövidebb és rövidebb időszakokban, míg a betegség áldozatává lesz.

Ezen arany-injekciók által azután a gyomorban lévő mérget dr. Keeley megöli és így gyógyítja meg a betegséget. Természetes, hogy ezen gyógmód is, mint minden egyéb gyógmód, sok megtámadtatásnak, de még több félreértésnek volt kitéve, mert a whisky-élvezők úgy gondolták, hogy ha a Keeley-gyógmódnak alávetik magukat, akkor majd nyugalommal tovább élvezhetik a whiskyt. És így azután megtámadták Keeleyt, azt állítva, hogy közönséges csaló, a ki tiszta pénzkeresés és nyerészkedés céljából bolondítja az emberiséget.

Tulajdonkép nem így áll a dolog. Keeley igen is meggyógyítja gyógmódjával hat hét alatt a betegeket, csak hogy az embereknek más szervezetet nem adhat. És így, ha a már most meggyógyult beteg a gyógyítás keze alól kikerült és a whisky-ivásba újból belemegy, nagyon természetes dolog, hogy újból beteggé kell válnia, mert oly orvos még nem találkozott, a ki az emberi szervezetet minden megtámadtatás ellen képes volna megóvni.

Különben Keeley Amerika minden városában saját szanatóriumait állította fel és tőle telhetőleg törekedett az emberiség javára működni; fájdalom, működése nem irányulhatott arra, hogy a whisky nagy mértékben való élvezetét eltiltották volna.

Igy Colorado-Springsben is találkoztunk ilyen Keeley-Instituttal, a melyben a betegeket Keeley módja szerint kezelve, hat hét alatt ismét meggyógyítják, bármennyire betegek volnának.

Hogy dr. Keeleyből milliomos lett, ez, azt hiszem, természetes dolog, ha meggondoljuk azt, hogy tán ritkán terjed el betegség annyira valahol, mint Amerikában a whisky-részegség. Keeley különben most már visszavonult a magán-

életbe és intézeteit, humánus találmányával együtt, 16 millió dollárért adta át egy társaságnak.

Colorado-Springs egyike a legkellemesebb üdülőhelyeknek és ezt a szó legszorosabb értelmében tessék venni, mert itt abszolúte nincs gondoskodva arról, hogy a nem betegek mulatási kedvének is elég legyen téve.

Itt tisztán csak üdülni, gyógyulni és pihenni lehet. A falucska környékére a lehető legszebb kirándulások tehetők. De a mint nyolczat ütött az óra, már mindenki szobájában van, sőt Colorado-Springs legnagyobb fogadójában, a »The Antlers«-ben esti fél tiz órakor képtelenek vagyunk bármit is, pl. csak egy pohár limonádét kaphatni.

Vas- és szódatartalmú forrásainál fogva és kitűnő fekvése folytán Amerika egyik leghiresebb klimatikus fürdőhelye, melyben, daczára kicsiny voltának, öt igen kényelmesen berendezett fogadót találunk.

A vásáros bódék nagy száma elől természetesen nem menekülhetünk. Ezekben azután rémpénzekért vesztegetik a többnyire Európából érkező dolgokat.

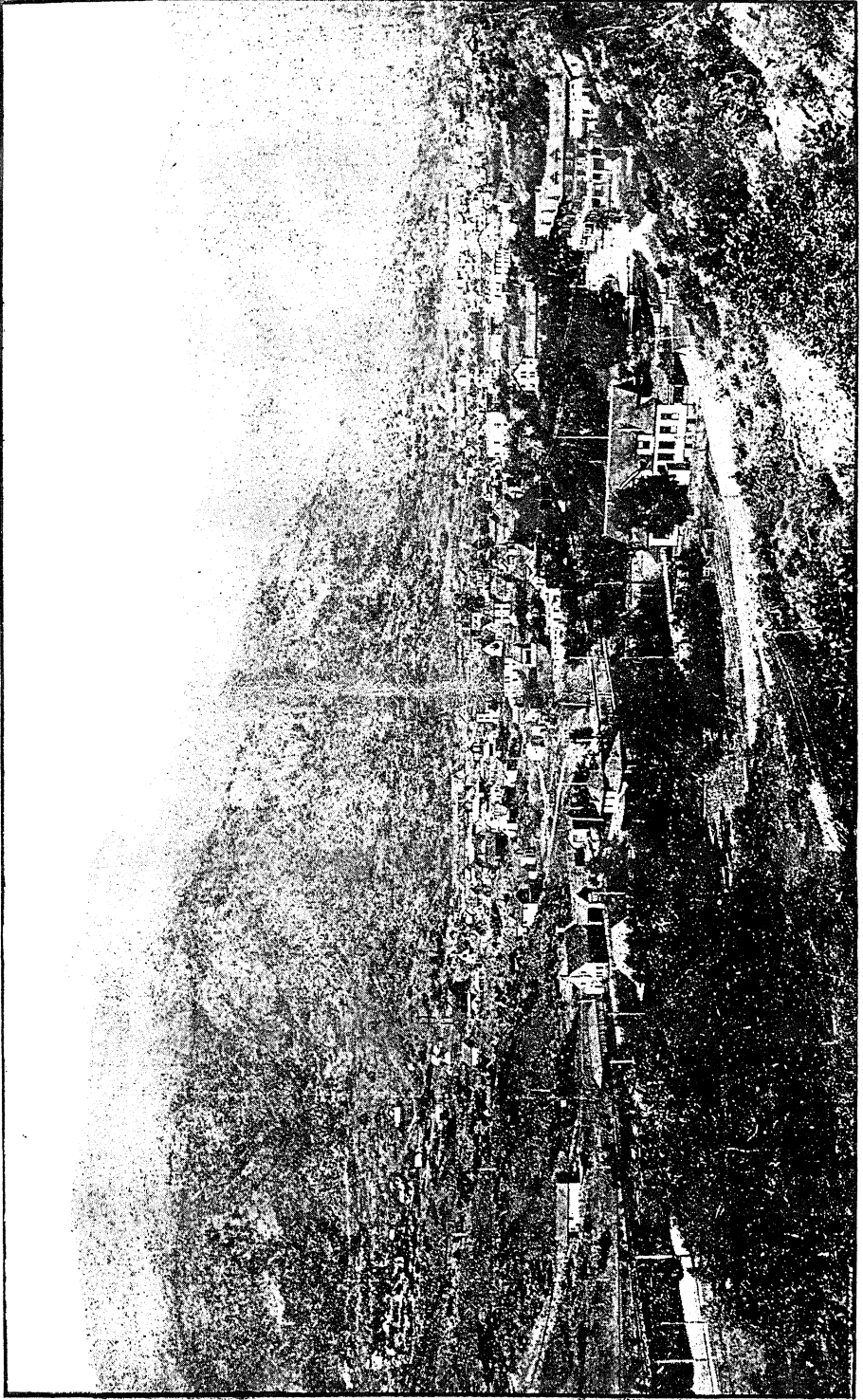
Colorado-Springstől tán félórányira fekszik

Manitou, mely villamos vasut által van összekötve és 40 cent viteldíjjal az egész nap folyamán meglátogatható. Manitou a legvadregényesebb helyek közé tartozik, melyeket valaha láttam és egyedül itt éreztem magamat jól egész amerikai utazásom alatt.

Egyáltalában amerikai tartózkodásom alatt a természeti szépségek voltak azok, melyek némikép kárpótoltak ama sok kínszenvedésért, melyet részben a kényelem hiánya, részben az emberek visszataszító modora, legnagyobbrészt azonban az étel élvezhetetlensége folytán kiállottam.

MANITOU

Manitou, a fürdőhely

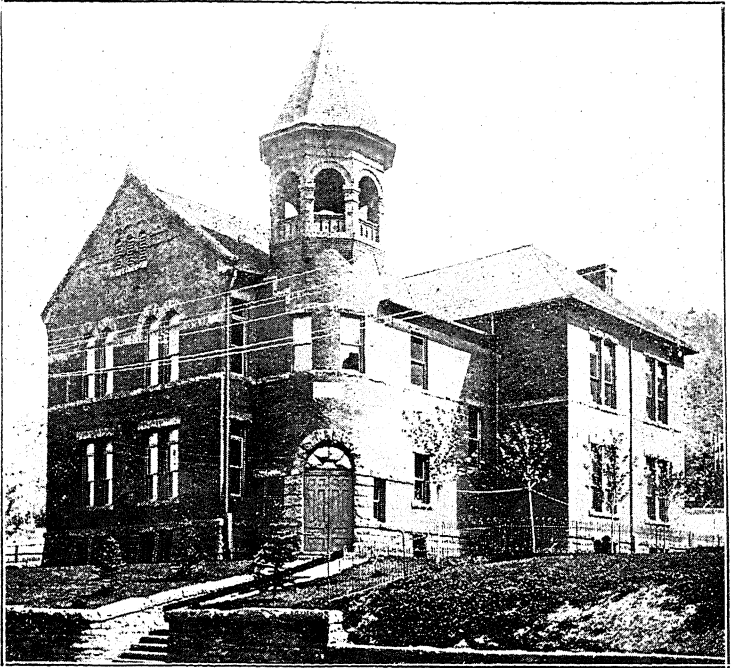
MANITOU

Strangers, Foreigners, Frenchmen! kiáltásokkal és barátságos integetésekkel fogadnak a bájos kis Manitouban, midőn a Colorado-Springsből elinduló villamos vasut 20 percznyi vágatás után megáll. Az istennők kertjébe, az amerikai Tátrafüredbe, a nyugat Saratogájába érkezünk. A sűrű lombos fák között kikandikáló villaszerű faházacskák, az úton-útfélen csergező patakok, a köröskörül éig tornyosuló hatalmas sziklatömbök és az édes nyugalom költői hangulatba hoznak. Oly hely ez, a hol a némának is meg kell szólalnia, hogy dicsóíthesse a természet remek alkotását.

Manitou csak nemrég — 1873-ban — támadt és akkoriban csak ötszáz lakossal birt, kiknek száma most már néhány ezerre növeke-

dett. Az idilli kis hely jelentősége azonban az idegenforgalomban fekszik. Ezrével özönlenek az emberek a világ minden tájáról e vidékre, hogy a források gyógyhatásánál az üde, balszamos levegőben megrongált idegrendszerüket helyreállítsák. Röviddel megérkezésünk után néhány hazánkfiával is találkoztunk, kik eljöttek, hogy a szomszédban fekvő Pike's-Peak hegyet megmászszák, azaz helyesebben mondva megvasutazzák. Mert ahhoz már igazán angol hidegvér és bámulatos szívósság kell, hogy valaki a világ e legnagyobb hegyét megmászsa. Annyira turisták nem vagyunk és így megelégedtünk a gyenge dicsőséggel, hogy a vasutat fárasztottuk, a helyett, hogy saját lábainkat tegyük tönkre.

1806 november 15-én délutáni két órakor Zebulon Montgommery Pike, Nyugat-Amerika Columbusának sikerült a hegy tetejét elérni, miután néhány keménylelkű társával hónapokon keresztül, testi fáradságot nem kimélve, már három ízben feladta a reményt, hogy célját egyáltalán elérheti és miután már közel voltak ahhoz, hogy az éhhalál mindnyájukat elpusztítja. Hej! akkor még voltak idealisták! Néhány felette magas sziklatömb elérhetéseért

Az iskola épülete Manitouban

képesek voltak embererőt meghaladó sanyargatósoknak kitenni szegény testüket és árva lelküket.

De térjünk a dologra! A Pike's-Peak magassága 14.147 láb és így a világ legmagasabb megmászható csúcsa, a mennyiben a Jungfrau mindössze 13.667 láb, a Rigi csak 5832 láb és a Pilátus 6963 láb magas. A hegynek megvan a maga története. A régen szomszédságában tanyázó indiánok bizonyos bűverőt tulajdonítottak neki, mely hiedelem a többi indián törzsekre is áterjedt, a mennyiben úgy vélekedtek, hogy a hegy közelében lakók legyőzhetlenek. Érdekesbennél érdekesebb regék szállingóznak még most is a délfelé lakó vadak között, melyek egy részét a mexikói történetekben feljegyezve is találhatjuk. Soha se mertek a hegyre vadászni menni, egyedül csak annyira távoztak a falutól, hogy kiáltásukra segítség jöhessen. Úgy gondolták, hogy a hegy tetején a világosság istene ütötte fel tanyáját és ha nagy zápor és égi háború a hegy csúcsát időnkint láthatatlanná tették, akkor azt rebesgették, hogy most a sötétség istensége háborút visel a világosság ellen. Természetes, hogy végül is a világosság győzött, a minthogy ennek mindig így kell megtörténnie.

Midőn Pike útjára indult, végkép elveszettnek hitték, mert a fent székelő istenség — felfogásuk szerint — elemésztí mindazokat, kik fenséges birodalmába betörni merészkednek. Természetes, hogy midőn néhány hónap múlva őt testileg és lelkileg megtörve, de mégis sértetlenül visszatérni látták, megszűnt a hegyet övező bűvkör és most azután már az indiánok is a hegy legközelében — annak tövében — telepedtek le és minduntalan folytak a harcok, mert hisz nem voltak már félistenek az ott tanyázók.

A kényelemhez szokott európaiak, kik e vidékre vetődtek, mindig azon törték a fejüket, vajjon mikép lehetne a hegy csúcsát elérni fáradság nélkül. Számptalan vállalat és társaság alakult meg és bukott el a nélkül, hogy az építendő vasut kérdését megoldhatták volna. 1871, 1873, 1877, 1884-ben már-már azt lehetett hinni, hogy a kérdés meg lesz oldva. Végre is az 1888 szeptember 26-án »Manitou and Pike's-Peak railway« czímen megalakult társaságnak sikerült a vasutat kiépíteni és 1890 október 20-án indult az első vonat a »Gog Wheel Route«-n (fogaskerekű uton) felfelé, hogy rövid

Grand View-szálloda Manitouban

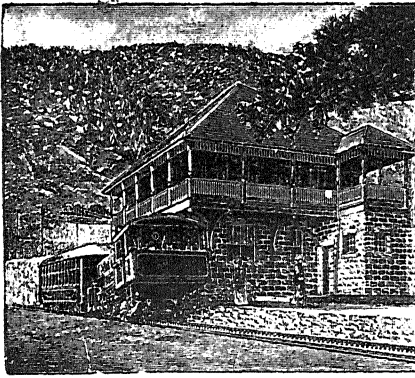
két és fél óra alatt a világ legmagasabb csúcsát elérje. Jelenleg öt dollárért, mi körülbelül 14 forintnak felel meg, viszik fel és le az utast, a fent való tartózkodáshoz egy fél órai időt szánva. A gőzmozdony csak 48 személyt tartalmazó kocsit képes felhúzni és így a nyári hónapokban rendszeren két vonat indul egymásután. Útközben egyedül Minnehaha (8400 láb) nagyobb állomás, míg »Half Way House«, »Mountain View«, »Timber Line«, »Windy Point« és »Saddle House« állomások csakis vízfelvételekre szolgálnak.

A hegy csúcsán a tartózkodás nem valami kellemes. A vegetáció már teljesen megszűnt; sem fát, sem növényeket, de még füvet sem találhatni. Kopár és sziklás minden és messze terjedő hómezők képezik az egyetlen változatoságot e kőtömeg közepette. Kilátásról természetesen szó sem lehet és a 4° R. lég elől nagyon kell védenünk áthevült testünket a meghűléstől. A ritka levegőben igen sokan orrvérzést kapnak, sőt nemrég olyannyira rosszul lett egy utas, hogy a vonatnak azonnal vissza kellett őt szállítani, mivel, ha egy fél órát maradt volna a hegy tetején, mint holttestet hozták volna

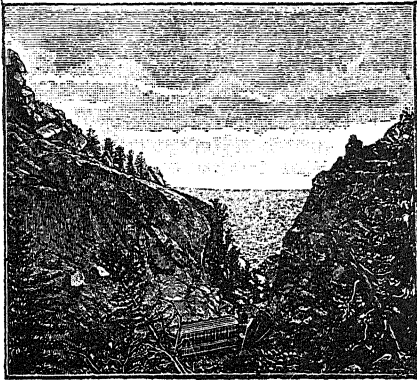
haza. A hegy csúcsán levő kis házikóból sürgönyözni lehet a világ minden tájára és üdvözölni a szegény honmaradtakat, kiknek nem nyílt alkalmuk velünk együtt örülni és bámulhatni. Hideg ételeket és holmi emléktárgyakat szintén vesztegetnek itt jó pénzért. Maga az utazás felfelé érdekesítő és nyugtalanító, lefelé pedig kellemes és megnyugtató. Úgy érezzük magunkat, mintha valami nagy veszélytől szabadultunk volna meg. Hiába! Mégis csak legnagyobb bennünk az önfentartási ösztön!

Manitou szomszédságába a lehető legreमेkebb kirándulások tehetők. Egyike e ritka szép helyeknek a »Garden of the Gods«, melyben a feltalálható szebbnél szebb sziklaformációk a nép ajakán különböző elnevezéseket nyertek. Igy van egy Gateway (kapu-út), baggage room (málhaszoba), szószék stb. A kert egyik végén fekszik a »Gleen Eyrien« (sásfészek) völgye, a hol Palmer generálisnak, a Denver Rio Grande vasut elnökének kertjét találjuk két remek villával.

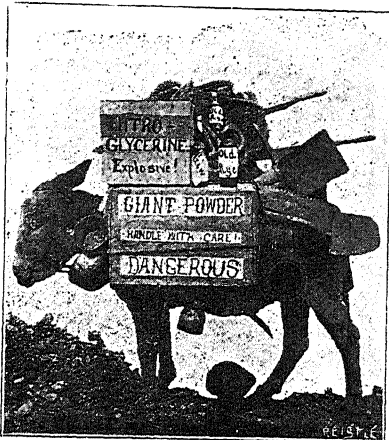
Továbbá remek kirándulás tehető a »Rainbow Falls«-hoz (szivárvány - vizesés) és még számtalan hegyre, völgybe és fenséges barlangokba,

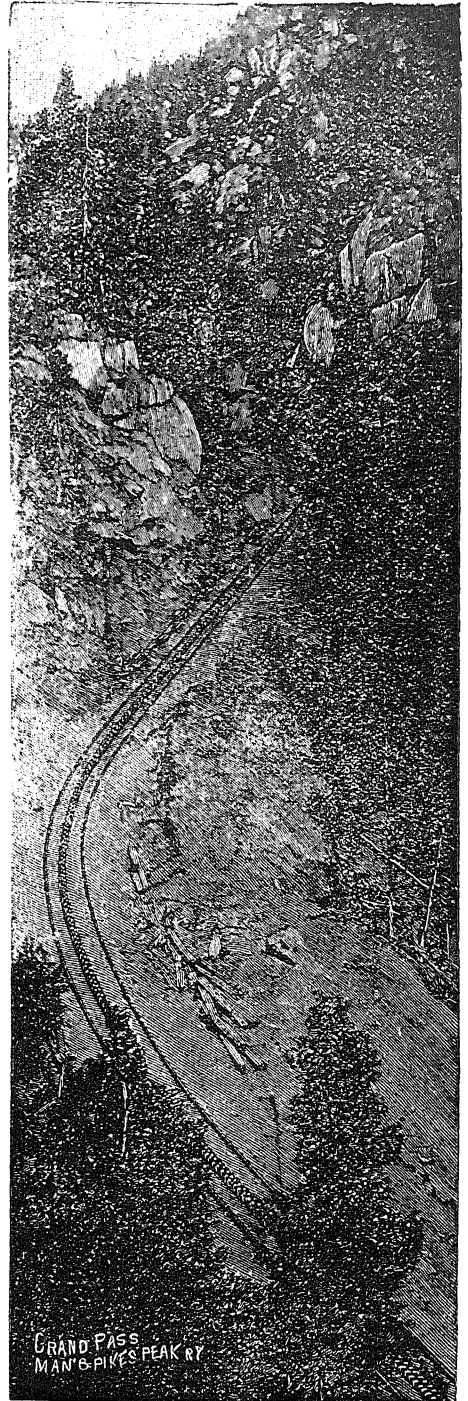
Gog Wheel vasút indóháza

Minnehaha állomásról nyíló kilátás

A Pike's Peakre gyaloglók támogatója

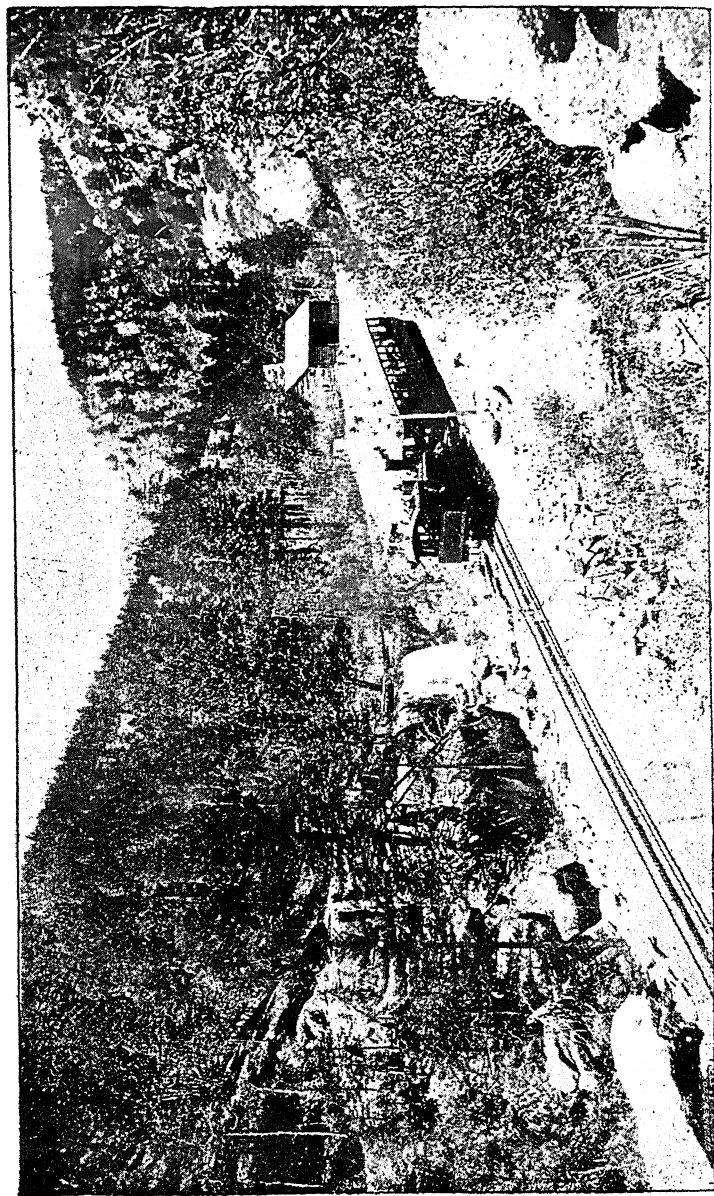
A fogaskerekű vasút pályatestének egy része

úgy, hogy Manitouban két—három hétig is tartózkodhatunk, hogy mindent lássunk.

De felette elősegíti és támogatja a tartózkodás kellemességét — a vidék és a levegő remek voltától eltekintve — a polyglott és ide nagyrészt csak vígadni jövő társaság. »Cliff House« című fogadónkban megérkezésünk estéjén a tulajdonos a szalonba vezetett és hangosan nevünket mondva, bemutatott az összes egybegyűlt fürdővendégeknek, egyuttal tudunkra adva, hogy a náluk divó fürdői szokás szerint ezzel minden külön bemutatás elesik és mi immár úgy tekintetünk, mintha néhány hete itt tartózkodnánk. Felette szép és utánzásra nagyon méltó szokás. Ezután rögtön meghívtak a társaskártyajátékhoz, melyben az összes vendégek részt vettek. Tíz cent volt a belépés díja, mely begyűlő összegből a legjobb és legrosszabb játzónak emléktárgy jutott. Mindig két férfi és két nő foglalt helyet egy asztalnál és egy pár játszott a másik ellen. A tulajdonos által adott jelre a játék megszűnt és a több ütést számoló pár a következő asztalhoz ment. Midőn az első asztalnál ülő pár az utolsó asztalhoz jutott, a játék be volt fejezve. A játék eléggé elmés

és igen alkalmas az esték kellemes eltöltésére. Itt még mellesleg meg kívánom említeni, hogy amerikai szokás szerint, ha valamely férfit egy estélyen a nőknek bemutatnak, a jövő találkozásnál meg kell várnia, hogy a nő köszönjön előbb, mert a nőtől teszik függővé, vajjon az ismeretséget folytatni kívánja-e és tolakodásnak veszik, ha férfi köszön előbb, ezzel kényszerhelyzetbe hozva az illető nőt. Ugyan mit tartanak mi rólunk, ha ezt hölgyeinkkel szemben gyakorolnók? Pedig van a dologban sok ráció!

Amerika nyugatán a játékszenvedély ütötte fel tanyáját. Denver, Leadville, Colorado Springs, Manitou Springs stb. mind-mind valódi leleményességgel berendezett játékbarlangokkal birnak. Külön-külön vállalatok állanak fenn a gazdagok, középmódúak és szegények részére, melyekben ehhez képest a legkisebb téttől a legnagyobbig űzik a játékot. Valóban vérfagyasztó Leadvilleben az a látvány, midőn a földhöz ragadt szegény bányászok az éjtelmet nem erőik gyűjtésére, hanem azok elpocsékolására és a játékbarlangokban való tartózkodásra fordítják s ez által néhány kapzsi ember zsebét megtömve, magukat

Minnehaha. A Pike's Peakre vezető fogaskerekű vasút állomása

a tönk szélére sodorják. Minden öt-tíz lépésnyire egy »bar«-ra (ivóterem, hol állva lehet csak lehörpinteni a rendelt italt) akadunk, melyből azután egy ajtó vezet a belső termekbe, a hol áthatlan szivarfüst és bűzös levegő közepette folyik a roulett, keno és faro játék. A roulett kellőleg ismert nálunk is. A faro kártyákkal üzött hazard-játék, úgy hiszem, szintén eléggé ismert. A »Keno« (kino) azonban amerikai specialitás. A játékhehelyiségekben ez egy külön szobával bir, a hol hat hosszú asztal mellett ülnek a résztvevők. A keno tulajdonkép lottó-játék, melynél a játékosok számokkal ellátott táblákat kapnak. A terem egyik végén áll a szerencsekerék, melyből az ott alkalmazott húzza a számokat és azokat kikiáltja. Kinek azután öt szám van egymás mellett betakarva, az nyert és kap a tétnek megfelelő nyeresemény-összeget. A dolog örületes gyorsasággal folyik egész éjen és nem ritkán napon át, úgy, hogy az ellenőrzéssel megbizott alkalmazottak valóban nem irigylésre méltók. Nos hát, a játékszenvedély istápolására Manitouban is vagy hat kisebb-nagyobb játék-házat találunk, melyek közül a »Haiawata-klub« a legelegánsabb, de egyuttal a legveszedelme-

sebb is. Kár, hogy a természet e bájos helyén is be tudta magát fészkelni ez a nemtelen szenvedély. Ez istenáldotta vidéken egyedül a szerelemnek és a költészetnek, a legfenségesebb emberi szenvedélynek és a valódi ihletnek szabadna otthonosnak lennie!

Manitou gyógyhatása két irányban nyilvánul. Egyrészt szóda-tartalmú forrásaival a gyomor-betegek szenvedéseit enyhíti, másrészt páratlan levegőjével — melyet magas fekvésének (6629 láb) köszönhet — és vastartalmú forrásaival az idegbajosok menedékhelyévé vált.

Szórakoztatásról bőven gondoskodnak; hisz ez a betegségek gyógyításának legfőbb kelléke. Így pl. feketék zenekara és az ebből alakult énekkar minden este a »Soda spring«-nél nem annyira szép, mint inkább bizarr produkcióival nagyban hozzájárul, hogy az unalmas és hosszú délutánok a forrásnál való sétálással és a zene meghallgatásával észrevétlenül eltűnjenek. Manitou fürdőhely — mint a divat búcsújáró helye — rövid időn a világ legelső fürdői közé fog tartozni.

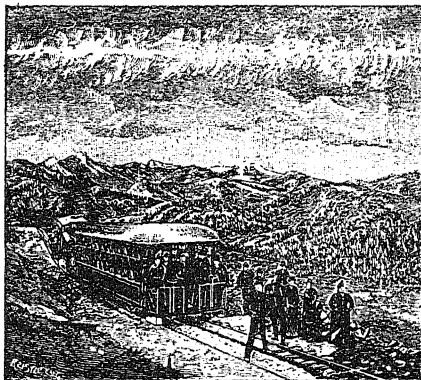

Timber-Line állomás környéke

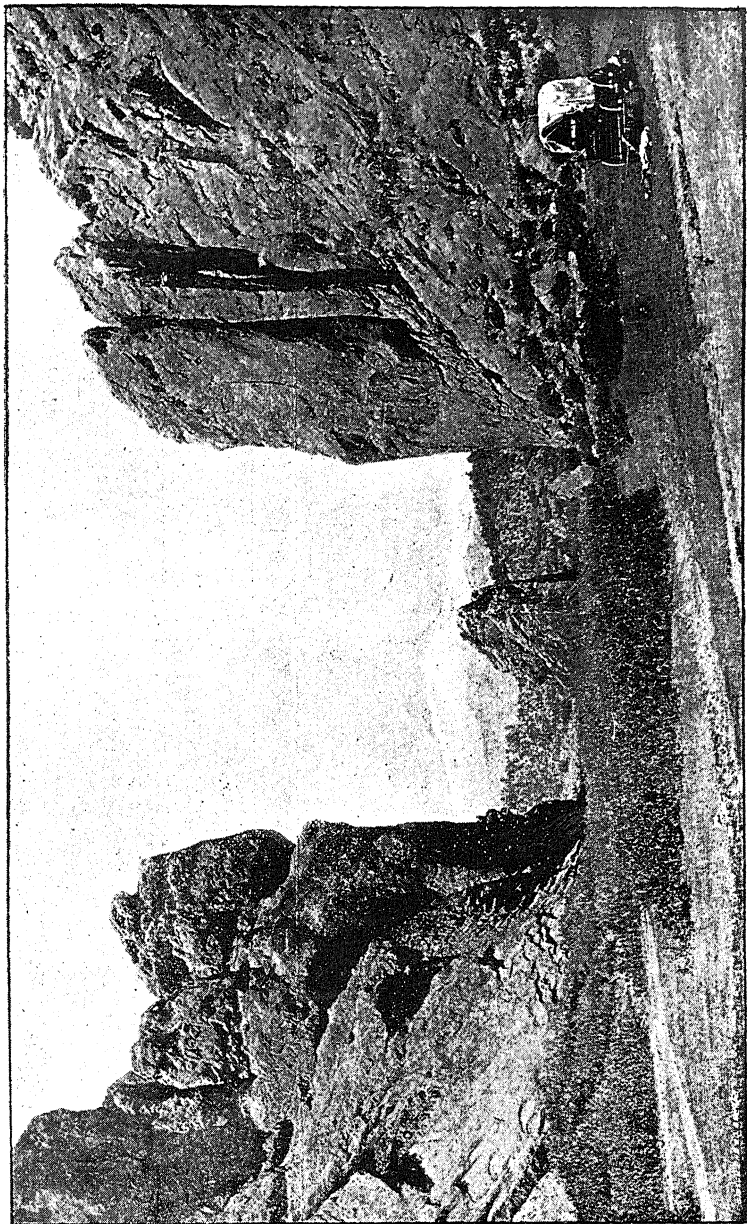
Rainbow Falls (Szivárvány-vizesés)

Windy Point állomásról nyíló kilátás

A cigány-királynő. (Részlet a Garden of the Godsból)

Gateway (kapu-út. Részlet a Garden of the Godsból)

LEADVILLE

LEADVILLE

Három napi eléggé víg tartózkodás után, megismerkedve mindazon elemekkel, melyek az amerikai haute-volée-hez tartoznak, folytattam utamat Leadville felé. E városka bányaváros jellegénél fogva igen sok érdekességgel bír az idegenre nézve. Alig tizenkét ezer lakossal, mégis arany- és ezüstbányáival világhirre tett szert.

Az utczákon majdnem kizárólag bányászokkal találkozunk és eme foglalkozási ág mellett egyedül még csak a bankársággal foglalkozók érdemelnek némi említést.

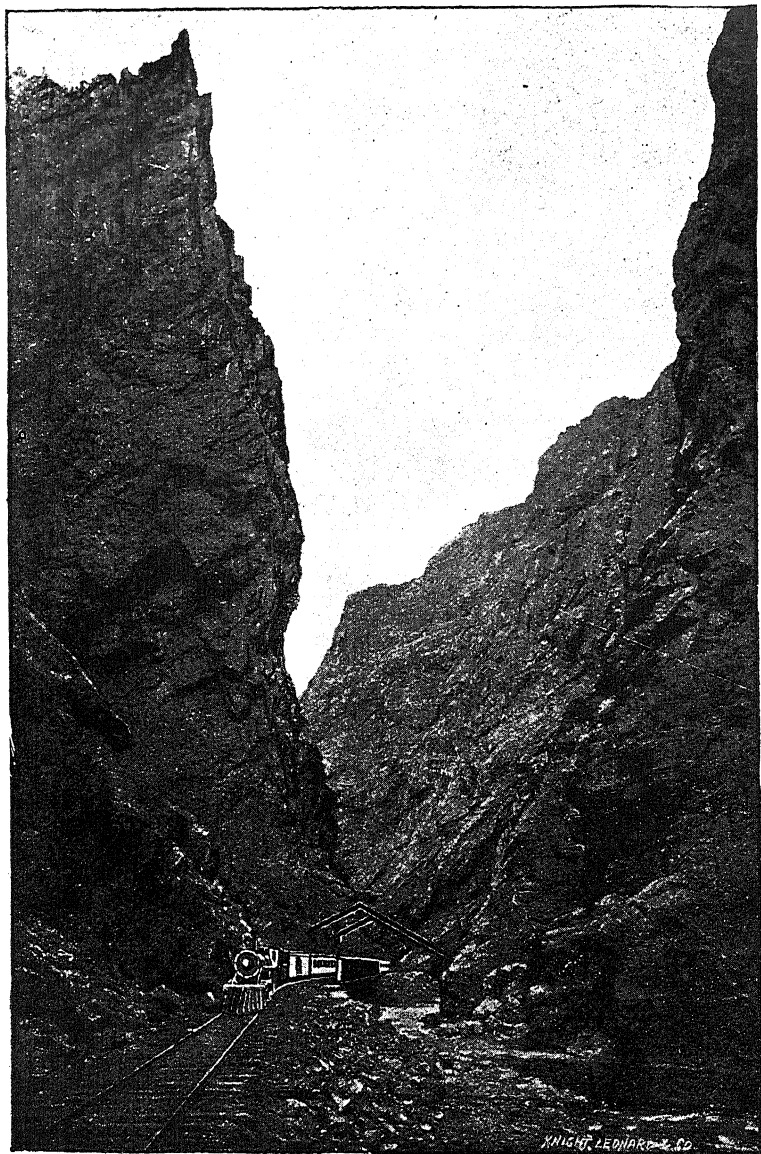
A Leadville közelében látható kohóművek szerfölött lekötik érdeklődésünket és nagy élvezettel szemléljük, a mint a kohókból és nyers földből ezüstöt, vasat és aranyat nyernek. Karakterisztikus Leadvillere nézve, hogy a bányászok,

daczára annak, hogy olyannyira testfárasztó munkával vannak elfoglalva, éjjeiket mégis a hazardjátékoknak szentelik.

Leadville utczáin haladva, majdnem minden házban találkozunk egy külsőleg kávéházhoz hasonló üzlettel, azonban betérve, ott csak álló helyzetben kaphatjuk a barr-on keresztül öt centsért italunkat. Figyelmissé téve a lárma által, mely fülünket megüti, betérünk a szomszédos helyiségbe. Itt az óriási füst és egy nagy embertömegnek hosszú időn keresztül egy helyen tartózkodásából származott szorult levegő szinte megcsapja arcunkat, úgy, hogy már-már visszatántorodva itt akarjuk hagyni a helyiséget.

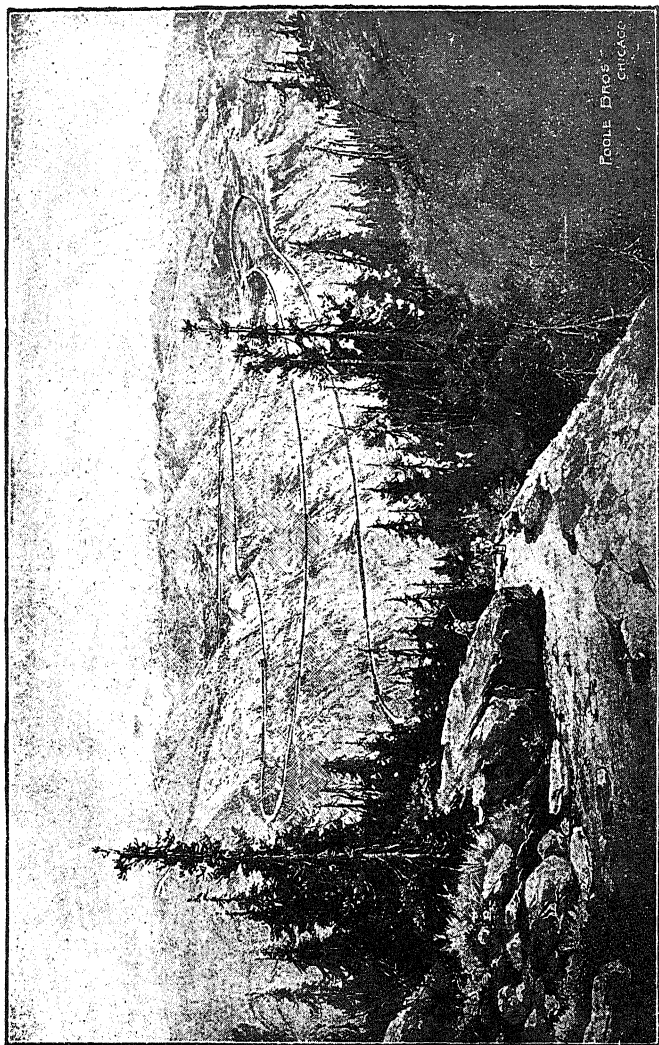
Vezetőnk azonban biztat, hogy ezt ne tegyük, hanem tekintsük meg Leadvillenek legnagyobb speciálisát.

Asztalok körül csoportosulva ott találjuk a szegény, földhözragadt bányászokat, a kik utolsó krajczárukat elhosszák ide, hogy ezt a nyerészkedő bankárnak, ki a játékbarlang tulajdonosa, átadják. És az emberek annyira elragadtatják magukat a játék szenvedélye által, hogy este a munkát elhagyva, azonnal e helyi-

KNIGHT, LEONARD & CO.

A Royal Gorge of the Arkansas
(Arkansasi király-szoros, a Denver Rio-Grande vasútvonalon, Leadville felé)

Hagermann Pass, 11.428 láb magasban, a Colorado Midland Railway vasút vonalán, Leadville közelében

ségekbe térnek és nem ritkán láthatjuk, hogy ugyanúgy reggel, e helyiséget elhagyva, térnek vissza a munkába.

Hát mondom, itt a helyiségben asztalok körül csoportosulva találjuk a játszókat, kivétel nélkül bányászokat, mert más ember közéjük betevédni nem szokott. De ez nem is volna tanácsos, mert a nyers, műveletlen bányász a játék szenvedélyétől elragadtatva, ha netáni veszteség éri, sokszor nyers és kíméletlen kitörésekben törekszik enyhíteni a veszteség fájalmát.

»Keno«, »fairo«, »roulette« és más mindenféle kártyával, golyóval, vagy számokkal űzhető játékot láthatunk itt, a melyet egy cents-től egészen egy dollárig a végletekig űznek az abban résztvevők.

Magasabb téttel nem igen találkozhatunk, mert hisz honnan venné ehhez a mindennapi keresményéből élő bányász a pénzösszeget.

Megpróbáltam én is szerencsémét és egy dollár erejéig elmerültem a hazárdjáték szenvedélyébe. A szerencse nem kedvezett, dollárom eltűnt. Az én amerikai barátom azonban felbízattva a tőlem elnyert egy dollár által, egy újabb roulette-játékra hívott meg,

minek, sajnálatomra, az lett szomorú következménye, hogy én tőle két dollárt nyertem. Így ezt is megkisérelve, undorral hagytam el a helyiséget, hogy abba többé soha vissza ne térjek. Mert nincs kellemetlenebb látvány, mintha a szegény munkásnép néhány fillérjét, melyet keserves munka által keresett, nem arra fordítja, hogy elnyűgözött, elfáradt testét gondozza és ápolja, hanem hogy inkább aláássa amúgy is gyenge egészségét.

»Leadville« különben is rendezetlen, tisztátalan és a ledérségbe meglehetősen elmerült város. A mint ez különben a bányavárosok szokott külseje, kiváltképp itt Amerikában, a hol a bányászok körében találkozhatunk a legkülönbözőbb fajú és a világ összes vidékéről összesereglett emberekkel.

Az idegen tartózkodása itt csak a város specziális jellegénél fogva és a szemlélhető kohóművek érdekessége által válik ajánlhatóvá, különben nincs mit nézni vagy különös tapasztalni való az egész városban.

SAN-FRANCISCO

SAN-FRANCISCO

Két napi tartózkodás után elhagytam »Leadevillet«, hogy utam végcéljához, tán úgy nevezhetném: végpontjához térjek, hogy felkeressem a tengeri és szárazföldi remek fekvése által ritka szép és a maga nemében egyetlen San-Franciscot.

Útközben »Salt-Lake-City«-ben és »Ogden«-ben az utasok nagy része elhagyta vonatunkat és így alig voltunk néhányan, a kik megérkeztünk az amerikai »aranyzarv«-ba.

Utazásom négy napot és három éjszakát vett igénybe. Ez oly út, melyet a mi vasutainkon, a mi vasuti kocsijaink berendezése mellett megtenni úgyszólván teljes lehetetlenség volna.

Az amerikai vasuti kocsik hosszú építkezési modoruknál fogva, másrészt, a mihez én ugyan nem értek, de a mit szakemberek megmagya-

rázni igyekeztek, a kerekek szerfölött jó voltánál és azon körülménynél fogva, hogy azok sokkal könnyebben forognak, mint a mi kocsijaink kerekei s végül azon körülménynél fogva is, hogy az amerikai sínek, nem úgy, mint a mieink, mindkét oldalon egyszerre végződnek, hanem majd az egyik oldalon, majd néhány lépéssel odább a másik oldalon végződik a sín, mondom, mindezen körülményeknél fogva az amerikai vasuti kocsiknál a rázkódás igen csekély mérvű.

De nemcsak ez teszi kellemessé, vagy legalább is tűrhetővé az ily hosszas utazást. Tudjuk nagyon jól, hogy Amerikában csak egy osztály van az utazók részére. Az egyenlőség ez édenországában a munkás a köztársaság elnökével egy osztályban, egy kupében foglal helyet.

Egyetlen különbség azonban mégis fennáll, mert hiszen hiába, ha nincs rangkülönbség, akkor teremtenek maguknak az emberek pénzkülönbséget.

A gazdagabb mindig nagyobb kényelmet követel magának, mint az, a ki nem rendelkezik a kellő pénzösszeg fölött.

Alpine-Pass (Platte Canon), az Union Pacific Railway vonalán

Az oly államokban, a melyekben nincs arisztokrácia, létesül a plutokrácia és ez viszi az arisztokrácia szerepét. Világos példáit láthatjuk ennek Franciaországban, de még sokkal eklatánsabbul Amerikában. Most azután csak az a kérdés, hogy vajjon melyik tudja jobban megnyerni szimpatiankat: vajjon az az osztály-e, a mely születésénél és rangjánál fogva a finomabb és magasabb műveltség birtokosa, avagy pedig az a másik osztály, mely parvenü voltánál fogva azt hiszi, hogy a pénz az az Isten; a kinek pénze van, annak mindene van, a kinek pedig pénze nincsen, azt rabszolgájául tekinti.

Nos hát ezen osztály részére, már mint a plutokrácia részére, mégis csak teremtettek az amerikaiak egy külön osztályt, vagy nevezzük úgy: külön waggonokat.

Egy vállalkozó, kiről manapság sokat beszélnek, Pulmann, szerződést kötött az amerikai vasutakkal, melynek értelmében azok vonataikon magukkal viszik az ő waggonjait. Ezen waggonok azután különböző kategóriákba vannak osztva a szerint, a mint alvó, nappali tartózkodó, szivarozó, étkező, vagy egyéb célokra szolgálnak.

A ki tehát a vasuti jegyen kívül megváltja

ticketjét öt dollárral, vagy ha az út hosszabb 25—30, sőt 50 dollárral, annak azután szabadságában áll kényelmére felhasználni Pulmann carjait.

Minden ily waggonba egy-egy néger szolga van berendelve, ki az ott elhelyezett 24 személyt kiszolgálja. És itt meg kell adnunk az igazságnak a maga részét: e Pulmann-vállalat megteremti mindazt a kényelmet, a mely szükséges ahhoz, hogy egy 3—4 vagy több napig tartó utazást egyáltalában kibírhassunk.

Akadtt azonban már egy konkurrens is. Amerika egy részében a vasutakon a Pulmann-rendszerhez hasonló Wagner-waggonokkal találkozunk.

E két rendszer uralja a tért és csodálatos, hogy aránylag hosszú fennállásuk alatt még mindez ideig, daczára annak, hogy az üzlet fényesen megy, újabb versenytársra nem akadtak.

Tehát daczára annak, hogy csak egy osztály van Amerikában, mégis már eddig két disztinkciót tehattünk. Van azonban végül még egy harmadik, ha úgy tetszik, osztály: ez t. i. a »bevándorlók osztálya«.

A kivándorlókat ugyanis mérsékelt díj mellett

külön vonaton a kivándorlók, vagy helyesebben a bevándorlók vonatján szállítják.

Pulmann, valamint Wagner minden egyes kocsija névvel van ellátva. Így pl. azon waggon, melyben megtettem az utat Kaliforniába, »Alaska« nevet viselt.

Ogdentől kezdve egyhangú, unalmas vidék lett részünk, a melyhez még hozzájárult az óriási hőség, úgy, hogy az utazás majdnem tűrhetetlenné vált. Némikép feledtetni azonban a keserűséget ama kellemes társaság, a melylyel az utat megtettem.

Többi között egy öreg úr, ki szintén Kaliforniába törekedett és különben is kaliforniai születésű, egész idejét nekem szentelte és folyton vallott, hogy mint vagyok megelégedve Amerikával. Sajnáltam a szegény kedélyes öreget, de azért az igazságot nem lehetett elhallgatnom és egész őszintén megmondottam neki véleményemet, a mely természetesen nem volt a legjobb. Az öreg erre szintén eléggé őszintén és egy valódi amerikaihoz illően azt felelte: »Igazán sajnálom, hogy uraságod ily benyomást szerzett, mert én bizony legszebb, legjobb és legkellemesebb világrésznek tartom Amerikát.«

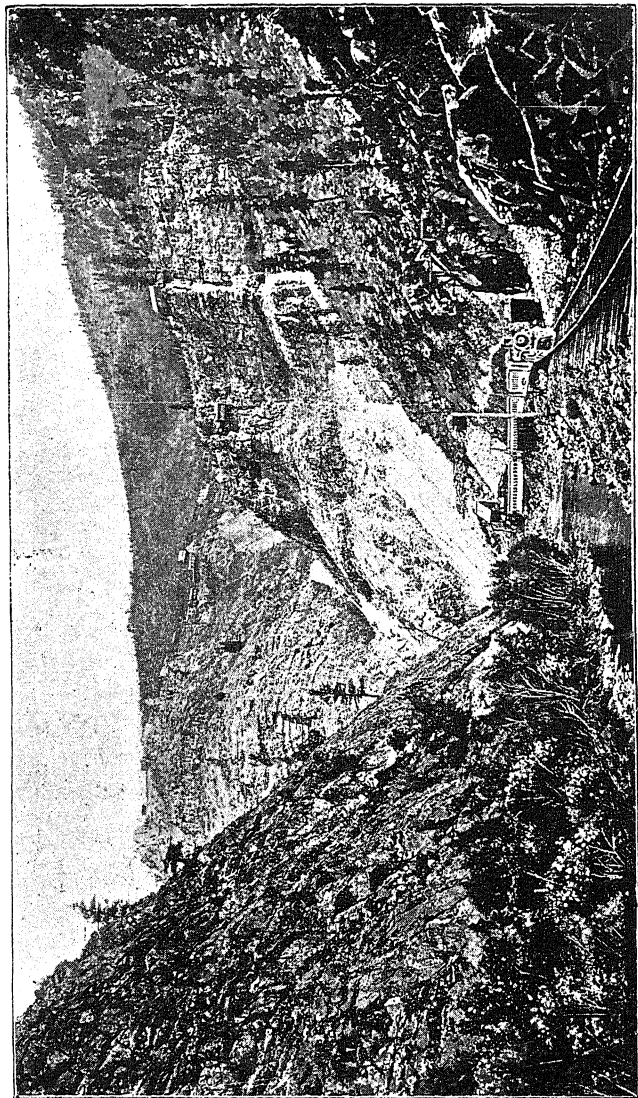
Hozzátette azonban, hogy ő még Európában nem volt. Utazásunk harmadik napján, reggeli 9 órakor, Kaliforniába léptünk be. És e pillanattól kezdve a tájék mindig szebb és szebb lett.

A hőség még folyton tartott ugyan, de a vidék már váltakozva víz, erdő és hegységből állván, elég kellemessé és elviselhetővé tette a léget.

Dél felé járt az idő, a midőn hirtelen, Truckee-ban, program ellenére, megállt vonatunk és 40 percet kellett itt a szabadban töltenünk, mivel a Baggage car kerekeit ki kellett cserélni, mert izzóvá váltak.

Truckeeből azután elindulva, rögtön kezdődött a 42 angol mértföld hosszú alagút, a mely 100.000 dollárba került. A vasut ugyanis folyton magas hegyek között halad, lent mélyen a völgyben és így télen az összes hó a hegy tetejéről leesvén a völgybe, lehetetlenné tenné a közlekedést, azért építették ezen hosszú és érdekességénél fogva figyelemre méltó fa-alagutat.

Kaliforniában, eltérőleg Amerika többi részeiben haladó vasutaktól, az állomásokon mindenütt árulnak gyümölcsöt és más hasonló dolgokat. Ennek ellenében azután meg vagyunk kímélve a waggonokban a megterheltetésektől.

Eagle-River Canon (Sas-folyó szoros) a Denver Rio-Grande vasútvonal mentén

A délelőtt folyamán megismerkedtem egy Kaliforniában 32 év óta lakó német emberrel, ki éppen visszatérőben volt a chicagói kiállításról. Ő az egész kiállítás összes nevezetességei közül legjobban és leginkább dicsérte a magyar zenét, melyet a chicagói kiállításon hallott először.

Sok érdekes dologról beszéltünk egymással és így többi között a drága viszonyok jellemzésére elmondá, hogy ő 16 éves fiával most hat hetet töltött New-Yorkban és Chicagóban, mindig rokonoknál lakott és mindennek daczára 980 dollárt adott ki, mi 2600 frtnak felel meg.

A Kaliforniába induló vonat különben is sokkal lassabban megy, mint a többi amerikai vasutak és igen sok állomáshelyet tart, mi a hegyes és völgyes útnak következménye, úgy, hogy ugyanezt az utat 12—15 órával gyorsabban lehetne megtenni San-Franciscóba.

Este 7 óra volt, midőn Oklandba megérkeztünk, hogy itt azután Ferryre felszálljunk és ezzel áthajózzunk a San-Francisco bayen, hogy végre az ígéret földjére, San-Franciscóba érkezzünk.

Nemsokára meg is jött a Ferry és vele együtt az

én san-franciscoi ismerősöm fia, a fiatal Furth is. Az átkelés igen kellemes volt, a mint általán fölötte áll a vizen való utazás a szárazföldön való utazásnak.

Húsz percnyi átkelés után megérkeztem San-Franciscoba és egyenesen mentem San-Francisco első fogadójába, a »Palace«-hôtélbe. Egy nyolczemeletes valódi palota állt előttem, mely villanyvilágítással és a legfinyásabb ízlést is kielégítő berendezéssel valóban oly szép, hogy tán csak ezért is érdemes volt már San-Franciscoba az utat megtenni. A fogadó öt felvonóval, négy hatalmas étkezőteremmel és ezerötszáz szobával rendelkezik. Szobám, mely a negyedik emeleten van elhelyezve, szép, nagy, elegáns berendezéssel bir; külön fürdő és azonkívül még külön mosdószobája is van. Amerikan plan szerint mind ezért fizetek $4\frac{1}{2}$ dollárt.

Tudvalevő dolog ugyanis, hogy az amerikai fogadókban amerikan plan és europeen plan szerint lehet lakni. Amerikan plan szerinti árakban fizetjük a lakást és az étkezést egyszerre, europeen plan szerinti árakban pedig csak a lakást fizetjük meg, az ételt pedig à la Carte kell minden egyes alkalomkor megfizetni.

Azt meg kell adni a fogadóknak, hogy oly fénynyel, oly páratlan kényelemmel és oly egyszerűen vannak berendezve, hogy a mi európai fogadóinknak még sokat és nagyot kell haladniok, míg hozzájuk hasonlók lehetnek. És az ár tekintetében sem lehet panaszunk, mert ha san-franciscoi lakásomat vesszük és hozzáadjuk még a napjában háromszori étkezést, mindezért pedig 12 frtot fizetünk, azt nem nevezhetjük drágának.

Este 9 óra lehetett tán, midőn szobámban mindent elhelyezve, ismét visszatértem a földszinten levő irodába, hogy itt még az utolsó megbeszélni valókat elvégezzem a fogadó vezetőjével. Ezen időt az én tisztelt amerikai barátom felhasználta arra, hogy minden búcsúzás, minden kézszorítás nélkül, nem beszélve semmit, hogy vajjon hol és mikor találkozunk, engem egyszerűen ott hagyott a faképnél.

Én tehát elhagyottan, egymagamban felkerestem az ebédlőt, a hol meglehetősen gènebe jöttem. Én ugyanis világos uti-ruhámban mentem be, nem sejtve azt, hogy San-Franciscoban feketébe szokás öltözni az est-ebédhez.

Vacsora után aztán a Market-Streeten, melyen

fogadóm fekszik és mely San-Francisco legelső és legnagyobb utcája, sétát tettem.

Az utca gázzal van világítva ugyan, de az egyes üzletekben alkalmazott pazar villamos világítás úgyszólván teljesen fölöslegessé teszi az utca megvilágítását.

Sajátságos körülmény, hogy San-Franciscóban az üzletek az esti órákban is nyitva vannak; pl. én 10 órakor este még oly életet találtam, mint a milyen nincs nálunk déli 12 órakor a váczi-utczában. Tenger néphullámzik föl alá az utcán, a boltok telve vásárlókkal és 11-kor, mikor hazatértem, csak akkor kezdett egyik-másik bolt csukni, de azok háromnegyed része még mindig nyitva maradt.

San-Francisco legnagyobb épülete egy tíz emeletes ház, ez a »Chronicle-Building«, mely a »San-Francisco Chronicle«, Kalifornia leggyobbnapilapja tulajdonát képezi. Ezenkívül azután találunk még néhány négy-öt, esetleg hatemeletes házat, a többiek mind egy-két emeletesek, vagy kisebbek, sőt még a Market-Streeten is — és ebből láthatjuk a városnak hirtelen fölvirágzását — a házaknak körülbelül egyharmada egyszerű kis fabódé, melyek azonban a lehető

legnagyobb fényűzéssel vannak üzleteknek berendezve.

Az amerikai praktikus észjárásnak sok mindenféle megnyilatkozásával találkozunk. Így pl. egyik korcsma, hogy minél több látogatót kapjon, külön színházat rendezett be szabad bemenettel. Temészetes, hogy folyton tömve van.

Egyik nem kevésbé érdekes látvány a Market-Streeten két egymással szemközt levő mézárszék, melyek gyönyörű márvány-lemezekkel vannak berendezve és beléjük lépve, azt hinnők, hogy Kuglernél vagyunk.

Ezen üzletek mindegyikében 30—30 legény méri a húst és a mi a legérdekesebb, este 10 órakor e mézárszékek tömve voltak.

Az egyik címfeliratán azt olvashatjuk, hogy a legjobb és legolcsóbb húst méri, a másiknál pedig, hogy nem ágens, hanem a saját ökrei húsát árulja és már a régi városnak is mért.

San-Francisco, melyet az amerikaiak röviden »Frisco«-nak is neveznek, Kalifornia legnagyobb városa. Körülbelül 300.000 lakossal bír és egy 30 méter széles félsziget északi végén fekszik, a mely félsziget a Nagy-Oczeánt elválasztja a San-Francisco baytól.

A mexikóiak voltak az elsők, kik 1776-ban San Franciscot alapították. A mai San-Francisco azonban a »Verba-Buena« (jófű) faluban nyeri alapját, mely 1835-ben lőn alapítva. 1846-ban jutott Amerika birtoklásába és ezután kapta a San-Francisco nevet.

Az aranynak Kaliforniában történt felfedezése évében, vagyis 1848-ban San Francisconak mindössze 500 lakosa volt, de már 1850-ben 25.000 lakosa és minden rákövetkező évtizedben annyira szaporodott a lakosság száma, hogy ma 300.000-et tesz ki.

San-Francisco összehasonlítható körülbelül Budapesttel.

Ámbár természetesen nem bír azzal a nagy kiterjedéssel, de mégis az építkezési modor, az utcáknak meglehetősen tisztasága és az életmód sokban hasonlít a mienkhez.

Bámulatos az a fényűzés, a mit az üzletek díszítésénél és a kirakatok gondozásánál találunk. Alig magyarázható ez meg egy 300.000 lélekkel bíró városnál, ha csak a tengeri kikötőt nem vesszük tekintetbe.

Az utcán a legkülönbözőbb nyelveket halljuk, egészen eltérőleg más amerikai városoktól.

franciát, németet, magyart, spanyolt, de a fő társalgási nyelv mégis csak az angol.

Tudvalevő dolog, hogy az amerikai rendszer értelmében a kupéban semmiféle málhát nem viszünk, legfőlebb egy kis kézitáskát és megérkezve, rendeltetési helyünkön külön társaságok eszközlik a málna hazaszállítását. Ez azon rendszer, a melyért az amerikaiak annyira lelkesednek és a melyről azt tartják, hogy szerfölött elősegíti az utazás kényelmét.

Nézetem épp az ellenkező. Bár nagyon kényelmes volna az, ha ezen társaságok a málna elszállítását azonnal és pontosan eszközölnék, mégis tudja mindegyikünk tapasztalatból, hogy megérkezve utazásunk végpontjához, sohasem érezzük magunkat jól mindaddig, míg nem tudjuk, hogy összes málhánk megérkezett-e és hogy lakásunkra szállították-e? Nos, hát ezen szállítási társaságok, a málna nagy tömege következtében, igen sok, eléggé bosszantó hibákat követnek el. A lakcímek feljegyzését nem eszközlik eléggé pontosan, ennek következtében sokszor egészen más helyre viszik málháinkat, másrészt azonban a nagy tömeg következtében sokszor egy, sőt két napig is kell várnunk, a míg mál-

hánk megérkezik. Így történt ez velem San-Franciscoban.

Most tessék elképzelni, hogy három nap és négy éjszaka vagyunk ugyanazon ruhákban. Már epedve várjuk azt a pillanatot, melyben fogadónkhoz érkező, átöltözködhetünk. És én pedig San-Franciscoban úgy jártam, hogy egész másnap estig kellett várnom, míg végre is málhánk nagy nehezen megérkezett.

Mégis csak sokkal jobb ez a mi elődsiasodott európai rendszerünk.

San-Francisco építkezési modoránál felemlítendő, hogy a házak legnagyobb része fából készült, a mi állítólag azért történt, hogy a gyakori földrengések ellen óvja magát a lakosság. Az utcákon pedig a Törökországban eléggé ismeretes nyílt boltokkal találkozunk. Ezek csak azért létezhetnek San-Franciscoban is, mert az éghajlat igen áldott és kellemes.

Julius végén, a midőn itt tartózkodtam, felső kabátban kellett mennem, oly hűvös volt az idő; másrészt azonban a bennlakók elmondták, hogy telet San-Franciscoban egyáltalán nem ismernek és így nem igen van téli ruhájuk.

Tehát sem nyár, sem tél, hanem folytonos

tavaszi. Képzeltük-e ennél istenibb, ennél kellemesebb éghajlatot?!

Tegyünk egy sétát a tenger partjára és tekintsük meg a »Golden gate«-parkot, mely még tíz évvel ezelőtt homoksivatag volt és itt azután megtanuljuk bámulni az amerikai erélyt és a hihetetlen nagy kitartást. Tíz év alatt valóságos paradicsomot teremtettek a »Golden gate«-parkból, s az előbbi homoksivatagra mostan minden este és minden vasárnap egész San-Francisco üdülni jár.

A »Golden-gate« park elnevezését a szomszédságában való szikláknak sajátos képződésétől nyerte, melyek mintegy kaput képezve, rajtuk keresztül folyik a tenger és ezt nevezték azután »Aranykapu«-nak.

Vasárnap délután a »Golden gate«-parkban zene játszik, lovasok, bicziklisták és számtalan kocsi keresik fel, szóval vegyest találjuk itt az amerikai plutokráciát az amerikai munkás-osztálylyal és szegény néppel.

A »Golden gate«-park szépségét főleg az általa nyeri, hogy egyik oldalon van a tenger, a másik oldalon hatalmasan emelkednek a hegyek. Oly előny, melylyel a világnak kevés sétánya rendelkezik.

A »Golden gate«-park szomszédságában van »Suttro« kertje, mely hat év előtt még homok-hegyekből állott. Suttro ugyanis egyike Amerika leggazdagabb embereinek és vagyonának egyik csekély részecskéjét arra fordította, hogy a »Golden gate«-park szomszédságában megteremtette a világ legszebb kertjét. Szintén a »Golden gate« szomszédságában találjuk az Egyesült-Államok egyik katonai expozitúráját. »United States military reservation Presidio« a címe e katonai telepnek, mely Amerika legnagyobb telepeihez tartozik, mert hiszen a mindössze 25,000 főnyi katonaság elhelyezésére nem sok tér szükséges.

A katona különben Amerikában általános megvetésben részesül, mert azt tartják, hogy bátorságot és a hazáért való lelkesedést és küzdelmet nem lehet megfizetni, hanem annak minden ember kebelében születésétől fogva léteznie kell. Úgy gondolkoznak, hogy ha a haza veszélyben van, akkor kivétel nélkül úgymint mindenkinek fegyvert kell ragadnia. Így tapasztalhatjuk, hogy Amerikában csakis azok mennek katonának, a kik már semmiféle más pályán nem boldogulhatnak. A közkatona tizenhárom dollárt kap egy hónapra,

a mit mind whisky-ivásra fordít, minek természetes következménye a teljes elbutulás.

A »Presidio« gyönyörű szép, végtelen nagy kert, melyben minden tisztnek meg van a maga külön-külön háza.

A »Golden gate«-park végén találjuk még a »Cliff-House« vendéglőt, melyből remek kilátás nyílik a tengerre és mely talán egyike a legszebb pontoknak San-Franciscoban.

San-Franciscoban meglehetősen számmal találunk németeket, sőt van egy külön klubjuk is, a »San-Francisco-Verein«, a hol Ausztria-Magyarországot mindössze a »Neue Freie Presse« képviseli.

Igen érdekes Amerikában a klub-élet; kávéházak ugyanis nincsenek és így az urak estéjüket többnyire a klubokban töltik el. A klubok mindegyikének külön háza van, a melyben csakis a klub van elhelyezve és a klub minden egyes tagjának megvan a maga kulcsa. A klubban pedig ebédelni, ozsonnázni, egész napot, egész éjszakákat eltölthetni, szóval úgy érezhetjük magunkat ottan, mintha csak otthon volnánk. A »San-Francisco-Verein« jelenlegi elnöke Hecht.

Legérdekesebb és bizarrságánál fogva leginkább megérdemli figyelmünket a chinai városrész.

Még a pillanat hatása alatt állok. Az óra éppen tizenkettőt ütött, fogadómban már meglehetősen csend uralkodik s épp most, ily késő éjjeli órában térek vissza a »China-town«-ból, San-Francisco chinai városrészéből. A gondolatok milliói kergetik egymást agyamban s nem tudok feleletet kapni sehonnan. Nincs az a toll, mely le tudná írni, nincs az az ékesszóló, ki el tudná mondani azokat a nyomorúságos viszonyokat, melyek a chinai városrészben uralkodnak. A legélénkebb fantázia s a vad emberek legjobb ismerője sem képes magának fogalmat alkotni e saját szerű dolgokról. S még is fennállanak, léteznek, sőt az állami s városi hatóság csendes beleegyezésével maradnak ősi, állatias állapotukban. Ezt látni kellett, hogy meggyőződünk, mily hatalmas lángész volt Darwin, az ismeretes majom-theoria előharczosa.

A chinaiak egész Amerikában üldözéseknek vannak kitéve, olyannyira, hogy az utcán sem igen mehetnek végig. Ezért félrevonulnak s kizárólag kézimunkából (himzés, varrás, mosás,

fafaragványok stb. stb.) tengetik életüket. Egyes városokban nagyobb számmal található és ott azután egész városrészeket foglalnak el s teljesen otthonosan rendezkednek be, úgy, hogy a város többi részeivel úgyszólván érintkezésbe sem jutnak. Így van ez New-Yorkban, hol mindössze 15—20 ezren vannak, míg San-Franciscoban 40 ezren felül s néhány év előtt még 60 ezren voltak.

A városbeliek feléjük sem néznek s az idegenek is csak mint kuriozitást tekintik meg a chinai városrészt.

De bizony eszébe ne jusson valamely idegennek egyedül oda elmenni, mert vagy életét, vagy legalább is összes pénzét s értékes holmijait elveszti s örülhet, ha épkézláb kikerül az ördög barlangjából.

Mint az exczentrikus dolgok kedvelője, minden igyekezetemet arra fordítottam, hogy e sajtószzerű dolgokat szemtől-szembe megismerjem. Elmentem tehát a »City-Hall«-ban levő rendőri hivatalba s kértem egy vezetőt, kinek társaságában a chinaiakat megtekinteném. A legnagyobb készséggel rendelték mellém Mr. Price-t, kitől azután megtudtam, hogy ő csakis azért

kap hónaponként 125 dollárt, hogy élete kockáztatásával vezesse a jelentkező idegeneket a chinai városrészbe.

Nyolcz órakor este tehát útnak indultunk. A Jackson-Street-tel kezdtük s a Washington-Street-nél végeztünk. Járhattunk volna akár egy hétig is másfelé, de e két utcza között fekszik mindaz, a mi érdekfeszítő. Az összes házak rozoga fából készültek s mind a chinaiak maguk építették. Először is egy kétemeletes házba mentünk, melyben 1200 ember lakik, köztük mindössze 40 nő. Arról a pizokról, búzról s lucsokról, melyet itt találtunk, fogalmat alkotni teljes lehetetlenség. Az emberek egymás hátán fekszenek s úgy szívják a mámorító opium-pipát, míg végre elkábulnak. Étélüket ott az ágyuk mellett egy kis mécses fölött főzik s a mosdás az udvaron történik, mely oly nagy, hogy tán legfeljebb 10 ember fér el benne. A szobákba csak meghajolva lehet jutni s bent csak ha az ágyra fekszünk, lehet tagjainkat kinyujtanunk. Egy boldog házaspár lakosztályában is voltunk; itt egy ágyban találtuk a két gyereket, a férfit, a nőt, egy kutyát s két macskát. Csinos társaság!

Hát még milyenek lehettek azok, a miket

nem láttunk! . . . Az egész 1200 embert fel-
ölelő ház oly nagy, hogy a mi fogalmaink szerint
benne legrosszabb esetben, a legszegényebb
néposztályból is mindössze kétszázan lakhat-
nának. Az itt lakók a chinaiak legszegényebb
osztályához tartoznak, kik máról holnapra élnek,
nem sokat gondolva a mindennapival, csak meg-
legyen a opium-pipa.

És a gazdagok!?

Nem sokkal jobbak a többiekénél. Nem sokat
törődnek ők sem a lakásukkal. Oly szobákat,
milyeneket nálunk a legszegényebbek laknak,
még a leggazdagabbnál sem találhatunk. Az
egyes helyiségekbe, melyek zárva vannak, csak
a »Haimon« jelszóval lehet bejutni s mindenütt
óvakodva, körültekintően kell járnunk, mert a
chinai természet szerfelett aljas.

Egy régi, összedőlt színház is láthatunk,
melynek felső része teljesen lakatlan, mivel
összedőlt. A chinaiak tehát a pinczében ástak
maguknak ürgelyukakat, melyek bizony nem
tisztábbak, sőt nem sokkal nagyobbak azoknál.

A telep legszebb épülete egy korcsma, mely-
ben a gazdagok szoktak étkezni. Ez épület
szintén fából van s 75.000 dollárba került. Min-

den egyes darabja kézimunka s dolgoztak rajta vagy tíz évet. Találunk remek üvegfestést, fametszvényeket, a főistennek emelt oltárt, stb., melyek mind a chinai munka remekei. Az épület kétemeletes; ennél magasabbat nem találtunk az egész telepen.

Tűrhető faépület az új chinai színház. Ez körülbelül oly nagy, mint a budapesti várszínház. Stílusa egész egyszerű, de annál nagyobb benne a piszok. Csak földszinti ülőhelyek vannak, karzat vagy páholy nincs. Az előadások naponta 8—12-ig tartanak s a minden cselekvést nélkülöző, de annál több chinai mókával bíró darabok sokszor 10—14 napig húzódnak. A belépés két »bit«-be kerül, vagyis a mi pénzünk szerint körülbelül 60 krba. A szinpad egész egyszerű, minden kulisszatitkot nélkülöző faállvány, melyen mindent a publikum előtt végeznek. A színház mindig nyitva marad, mert nincs mit elzárni.

Van a telepen különböző bolt, játékszoba, korcsma stb., szóval minden, a mi a mindennapi élethez kell, úgy, hogy egyáltalán nem kell érintkezniök a város többi részeivel, mindent otthon kapnak. Az összes árúkat egyenesen

Chinából kapják s a világért sem tartanának — a romlásnak kitett ételeken kívül — más holmikat raktáron, mint csak olyant, mely Chinából jött. Sing Fat & Co. nevű üzletben, hol a gazdagok vásárolnak, az egyik főnök valamit angolul mekegett s itt néhány remek chinai kézimunkával készült dolgot vásároltam.

S most újból a felelet nélkül maradt kérdést vetem fel, hogyan tűrhető ilyen állam az államban, hogy lehet civilizált emberek között ily viszonyokat fentartani? Ez valóban csakis Amerikában képzelhető, hol a szabadság nemes intézménye és költői valója elfajul s szabadosággá válik!

* * *

Sok mindenfélét mondhatnék még San-Franciscoról, a miket az én igen tisztelt barátom, az öreg Furth beszélt el. Így többi között elmondá, hogy Sutter volt az, a ki az aranyat San-Franciscoban 1848-ban fölfedezte. Ugyanis favágóval dolgoztatott, valahol egy oszlopot kívántak mélyebbre ásni és ekkor jöttek rá az aranyra. Furth mindjárt 1848-ban jött Magyarországból San-Franciscoba. Tőle érdekes meg-

hallgatni s utána röviden felemlíteni, hogy minő viszonyok uralkodtak akkor, hogy mennyire ki volt akkor fejlődve az ököljog és hogy sokkal jobban kellett félniök embertársaiktól, mint bármely vadállattól.

— Bárhol, bármily biztonságban vélt pénzeszszeget éjszakán át eltűnt. Egyedül úgy lehetett megmenteni pénzt és értékneműeket, ha azokat egy külön e célra készített övbe elhelyezve, saját testünk köré kötöttük és ezekkel együtt aludtunk. Akkor is szükség volt azonban, hogy revolver legyen kezünkben, mert nem egyszer fordult elő, hogy megölve az embert, övét elvették tőle. Itt tehát oly állapotok voltak, a melyeket Európa már háromszáz évvel ezelőtt sem ösmert.

Természetes, hogy azóta a helyzet gyökeresen megváltozott. San-Francisco kis faluból előkelő nivóra emelkedett város lőn, melynek egyes utczáin, mint pl. a Market-Streeten, egy négyszög-láb csak 1000 dollárért kapható.

Az amerikai nábobok legnagyobb része San-Francisconak köszönheti gazdagságát és csak kevesen vannak azok, kik tisztán kereskedés és vállalkozások útján gazdagodtak meg.

Most azonban a san-franciscoi aranybányák már nyolcz év óta zárva vannak. Ugyanis Kaliforniában a földművelés mind nagyobb és nagyobb tért hódított és terjeszkedése mindinkább elnyomta a bányászatot. Az aranynyeréshez azonban feltétlenül szükséges az aranymosás, mely aranymosás alkalmával folyton elöntötték a földeket. Már most a hatalmasan előretörő földművelés ez ellen vetot emelt és sikerült is nyolcz évvel ezelőtt a bányászatot beszüntetnie.

Úgy mondják azonban, hogy újabban megtalálták azon utakat és módokat, melyek segélyével a bányászat és földművelés érdekei összeegyeztethetők volnának és így remélhető, hogy San-Franciscoban újból nemsokára megnyitják a bányákat.

San-Franciscot, utazásunk eme legvégső pontját, oly érzéssel hagyjuk el, mely bennünk csakis jó emlékeket és kedves gondolatokat kelthet.

* * *

San-Francisco azon kevés amerikai városhoz tartozik, a hol az európai ember is eléggé jól érezheti magát, a mely körülménynek tudható be az, hogy az aranszerzés, a kincsnyerés

czéljából csak rövid időre letelepedni szándékozó bevándorlók itt végkép megtelepedtek a nélkül, hogy a hazautazásra gondolnának.

San-Francisco már fekvésénél és éghajlatának szerfölötti kellemességénél fogva hivatta van arra, hogy majdan hatalmas nagy várossá kifejlődve, Amerika fénypontjává váljék és azért nem volt oly nevetséges azon gondolat, mely a san-franciscoiak agyában megfogamzott, a midőn egy millió dollárt gyűjtve, elhatározták, hogy a chicagoi kiállítást áthozzák San-Franciscoba. Ezen terv keresztülviteléről újabb adataink nincsenek.

De azért annyit bátran merünk állítani, hogy ha a kiállítás mindjárt San-Franciscoban lett volna, akkor annak külső sikere, de sőt tán belső tartalma is sokkal jobban sikerül vala. Ezt azonban a praktikus amerikaiak nem igen akarták, mert így nagyon könnyen megtörténhetett volna az, hogy az idegenek túlnyomó nagy része csak a tengeri utat választotta volna és csakis San-Francisco megtekintésével elégedett volna meg, mert nem igen gondolható, hogy azért, hogy a san-franciscoi kiállítást megtekintsük, New-Yorkban szállunk ki és

azután megteszszük a hat nap és öt éjszakáig tartó roppant fárasztó vasuti utat, hogy San-Franciscoba érjünk.

Igy hát inkább Chicagóba tették a kiállítás helyét, ezzel igen sok idegent megfosztva San-Francisco látásától, mivel ezek legnagyobb része visszariadt a hosszú vasuti utazás roppant fáradsalmaitól.

Elhagyjuk tehát San-Franciscot oly gondolatlanul, hogy majdan egy nagyobb tengeri utazás alkalmával, a midőn tán Japánt és Chinát fogjuk utunkba ejteni, nem mulasztjuk el San-Franciscoban is kikötni, hogy újból eltölthessünk néhány kellemes, néhány vidám, hogy úgy mondjam, néhány családias jellegű napot.

SALT-LAKE-CITY

SALT-LAKE-CITY

Ismét vasuton vagyunk, ismét három nap és két éjszaka áll előttünk, bár a folytonos utazástól teljesen elnyűgözött test már csak igen nehezen bírja el az utazás keserves fáradságait. Végre is megérkezünk »Salt-Lake-City«-be, Amerika legérdekesebb és speczialitásánál fogva tán a világ legérdekesebb városába. Itt laknak ugyanis a mormonok, vagy mint ők nevezik magukat: »Church of Jesus-Christ of Latter-Day-Saint«, »a feltámadás napjának szentjei«. Smithben tisztelik vallásuk alapítóját, ki azt 1830-ban Fayette, New-York állam falucskájában hat emberrel alapította meg. Smith ugyanis azt állította, hogy Isten neki megjelenvén, őt bízta meg egy új, az összes eddigi vallásokat tökéletességében messze felülmuló vallást alapítani;

egyúttal az isteni kinyilatkoztatás tudomására hozta, hogy hol vannak azon rézlemezek, a melyekre antik írással föl vagyon jegyezve Amerika eredeti lakosainak története.

Ezt azután ő angolra fordítván, kiadta »The book of mormon« című művével, mely a mormonok vallásának alapkövét képezi és mely 1852-ben Hamburgban jelent meg német fordításban.

Tulajdonképen azonban Smith úr, ki az írás mesterségében nem igen volt jártas, egy presbiteri térítő 1812-ben megírt regényéből készítette a feltámadás napja szentjeinek vallását. Smith utóda, Brigham Young, nagy üldöztetéseknek volt kitéve és sok nélkülözés és szenvedés után hozta el híveit Utah tartomány központjába, a mormonoktól alapított Salt-Lake-Citybe. Ez történt 1846-ban.

Salt-Lake-City akkoriban végtelen nagy sivatag volt, melyről aligha lehetett remélni, hogy valaha ily termékenynyé válik. A mormonok óriási munkaereje azonban, ama fáradhatatlan erély, melylyel a maguk elé tűzött cél után törekedtek, annyira vitte a dolgot, hogy manapság Utah tartomány egyike az amerikai államok legtermékenyebb territoriumainak.

A mormonok vallásukban parancsolt többnejűségnél fogva folytonos vizzályban éltek az Egyesült-Államok kormányával, míg két évvel ezelőtt a kongresszus kijelentette, hogy a többnejűség az Egyesült-Államok területén el nem ismertetik.

Azóta a mormonok mindinkább veszítenek eredeti jellegükből, vallásuk parancsait is mind kevésbé tartják és valószínű, hogy rövid időn mint külön szekta, meg is szűnnek létezni.

Salt-Lake-Cityben manapság a lakosok száma az 1890-iki népszámlálás szerint 44,843 főt számlál, melynek egyharmada gentilesekből (olyanok, kik nem mormonok), kétharmada pedig mormonokból áll. Most azonban a gentileseknek beözönlése mind nagyobb és nagyobb mérvet ölt.

Salt-Lake-City egy újabban épülő és mindinkább fejlődő város benyomását kelti az idegenben. Szabályosan kimért utczái, a házak legnagyobb része körül elhelyezett kertek, a város egy részének villammal való világítása, valamint a város utczáin keresztül-kasul szágúldó villamos vasut igen kellemes benyomást gyakorolnak.

Legérdekesebb a város központjában fekvő »Temple-Block«, a mormonok szent helye, a mire természetesen az összes odaözönlő idegének figyelme fordul.

Ezen Temple-Block belsejében, mely magas kőfallal van elválasztva a szentségtelen külvilágtól, találjuk a »Tabernacle«-t, a templomot és az »Ascembly-Hall«-t. Ezek közül legérdekesebb a Tabernacle, mely a legnagyobb támasznélküli ívhajlású födélzettel bír. Alatta 8000 ember részére van ülőhely és 12.000 állóhely.

Minden vasárnap délután két órakor nyilvános istentiszteletet tartanak ott, azonkívül felhasználják hangversenyekre, előadásokra és más összejövetelekre is. A templom négy millió dolláron épült és esketések, keresztelők és egyéb szertartásos cselekedetek végzésére szolgál. Végül az »Assembly-Hall« a rendes istentisztelet végzésére épült. Falain freskó-festményeket találunk, a melyeken a mormonok története van megörökítve.

A mormonok külsejét illetőleg semmiféle eltérés nem látható többi embertársaiktól és ha nem volna rájuk figyelmünk felhíva, bizony nem bámulnók őket oly szent áhítattal.

Aváros nevét tulajdonképen a tőle tizenkét angol

mérföldnyi távolságban fekvő »Great Salt Lake« tótól vette, mely 80 angol mérföld hosszú és 30 angol mérföld széles. A tóba számtalan kisebb folyó ömlik. Daczára annak, hogy a tónak lefolyása nincsen, a víz párolgás által távozik. A sóstó vize 22⁰/₀ tiszta sót tartalmaz, holott a tenger csak 3¹/₂, a holt tenger pedig 24⁰/₀ sót tartalmaz.

A »Salt Lake and Los Angelas-Railway Company« 50 centért visz a Salt Lake-City közelében fekvő »Saltair Beache«-be. Igen érdekes ama körülmény, hogy a vasut bevezet a sóstó legközepébe és az itt fölépített faház alatt szállítja le utasait.

A tó mélysége ugyanis mindössze alig háromnegyed méter és a benne való fürdés felette érdekes. Folyton azzal kell küzdenünk, hogy lábainkra állhassunk, mert a víz testünket folyton kifelé löki. Nagyon kell azonban óvakodnunk, hogy só ne jusson szánkba vagy szemeinkbe, minthogy nagy sótartalmánál fogva valósággal megégethetjük magunkat. A fürdő még teljesen új és így természetesen a kezdet nehézségével kell küzdenie, de a tó nagy gyógyhatásánál fogva azt remélik, hogy csakhamar világhirre fog vergődni.

Egy érdekes körülmény nem kerülte el figyelmünket. A fürdőházba belépve, ily felírást láttunk: »Deposit-Your-Money-With-Zions-Savings-Bank & Trust-Company Largest and oldest Savings Bank in Utah«, vagyis magyarul: »Helyezd el pénzedet Zion bankjánál és biztosító-társaságánál, mely a legnagyobb és legrégebb letéti bank Utahban«. Miből látható, hogy Amerikában még a fürdésre induló vendégek óráját és értéknevéit is bankok veszik át megőrzésre. Tehát még ezt is oly üzletnek tartják, melyet kár volna a fürdő pénztárosára bízni, a melyből lehet még tőkét is verni és így ezt bank kezébe adják.

A tóba csak teljes ruhába mehetünk és fürdés után kénytelenek vagyunk magunkat édes vízzel megmosni. E célból a kabinok eléggé praktikusán és ügyesen vannak berendezve.

Különben a tó vize azon nap, mikor benne megfürödtem, 84° Fahrenheit volt.

* * *

És most hagyjuk el a mormonok városát és térjünk ismét vissza, útközben el nem mulasztván Chicagóban megállni. Hisz oly sokat és oly rendkívülit olvastam e városról, hogy végleges

ítélet megalkotásához okvetlenül szükséges volt többször is megnézni.

Az út Salt-Lake-Cityből Chicagóba három napot és két éjszakát vett igénybe és alkalmam volt Utah államnak virágzó földeit és azoknak rendkívül megmívelt állapotát lehetőleg behatóan megszemlélni.

Salt-Laketől egész Puebloig a vasuti út valóban remek. Erdők, völgyek, majd messze elterjedő rónaságok között vezet el és e vidék a termékenység oly bő áldásával van elhalmozva, hogy szinte bámulatba ejti az embert. A legszebb vasuti út, melyet valaha életemben láttam.

Körülbelül 24 órán át tartott. Pueblo a mint az állomásról látható, egy dombokon fekvő eléggé csinos városka. De nem tartottam szükségesnek a részletes megszemlélést, mert hisz semmi különös látni való ott nem kínálkozik.

»Ambronia« kocsimban, melyben az utat megtettem, elég kényelmesen voltam elhelyezve.

Néhány érdekes körülményt itt legyen szabad felemlítenem. A vonathoz ugyanis csak időnként csatolják az étkező kocsit, melylyel a pálya hegyes voltánál fogva a vonat terhe sokszor túlságos nagy volna és így az étkező

kocsit ilyenkor nem viheti magával. Így történt azután, hogy tán utazásom második napján 5 órakor csatolták egy állomáson az étkező kocsit. Ennek természetes következménye az volt, hogy a »Dyning-Car« pinczére reggel 6 órakor végigrohant a vonat összes kocsijain, elordítva magát: »Break-fast is ready!« Ugyanis attól tartott a jó ember, hogy $\frac{3}{4}$ 8-kor, a midőn a vonat Oxfordban 20 perczet áll, a vendégeknek nagy része ott fog olcsóbban megreggelizni és így ő reggelijével hoppon marad. Vagy négyszer-öttször jött waggonomba biztatni, hogy kész a reggeli, mig végre is 7 órakor tényleg felke-restem az étkező-kocsit.

Ily untalan biztatásnak mi európaiak itt nálunk az öreg világrészben még sem vagyunk kitéve. Ugyanaz nap azután 11 órakor ismét jött a »Dyning-car« pinczére, hogy kész az ebéd és szintén vagy ötször biztatott, hogy gyerünk már egyszer ebédelni, mert nem fogunk semmit sem kapni.

Most azonban sokkal okosabbak voltunk, saját kárunkon megtanultuk és a tapasztalatból levontuk a tanuságot, nem mentünk az ebédlőkocsiba, hanem igenis Lincolnban, a hol 20 perczet állt a vonat, olcsó pénzen megebédeltünk.

Az egész úton óriási hőség uralkodott, a fokmérő 97 fok Fahrenheitot mutatott és már-már közel voltunk a kétségbeeséshez, midőn végre megérkeztünk Chicagoba. Ámbátor a hőség, melyet itt találtunk, nem volt egy csöppet sem kisebb, de mégis visszavonulhattunk legalább szobáinkba és itt csöndes nyugalomban eltöltve az időt, nem szenvedtünk annyit.

CHICAGO

A KIÁLLÍTÁS

MIDWAY-PLAYSANCE

CHICAGO — A KIÁLLÍTÁS

MIDWAY-PLAYSANCE

Magamhoz térve, első utam természetesen a kiállításhoz vezetett; úgy gondoltam, hogy Chicagot esetleg megnézhetem még más alkalommal is, azonban a chicagói kiállítást csak most van alkalmam kellőleg tanulmányozni. Sok mindent néztem, pavillonok egész sorát végigjártam, de hát most sem bukkantam semmi különösebb említésre méltó dologra. Ha csak azt nem tartom valami különös fölfedezésnek, hogy ezúttal sikerült konstatálnom, miszerint a kiállítás azon része, mely a közönség java részét vonzza és a mely folytonos szerfölkötti nagy látogatottságnak örvend, a »Midway-Playsance«. Az a hely, melyen oly épületek állanak és ezekben oly kiállítások szemlélhetők, a mik legkevésbé sem tanulmányozásra, hanem igenis

kizárólag egyedül mulattatás céljára szolgálnak és így megtalálhatók minden kiállítás keretében.

Ezen Midway-Playsance egyik legérdekesebb pavillonja, a világ 40 nemzetiségéhez tartozó 40 különböző élő hölgyet tartalmazott, kik mindegyike külön-külön fülkében saját hazájoknak szokásai szerint berendezett szobában tartózkodott és kiket azután esetleges megszólításokkal és kérdésekkel halmozott el a nézők nagy száma, ezzel szegényeknek tíz órán át elszenvedett és bizony-bizony alig elbirható unalmát legalább némiképp megrövidítvén.

Azt hiszem, fölösleges lesz felemlítenem, hogy a 40 nemzetiség közül talán az egyetlen spanyolt kivéve, a magyar vitte el a babért.

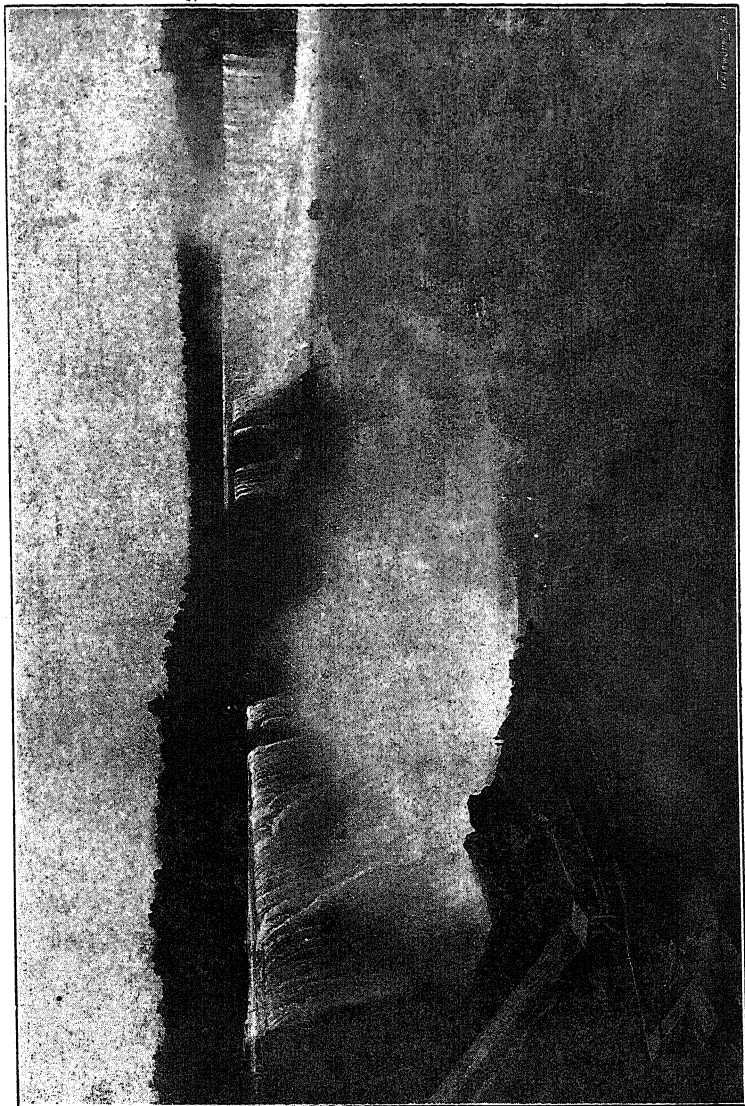
A »Midway-Playsance« további érdekessége volt a kairói utcza, a mexikói falu és sok más bizarrságot is felülmuló érdekes látvány, mely azonban rám, mint a ki az életben sem tartozom az ingyenczek közé, bizony nem valami rendkívüli benyomást gyakorolt. Barátja vagyok mindenben a komoly és becsületes törekvés útján folytatott munkának, ellensége ennek következtében minden külsőségnek és minden olyan intézménynek, mely arra van alapítva, hogy

könnyű szerrel hamarosan boldoguljon. Már pedig a Midway-Playsance megszámlálhatatlan sok pavillonja és az azokban tartalmazott kiállítások egytől-egyig szemfényvesztésre rendezvék.

A chicagói világkiállításról, a mint tudvalevő dolog, az úgynevezett souvenir-coinokkal kívántak az idegennek emlékekkel szolgálni. Ezek ugyanis ezüstből vert emlékérmek, melyeknek pénzürtéke egy fél dollárral fölér, vagyis 1 frt 30 krral, melyeket azonban 1 dollárért, vagyis 2 frt és 60 krért vesztegettek. Hogy ezen souvenir-coinoknak minél nagyobb reklámot csapjanak, épp azon időben, a midőn másodsor megállapodtam Chicagóban, a kiállítás tanulmányozására, a kiállítás központján fekvő »Treasury«-palota legfeltűnőbb helyén souvenir-coinokból összeállítottak egy palotát, melyben csakhamar a Washington-féle országgyűlési épületet, vagyis a capitoliumot lehetett felismerni.

A NIAGARA

Az amerikai és a kanadai vizesés a függő hidról nézve

A NIAGARA

A hőség mindinkább elviselhetlenebbé kezd válni; már-már attól lehetett félni, hogy a hamburgi vízvezeték igazgatójának sorsára jutok, ki tudvalevőleg Chicagóban a nagy hőség folytán szörnyet halt. Fogtam tehát magamat és rövid úton elhagytam Chicagót, hogy a »Michigan-Central« vasuttal felkeressem a világ nyolczadik csodáját: a Niagara-vizeséseket.

Útközben egy kis fiókszerencsétlenségnek voltam közvetlen részese. A mint a lehető legnagyobb nyugalommal ültem társaságommal a dohányzóban, megtöltve a levegőt egy Amerikában vásárolt és ennek következtében méregdrága havanna füstjével, a vonat hirtelen megállott. »Attergliff« állomás közelében volt, melynél azonban csakis tehervonatok szoktak meg-

állni; természetes, hogy mindnyájan kirohantunk megnézni, mi az oka e rendkívüli megállásnak. Az történt, hogy a dohányzó alatt levő kerék tengelye lángot fogott és midőn a tengely csapját felnyitották, a láng hatalmasan kicsapott és tán vagy tíz perczig szedték ki belőle az égő olajos rongyokat. Felette érdekes volt nézni, milyen járatlan és ügyetlen a vonat személyzete, mely 45 percznél tovább kínlódott, a míg az eléggé kellemetlen inczidenst elháríthatta. Alig hogy az egyik kellemetlenségtől megszabadultam, beért a vonatba a »Central-New's Company« embere, a kiről már megemlékeztem és a ki a czipő-gombolótól kezdve egészen a kalapig, minden hihető és hihetetlen árúczikkal és ételneművel kereskedik, alkalmatlanul elkezd zaklatni és kitől azután mindaddig nem tudtam szabadulni, a míg egy chicagói emlékpénztárca megvásárlásával nyakamról le nem ráztam.

* * *

Végre is eltelt a négy órai idő és négerünk már jó előre figyelmeztet, hogy a következő állomásnál podgyászunkat a kocsiban hagyva, minél gyorsabban szálljunk ki. »Falls view«-nál

csak azért áll meg a vonat öt perczig, hogy az utasok a Niagara vizesésben mielőbb gyönyörködhessenek. A látvány valóban felséges és csak azon törjük eszünket, hogy ily hatalmas víztömegek oly csendesen esnek a mélységbe. Igen ám; nem vesszük észre, hogy bizony még nagyon távol vagyunk a vizesésektől. »All' about«, hangzik szolgálatunkra álló négerünk barátságos figyelmeztetése és alig szállhatunk fel, már is lassú tempóban utnak indul a vonat, alkalmat adva a lemaradtaknak, hogy a vonatra még felugorhassanak.

Rövid néhány perc és a Canadában fekvő »Niagara Falls« állomáshoz érkeztünk, mely utazásunk végpontja. Egy negyedórai omnibusz-kocsizás és elértük »Clifton house« fogadónkat, mely szemközt esik a vizesésekkel és melynek erkélyén órákon át ülünk elkábulva a természeti szépségek látásától és hallásától, mert bizony most már mennydörgésszerű lárma zúg fülünkbe.

Amerika legszebb látványa, de nyugodt lélekkel azt is állíthatjuk, hogy a világ legreमेkebb természeti tüneménye a Niagara-vizesések, melyek a Niagara-River-nek az Erie-tóból az Ontario-tóba való átömlésénél képződnek. Itt a

Niagara-Rivert a »Goat Island« (kecskesziget) két részre szakítja és így képződik az u. n. egyenes vagy amerikai vizesés, mely 322 méter széles és 50 méter magas és az u. n. canadai vagy patkóalakú vizesés, mely 915 méter széles és 48 méter magas. A két vizesésnél percenkint 425.000 köbméter víz zuhog a borzasztó mélységbe, mely mennyiségnek háromnegyedrésze a canadai vizesésre jut. A canadai vizesés közepén fekszik a határ Amerika és Canada között. Az 1889-ben épült »Suspension bridge«-n (építési rendszerétől függőnek nevezett hidon) a canadai oldalról az amerikai oldalra 25 ctsért átkelve, a »Prospect Park«-ba jutunk és gyors léptekkel a »Prospect point«-et keressük fel, hol legközelebb érünk a vizeséshez. Hosszan, elmélázva bámuljuk Isten hatalmas alkotását és gondolataink elszaladnak a gyorsan tova haladó hullámokkal, fájlalva, hogy nem mehetünk velök messze-messze földre, tán a túlvilágra, hol megismernők mindazt, a mit gyenge agyunk csak sejteni mer!

A szédületes látvány megragadó hatása alatt szinte önkénytelenül is hirtelen egy csábító gondolat fog el: hátha megkísértenők a hullámokkal

utazni! Egy pillanat -- és a kínos földi vergődés véget ért! Egy szebb, egy nemesebb, egy biztatóbb jövőt várunk! Szédülni érezzük fejünket és már-már átesünk a korlátan, midőn egy érkező kocsi robaja álmunkból fölriaszt. Hátat fordítunk a csábító viz tündérének és fáradtan, kimerülve hagyjuk el a világ legszebb pontját. Statisztikai adatok kimutatják, hogy hetenkint egy áldozatot követel magának a Niagara. Nem csoda; hisz szinte úgy érezzük, hogy valódi öröm és megváltás e hullámok között a halál! Hát még mily nagy arányszámot nyernénk, ha a csöndes éjszakákon történő öngyilkosságokat is fel lehetne jegyezni!

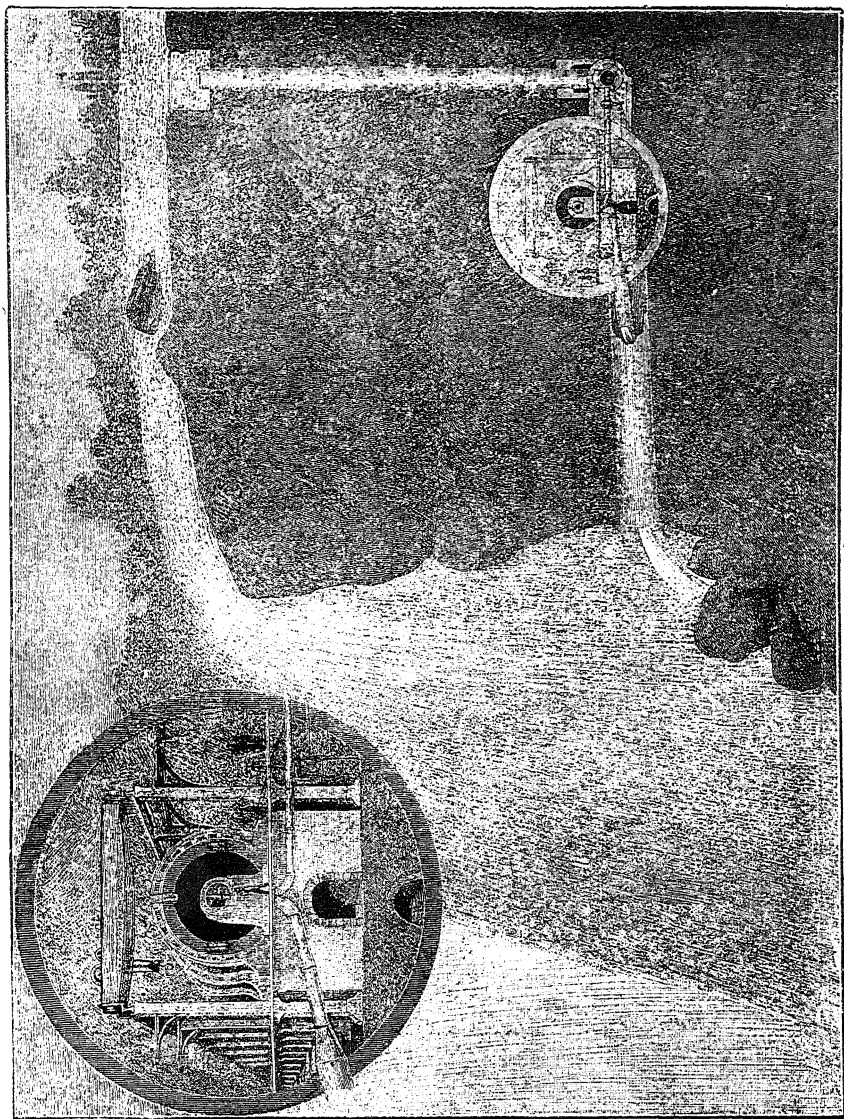
Visszafelé menve, megtekintjük a »Niagara-Falls«-nak nevezett és a vizesések közelében fekvő kis városkát, mely még amerikai területen fekszik és 10—12 ezer lakosa a még eddig gyenge gyáriparon kívül főleg az idegenek pénzén él. Az idegenek forgalma évenként megüti a négyszázezret.

Most utunk a Tunnel-district-be vezet és itt megszemléljük a Niagara-vizesés hatalmas erejének felhasználására épülő Tunnelnek már négy hónap mulva befejeződő munkálatait. A Tunnel

1¹/₂ angol mfld hosszú és 4 év alatt készítette el 1000 ember. 80 láb széles és 21 láb magas. Az alagutba nyíló árok 180 láb mély és 250.000 lóerőt fognak nyerni, mit főleg a 22 mfldnyire fekvő és virágzó ipárral bíró Buffalo város gyárainak hajtására fognak felhasználni. Az alagut tervezetét német mérnökök készítették.

A »Niagara-Falls« városkában levő hat papírmalom egyikét megtekintjük; azután elevatoron (felhúzó) 50 ctsért felvitetjük magunkat a város legközepén most épült 300 láb magas toronyba és élvezzük a remek kilátást. Innen holtfáradtan hazatérünk és fogadónk erkélyén letelepedve, tovább szemléljük az isteni habokat, a mint bömbölve alázuhannak, magukkal ragadva mindent, a mi útjukba akad és így a mi gondolatainkat is messze, messze . . .

. . . Alkonyodik. Aláthatáron hold száll fel és eleintén vérvörös, később mindinkább halványodó fénysugarai megtörnek a hatalmas vizoszlopokon és új érzéseket ébresztenek szívünkben. Gondolataink persze! — keresnek egy nőt, találnak is s elszállnak hozzá. Miért is tökéletlen minden e világon! Miért nem lehet Ő most mellettem . . .

A Niagara-zuhatag erejének felhasználása erőátvitelre (a kanadai oldalon)

Csak bámulok, bámulok, megirigyelve az amerikaiakat, kik ily gyönyört ébresztő, le nem írható és megbecsülhetlen tünemény birtokában vannak. Hirtelen női hang üti meg fülemet. Azt hiszem, hogy megérkezett, ide repült vagy tán ide varázsolták; ölelésre nyitom karjaimat . . . Óh de — fájdalom! — csalódtam. Csak egy a parton sétáló szerelmes pár beszélgetése jutott el füleimhez . . . Az óra tizenegyet ütött; a fogadó szolgálja szobámba küld; angol területen vagyunk és tizenegykor mindenki nyugodni tér.

A következő nap a »Maid of the Mist« (Köd leánya) című hajóra szálltam és kaucsuk-csuhába bújva, elhajóztam a két vizeséshez. Az út két órát vesz igénybe, mely idő alatt hajónk törekszik minél közelebb férkőzni a vizesésekhez. Majd a 30 angol mfd hosszúságban a vizesések partján vezető villanyvasutra szálltam és megtekintettem a Queenston-tól Chippawa-ig — mert így hívják a végpontot — fekvő különböző szépségeket. E helyre valóban két kézzel szórta áldását a természet.

»Ongiara« néven már 1657-ben, egy Párisban megjelent »Sanson«-féle térképen találkozunk a Niagara-vizeséssel; azonban csak a XVII. század

vége felé Père Hennepin, La Salle expedíciójának egyik nagytudományú tagja volt az első szerencsés fehér ember, a ki a Niagarát látta és azt le is írta. A Niagara elnevezés indián eredetű és szó szerint a »vizek mennydörgése«-t jelenti.

Csónak a háborgó tengeren

ÖSSZE-VISSZA ÉS HAZA

ÖSSZE-VISSZA ÉS HAZA

Már Niagarában is canadai földön járhatunk. Niagara fele része ugyanis az Unióhoz tartozik, míg a másik a hidon túli része Canadáé. Canada tudvalevőleg angol fenhatóság alatt áll és egy alkirály képviseli itt az angol királynőt.

Az összes nevezetességek megtekintése után elhagyva a Niagara vizesését alig néhány órai vasutazás és felszállunk a »Cibeln« nevű hajóra, a mi margitszigeti hajóink nagyságában, mely átvitt Torontóba és már most Canada legeslegközepén vagyunk. Természetes, hogy az itteni viszonyok nem sokkal különböznek az amerikai viszonyoktól, már a közelségnél fogva is. Egy azonban rögtön szemünkbe ötlük: az angol uralom közvetlen behatásának nyoma, mely főleg az utcák legnagyobb részének tisztántartásában

nyilatkozik. A város főutczái a »King-Street« és a »Young-Street«, melyek mindegyike 36 kilométer hosszú, melyek a város egyik végétől, vagyis az egyik tótól a másikhoz vezetnek s aszfaltozva vannak. Sőt még a kocsiút is. Minden szép, tiszta és gondozott, a várost keresztül-kasul szegi a felső vezetékkel bíró villamos vasut.

Az oldalutczák azonban itt is mocskosak. Sokat látjuk itt alkalmazva a faburkolatot, de nem úgy, mint nálunk, hanem meghagyják a fának eredeti alakját, vagyis csupa gömbölyű fadarabokat helyeznek egymás mellé. A városban járva, tapasztaljuk, hogy a templomok egymás hátán vannak, majd minden második ház egy-egy templom. A legkülönbözőbb ismert és ismeretlen felekezetnek van itt külön-külön temploma. A templomok elég csinosak ugyan, de nem olyan monumentálisak, mint nálunk Európában.

Igen érdekes a canadai parlament, mely Torontóban van. Kivülről nehézkes, komoly, szigorú és angol stílusban készített épület, melynek belső berendezése azonban igen praktikus és eléggé díszes.

Széles, hatalmas vaslépcsőn, mely felében két-felé nyílik, jutni az üléstermekbe, melyben az elnök helye alig valamivel fekszik magasabban, mint a többi ülőhely és semmiféle korlát által sincs elválasztva. Oldalt egy külön asztal a gyorsírók részére, a tagok helyei pedig kétoldalt az ajtótól jobbra és balra lépcsőzetesen vannak elhelyezve.

A tulajdonképeni ülésterem mellett vannak a membres reception room szobák, melyek arra szolgálnak, hogy a tagok ott a látogatókat fogadhassák. Itt a falon látjuk az 1871-iki első parlament tagjait, kik közül manapság csak egyetlenegy él és szintén itt találjuk a VI. parlament tagjait az 1887-ik évből. A falakat azonkívül öt volt elnök képe díszíti és itt van Viktória királynő képe az egyik oldalon, a másik oldalon pedig Gladstone és Salisbury. Tovább szemlélve az épületet, a libraire-re akadunk, onnan pedig a reeding roomba jutunk, hol számtalan ujság fekszik, köztük berliniek is.

Igen érdekes és praktikus a ruhatár berendezése is. Ugyanis minden egyes képviselőnek neve fel van írva, kerülete, hogy honnan küldött a parlamentbe és külön szám, három fogas és

egy zárható láda, melyben esetleges iratait elhelyezheti. Végre felmentem a parlament tetején található meglehetősen magas toronyra, melyből kilátás nyílik egész Torontóra.

Minden államnak Kanadában megvan a maga külön-külön parlamentje. Ontario államnak, melyben Toronto fekszik, parlamentje 1871-ig majd az egyik, majd a másik városban székelt néhány hónapot. 1871 óta Toronto lett az állandó helye a csak egy kamarával bíró ontariói országgyűlésnek, mely főleg cziviljogi törvényeket hoz.

A parlament tagjai négy évre vannak választva és számuk 91. A föntebb leírt parlamenti épület teljesen új és még alig készült el. 1893. márczius 1-től április végéig tartották benne az első üléseket. Az épület egy millió dollárba került. Toronto a parlamentbe három tagot küld.

Toronto a fejlődés javában levő és valamikor szép eredményekkel biztató város benyomását nyújtja.

Elhagyva Torontot, Mayence nevű sleeping-carunkban száguldunk Kingston felé. Reggeli $\frac{1}{25}$ van, midőn ottan a Spartan nevű eléggé csinos, de nem valami nagy hajóra szálltam,

mely Montrealba visz. Megteszem most az utat a Sanct-Lawrence tón és elhaladok Thousand Island (ezer-sziget) között. Ez azon út, melyet az amerikaiak a német »rajnai« uttal szeretnek összehasonlítani.

A szigeteket 1000 számmal illetik, pedig tulajdonkép 1700 van, melyek többnyire fenyvesekkel borítva és hol dombos, hol hegyes vidékükkel rendkívüli költőies benyomást tesznek a szemlélőre. A különbség a Sanct-Lawrence tón és a Rajnán tett út között csakis abban van, hogy a Rajnán található egyes szigetek és az azt környező egyes városok mindegyike külön történelmi multtal bir, mindegyikhez fűződik egy-egy monda, rege, vagy pedig valódi történet, mi által az utazás érdekessége rendkívül nyer.

Itt azonban az »ezer-szigetek« mindegyike csakis egy-egy kereskedelmi város benyomását teszi ránk, a mely a természet pazar adományain kívül absolute semmiféle más mondába, regénybe, vagy valóságba vágó történelmi multtal nem bir. A szigetek szép, nagy városoknak látszanak, a melyeken hatalmas vasuttársaságok vonatai közlekednek.

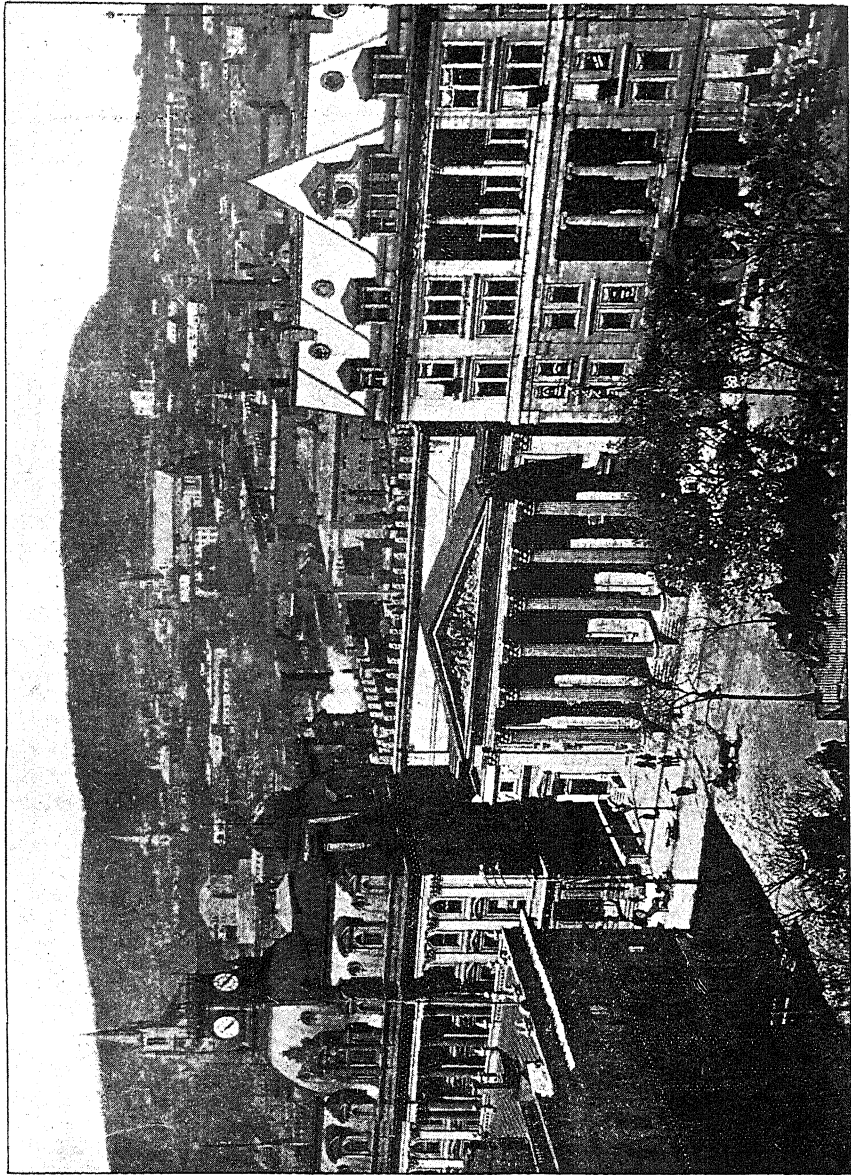
Természetesen itt a vizen és a hegyes szigetek közepette hőségről már nem tudunk semmit. Útközben sok mindenféle érdekes dolog történt meg velem. Így midőn Brockville szigeténél állottunk a parton levők ujságjaikat nem birván máskép a hajón tartózkodóknak elárulni, azokat hosszú halász-botokra tették és így ajánlották, a pénzt pedig az ujság alatt található kis tartóba tette be az illető vevő. A Sanct-Lawrencé-tón a hajózás különben felette nyugodt, csak midőn egyes veszedelmesebb helyekhez érünk, a hol a tóból kiálló sziklák a hajózást veszélyeztetik az u. n. rapidseknél érezhető nagyobb himbálódzás, melyet a gyengébb természetűek nem nagy örömmel vesznek.

Egész nap gyönyörű időjárásunk volt és teljes mértékben élvezhettük az amerikaiak ezen nem mindennapi remek látványát.

Esti $1/27$ órakor megérkeztünk Montrealba, hol csakhamar felkerestük fogadónkat.

A »Windsor«-fogadó, hol megszálltunk, nagyon szép és páratlan kényelemmel van berendezve.

Remek helyen, egy domb tetején fekszik. Köröskörül gyönyörű kertekkel övezve és pompás kilátást nyújtva a város egy nagy részére. Ké-

Montreal a Notre-Dame tornyáról nézve (Montreal)

nyelem tekintetében megtalálunk itt mindent, a mit egy fogadótól megkivánhatunk és az egyedüli, a mi visszataszító jelleget ad az, hogy a kiszolgálás itt is csak négerek által történik.

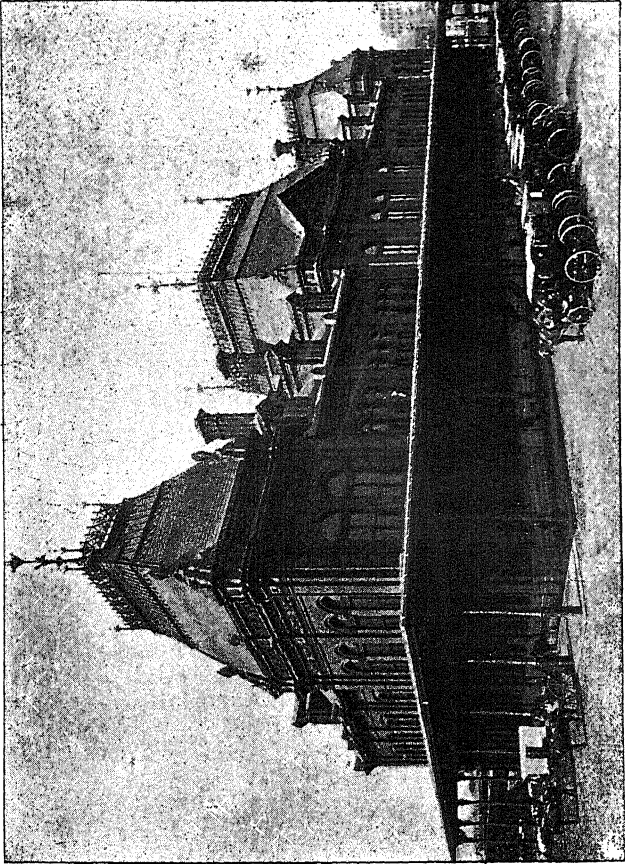
A san-franciscoi »Palace«- és a »Windsor«-fogadó nézetem szerint felülmulják a világ összes hôteleit.

Montreal berendezése, a város építkezése, az utcák kikövezése, azaz inkább mondva, azoknak aszfaltozott volta erősen emlékeztet az európai városok jellegére. Nem találjuk a túlságos magas házakat, megelégszenek itt az emberek egy hat, legföljebb egy nyolczemeletes házzal.

* * *

1535-ben történt, hogy Jacques Cartier, Kanada fölfedezője, a St.-Lawrence taván hajózva, a tóból kiemelkedő hegyre fordította figyelmét és az ott tanyázó indiánokat ajándékokkal és betegek gyógyítása által megnyerve, partra szállt. A hegyről remek kilátás nyílt a tóban fekvő 1700 kisebb és nagyobb szigetre, úgy, hogy Cartier elragadtatásában »Mount royal«-nak, királynak mondta e hegyet. Nemsokára virágzó telep fejlődött a hegy alján, melyet az ott lakók röviden »Montreal«-nak neveztek el.

Az idők során mindinkább fejlődött az eleinte francziák, később pedig angolok által is lakott hely és manapság mint Kanada virágzó fővárosa 250.000 lakossal bir, kiknek vagy háromnegyed része francia, míg egynegyed része angol. A francia lakosság a róm. kath. valláshoz tartozik, míg az angolok a protestáns hitet vallják. Felette érdekes itt az a versengés, mely a két nemzet között fennáll vallásuk tekintetében. Egyik törekszik a másikon túltenni a templomok számát és díszes kiállítását illetőleg. Az angolok azonban részben kisebb számuknál fogva, de még az egyszerű, puritán és mondjuk, száraz angol izlésnél fogva is, határozott hátrányban vannak. E sajátságos versengésnek köszönheti Montreal, hogy kétszáznál több és szebbnél-szebb templomával nemcsak a kanadai, hanem ugyszólván az összes amerikai városok felett áll. Oly templomot, mint a »Notredame« temploma, egész Amerikában nem találhatunk. E templom a francziák és így a katolikusok tulajdona és berendezése szemet kápráztató. A francziák azonban evvel sem elégszenek meg, hanem most egy »St.-Peter's cathedral«-t építenek, mely — szerintök — még a Notredameot is felül fogja mulni.

Bonaventure vasúti indóház (Montreal)

Minden létező vallásfelekezet híveinek van külön templomuk Montrealban és így minden egyes ember kielégítheti vallási szükségletét. Az üdv hadserege is felütötte már tanyáját a városban és naponkint trombita- és dobszóval vonulnak végig az utcákon a vörös kabáttal, fekete nadrággal és fehér siphával ellátott hívek. Még hölgyek is részt vesznek a menetben, kiknek barna kalapjuk van, melynek vörös szalagján arany betűkkel e felírás látható: »Salvation armee«.

A városnak külön-külön részeiben laknak az angolok és a francziák és minden intézményüknél megtaláljuk a különválást. A »College Megil« oly katolikus ifjak kiképeztetését eszközli, kik a magasabb iskolákat járják és szegénységüknél fogva önmagukat nem tarthatják fenn. Ugyanezen czélt tűzte ki magának a »College Montreal«, csakhogy egyedül protestánsok számára és így angolokat vesznek fel. A »Hôtel Dieu« kath. kórház, hol 60 apácza és 4 orvos teljesíti a betegek ápolásának nemes misszióját; vele szemközt épült a protestánsok kórháza.

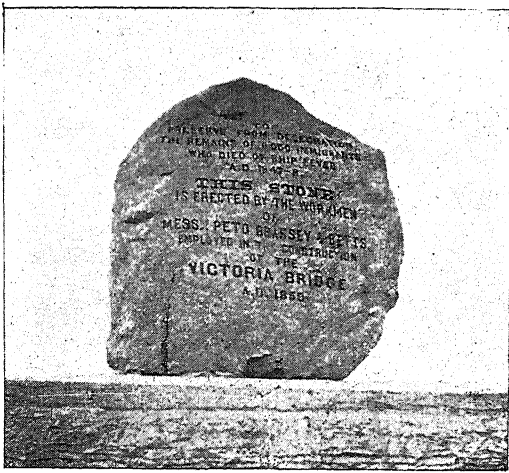
Sajátságos és érdekes azon körülmény, hogy Kanadában épp úgy, mint Amerikában minden rendű és rangú nyelv az angolban, mint vala-

mely végtelen nagy olvasztókemenczében mintegy felolvad. Daczára annak, hogy Montreal lakossága háromnegyed részben francia eredetű és szokásaik, vallásuk és egyéb tekintetekben megőrizték a francia jelleget, — nyelvüket mégis majdnem teljesen elfelejtették és egyedül a kiejtés akcentusán ismerjük meg a francziát.

Montreal utczái véges-végig kövezve vannak és sétányok tarkítják minden 30—40 lépésre. Villanyos vasut szegi keresztül-kasul az utczákat és bizony a mellette kullogó lóvasút vajmi nyomoruságos benyomást gyakorol. A lakók éppen francia eredetüknél fogva barátságosabbak és udvariasabbak, mint bármely más amerikai avagy kanadai városban — San-Franciscot kivéve.

* * *

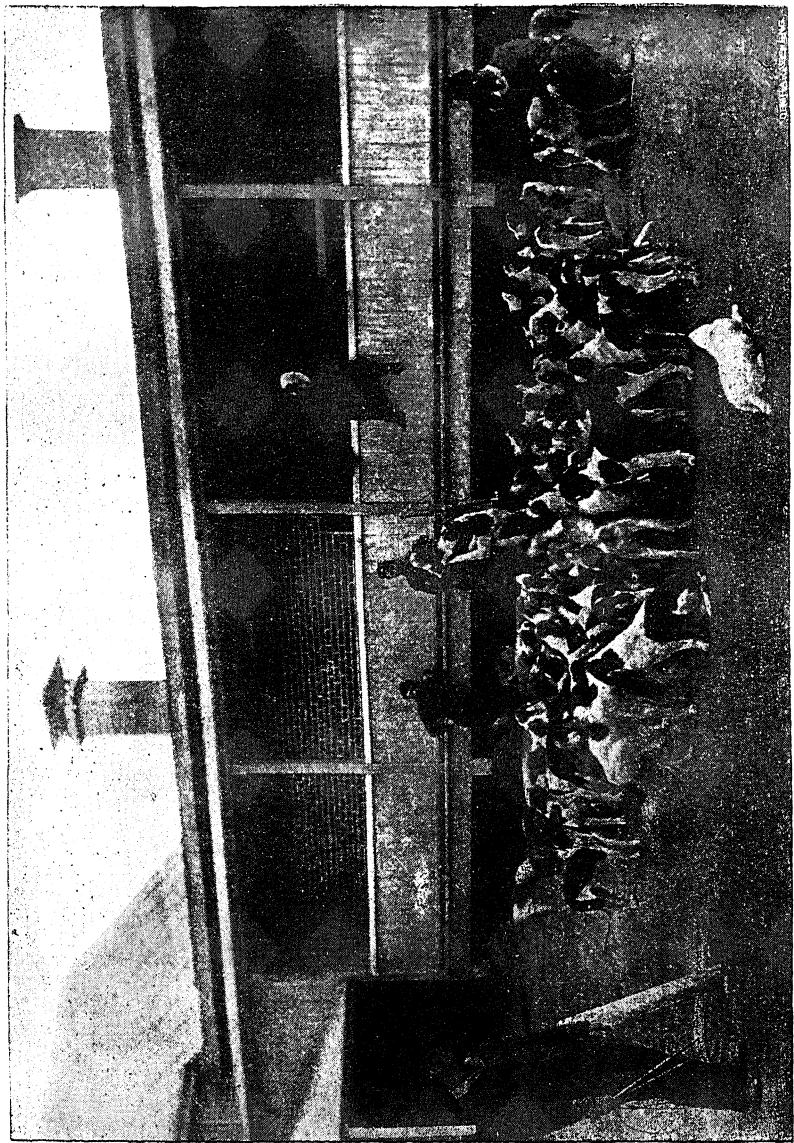
Hagyjuk el Montrealt és térjünk Boston felé; megszemlélve Canada nevezetesebb városait, térjünk vissza ismét az Unióba. Utunk a Green és White-Mountaineek között vezet, mely út tudvalevőleg folytonos váltakozásából áll az erdőknek, vizeknek, hegyeknek és így nemcsak a szemnek, de a léleknek is egyaránt kellemes. A nap folyamán mindannak daczára meleg időnk

Száműzöttek emlékköve

A keresztény ifjak társaságának palotája (Montreal)

A montreali vadász-klub kutyaí (Montreal)

volt, melyet azonban nem igen éreztünk, mert a társalgás élénken folyt.

Esti 7 óra 15 perczkor érkeztünk meg Bostonba és omnibuszon, vagy hogy amerikaiasan fejezzem ki magamat: buss-on fogadónkba hajtottunk.

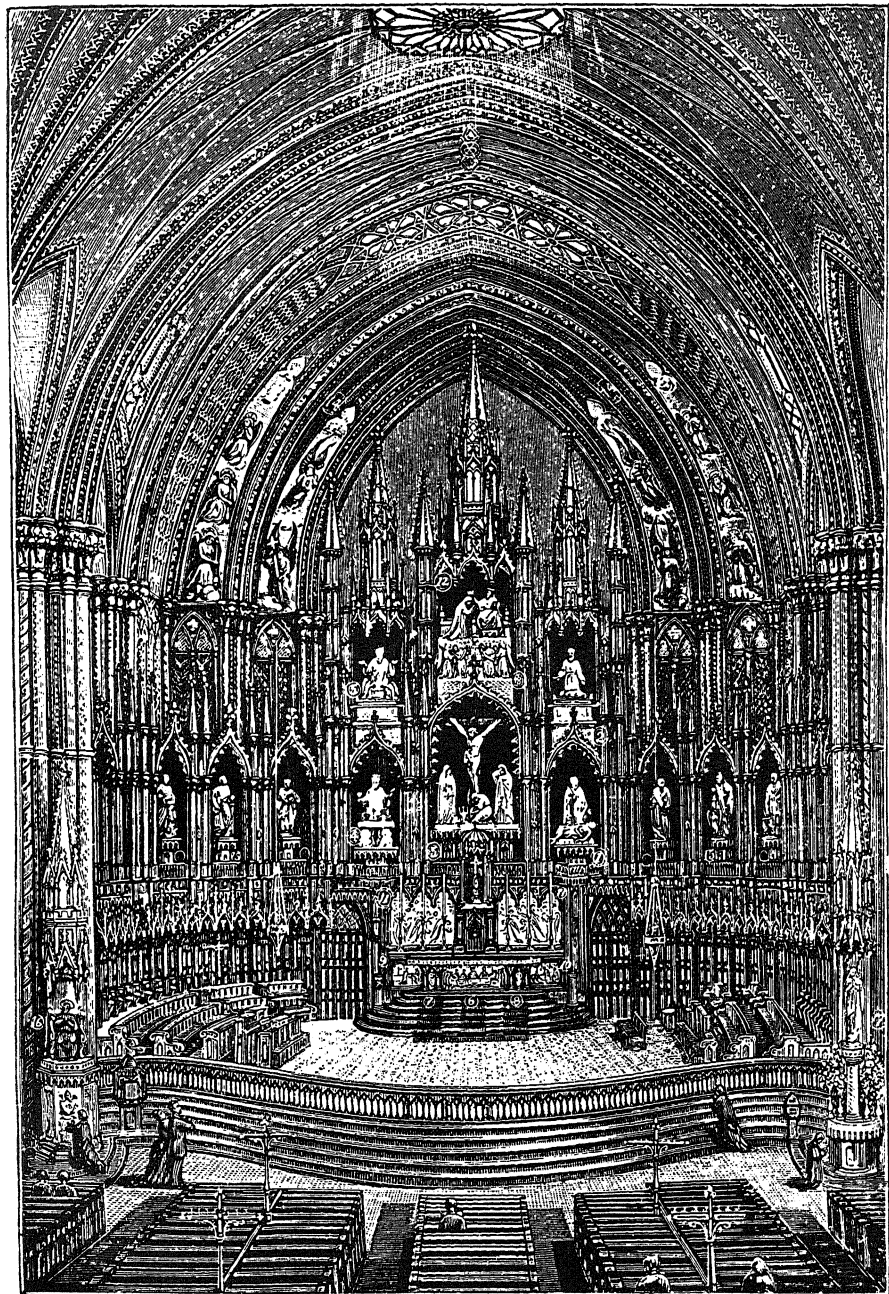
Egy érdekes körülmény ragadta meg figyelmünket. Ugyanis utunk a belvároson át vezetett és mi az egész útvonalon egyetlenegy szál embert sem voltunk képesek találni. Ennek egyszerű magyarázata abban van, hogy a belváros összes házai itt is, mint a többi amerikai városokban, üzletekből állanak. Nemcsak a földszint, hanem az emeletek is. Amerikában pedig ebéd-idő nem lévén, az üzleteket pontosan hat óra-kor bezárják és az amerikai ember ekkor tér a városon kívül fekvő házába. Megszűnik minden közlekedés, megszakadnak az üzletek, szóval Amerikában este fél hétkor oly világot élnek, mint nálunk akár éjjel fél kettőkor. Természetesen mindig csakis a belvárosokat és a kereskedelem központját tessék érteni, mert a külvárosban, ahol a lakások és a mulatóhelyek foglalják, bizony találunk éjjeli életet is, melyben ugyan kevés amerikai, de annál több idegen vesz részt.

Boston katexochén kereskedelmi város, mely nagyságra és kiterjedésre nézve hasonlít ugyan Budapesthez, de az itt feltalálható rengeteg tisztátalanságnál fogva és a gyáraknak óriási nagy tömege miatt ettől szerfelett elüt.

Fogadónkat is rosszul választottuk meg, a mennyiben oly szállodába jutottunk, hol rendszeren kereskedők szoktak megszállva lenni és így ez elhanyagolt, rozoga épület lévén, abban nem találtam meg azt a kényelmet, a melyet már az amerikai fogadóban megszoktam volt.

Az ételek itt is csak oly rosszak voltak, mint bármely más amerikai hôtélben. Ennek aztán természetes következménye az volt, hogy sem jó lakással, sem jó étellel nem bírván, másnapra szerencsésen főfájással ébredtem és különben sem éreztem magam sehogy sem rendben, mi talán a már hosszassá váló út felette nagy fáradoimnak is volt beszámítható.

Lézengetem tehát a városban, megnéztem annak nevezetességeit, felvittem magam elevátorral egy 10 emeletes ház tetejére, hogy onnan a kilátást élvezhessem. Nos, nem volt ugyan mit élveznem, mert az egész város egy vég-

A Notre-Dame templom főoltára (Montreal)

telen füstgomolyban csakis a gyárak kéményeit tüntette fel a néző előtt, egyebet semmit.

Felemlítendő Bostonban különösen a bőripar, mely óriási nagy kiterjedésű, ugyannyira, hogy minden második bolt czipésműhely. Különben is a kereskedelem és ipar terén Boston egyik legelső helyet foglalja el Amerikában és lakosainak szerfölött nagy élénkségénél s praktikus érzésénél fogva rövid időn utol fogja érni New-Yorkot, ha csak nem lesz hátrányára ama körülmény, hogy egyedül vasút útján függ össze a világgal és így a tulajdonképeni szoros értelemben vett világkereskedelem tagjává és annak részesévé sohasem válhatik. Ez pedig egyik megfizethetetlen előnye New-Yörknak, valamint San-Francisconak is.

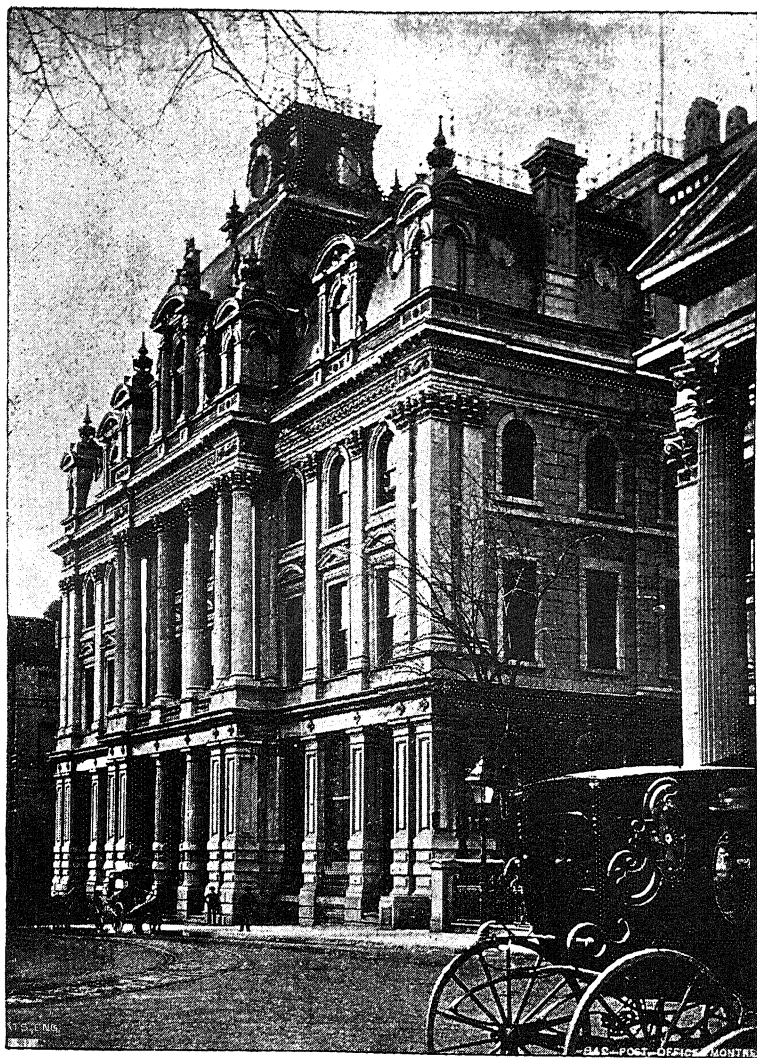
* * *

És most megyünk ismét visszafelé New-Yorkba. Utunk érdekességében nyer az által, hogy nemcsak vasuton, hanem hajón is teszszük azt meg. Bostonban »United States« nevű fogadónkat elhagyva hat óraker indultunk el a »River Falls Line«-hez vezető vasuttal. Másfél órai vasutazás és Fall river faluba értünk, a hol már készen várt a »Pilgrimm« nevű gőzös. Ez

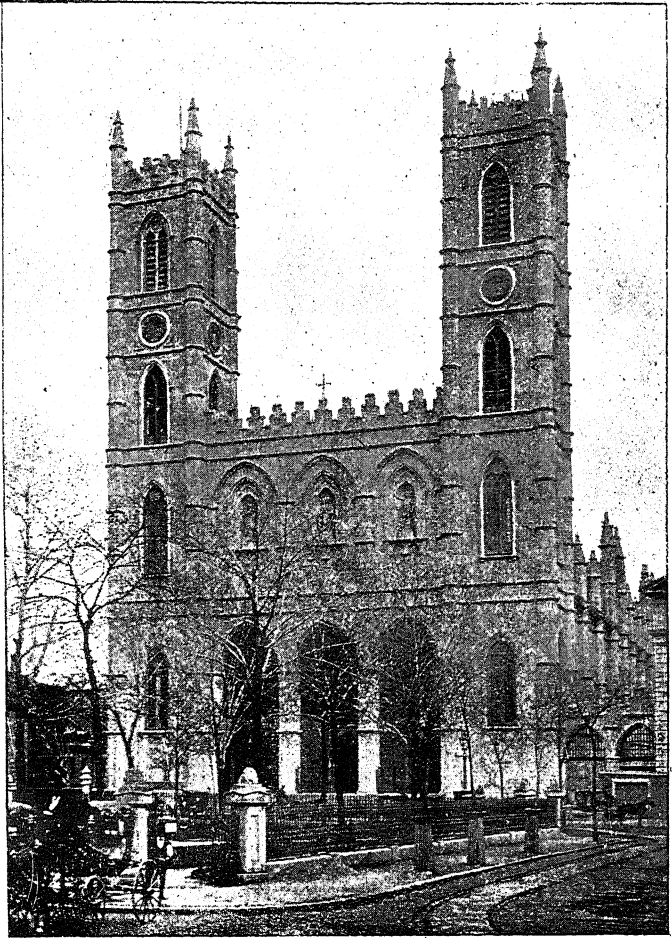
remekül van berendezve, mondhatnám úgyszólván fényesebben, mint a nagy tengeri hajók. A hajón a személyeknek nagyobb kényelem jut, mint a tengeri hajókon. Mindannak daczára a tengeri hajók nagyobbak, minek egyszerű okadatolását abban találjuk, hogy a tengeri hajók 8 napi ellátást visznek magukkal, hogy első és második osztályú utasok részére minden külön-külön van berendezve, hogy a tengeri hajón vannak fedél közötti utasok is és hogy azonkívül a tengeri hajók nagyobb szállítmányokat is visznek.

Mindezt a Fall river line-n közlekedő hajókon nem találjuk, mert azok úgyszólván kizárólag személyszállítással foglalkoznak és mindössze 24 órás utat tesznek meg, ennek következtében nem is szükséges, hogy a fedélzet oly kényelmesen legyen berendezve, mint ez a tengeri hajókon van, hol a fedélzet sétahelyül szolgál nyolcz napon át.

Tekintsük meg a Pilgrim-hajó kényelmes berendezését. Legalul találjuk a tágas és szép magas éttermet, melynek minden egyes asztala fölött villanylámpa szórja a pazar fényt. Egy emelettel feljebb van a nagyobb szalon vagy

Főposta-épület (Montreal)

Notre-Dame templom (*Montreal*)

pedig nevezzük el dohányzónak, a férfiak részére. Ez ugyan nem oly otthonias, mint a tengeri hajókon, bár valamivel szellősebb. E körül találjuk csoportosítva a másodosztályú kabinokat. Egy emelettel feljebb van aztán a nagy szalon, vagy pedig a hölgyek tartózkodási helye és végül a következő emeleten az u. n. zene-szalon. E kettő körül fekszenek az első osztályú kabinok.

Este 8—10-ig elsőrangú zeneművészek igen szépen hangversenyeznek és a három egymás fölött elhelyezett szalonban a közönség kénye-kedve szerint vagy fel-alá jár, vagy pedig ülve hallgatja az élvezetes előadást. A zenészek fekete frakkban, fehér nyakkendővel jelennek meg, akár csak a magyar királyi operaház premièrjén volnánk. Az előadások messze felülmulják a tengeri hajón szokásos zenét, a mi természetes is, mert hisz a tengeri zenészek a második kajüt pinczérei, tehát olyanok, kik a zenét csak mellékesen űzik, míg ezen tiz zenész a zenét, mint művészetet kizárólag és egyedül gyakorolja.

Programmjuk minden napra a hetenkint egyszer megjelenő »Fall river line journal«-ban található.

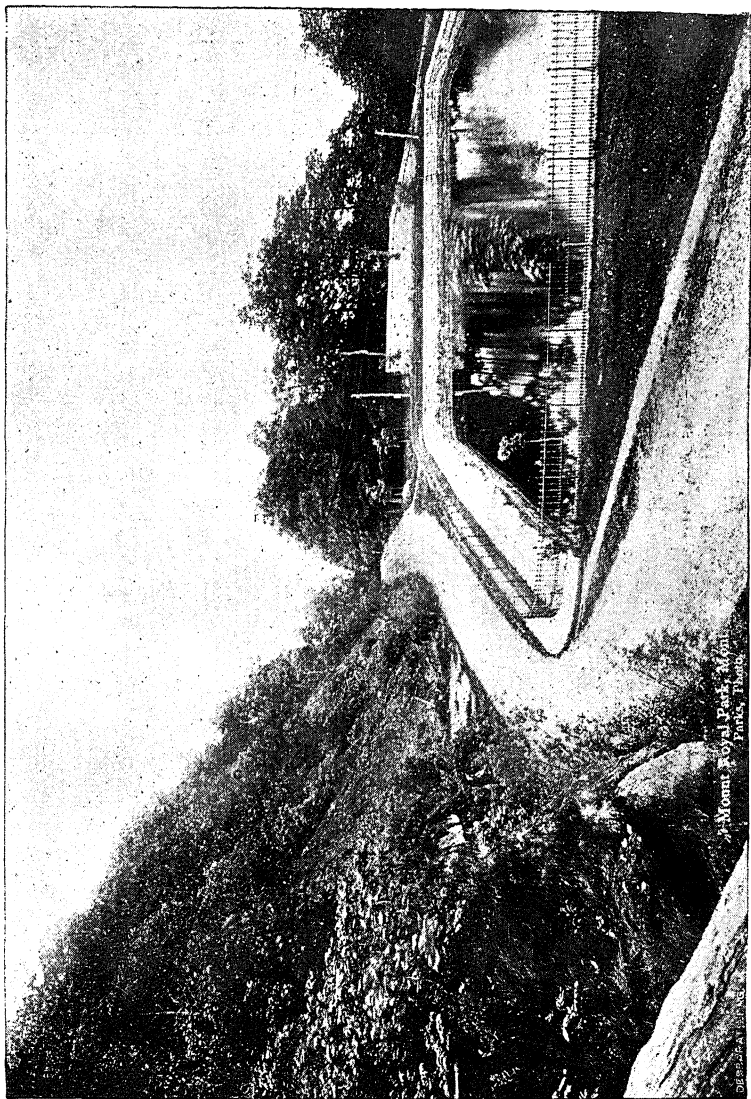
Szóval az egész utazás a legélvezetesebbek közé tartozik és a közönség, valamint a berendezés határozott világvárosi jelleggel bír.

Newport az egyetlen hely, a hol hajónk kikötött és a hova kilencz órakor érkeztünk. A másik, ugyanezen irányban közlekedő hajó, mely egy órával később indul, Newportban nem áll meg.

Newportot rövid időzés után elhagyva, a már kellőleg ismert hintázás kezdődött, mert a Fall-River folyón már túl mentünk és a nyílt tengerre jutottunk.

Már tizenegyre járt az idő, midőn betelve a hajóról nyíló remek kilátással, nyugalomra térünk. Az utasoknak egy része még ezen aránylag csekély hullámzástól sem volt képes az éjszakát nyugodtan eltölthetni és így midőn reggeli öt órakor a fedélzetre jöttem, ismét számos áldozattal találkoztam, kik kénytelenek voltak megszenvedni e csekély kis tengeri utat is.

A nap éppen kelőben volt és már messziről látszott New-York. Gyönyörű kép tárult szemeink elé. Jobbról-balról szigetek közt haladva, szemlélhettük egy nagy város nyugalalmát és ama kezdő szimptomákat, melyek a feltámadó életet jelzik.

Montreali Királyi Park, Montreal
Park, Quebec

A montreali sétakocsizás parkja (Montreal)

Mind közelebb és közelebb érve, az idő is természetesen mind előbbre haladt. Az óra már hat után járt és lehetett látni a legkülönbözőbb genre-képeket, melyeket egyáltalán elképzelni képesek vagyunk. Itt egy pék szaladt a friss zsömlével, amott egy ujsághordó vitte a legfrissebb újdonságokat, ismét egy szegény takarítónő szaladt a munkába, itt-ott már lehetett látni egy-egy varrónőt is, a mint kecssteljesen lejt mindennapi foglalatosságához, szóval szemlélhettük az élet kezdődését, annak felpozícióját.

A mire New-Yorkba hét óra után megérkeztünk, máris láthattuk a nagyvárosi élet hatalmas hullámait. Ez a látvány egymagában is érdemes a megtekintésre és természetesen sehol sem szemlélhettük oly nagyszerű megnyilatkozásban, mint itt New-Yorkban, melynek mint már említettem, két millió lakosa van.

New-Yorkban már csak rövid ideig időztem, mindössze három napot maradtam. Átmentem Brooklynbe, mely tudvalevőleg New-York testvérvárosa. A híres Brooklyn-bridgével van vele összekötve.

A brooklyni függő hid a világ legszebb alko-

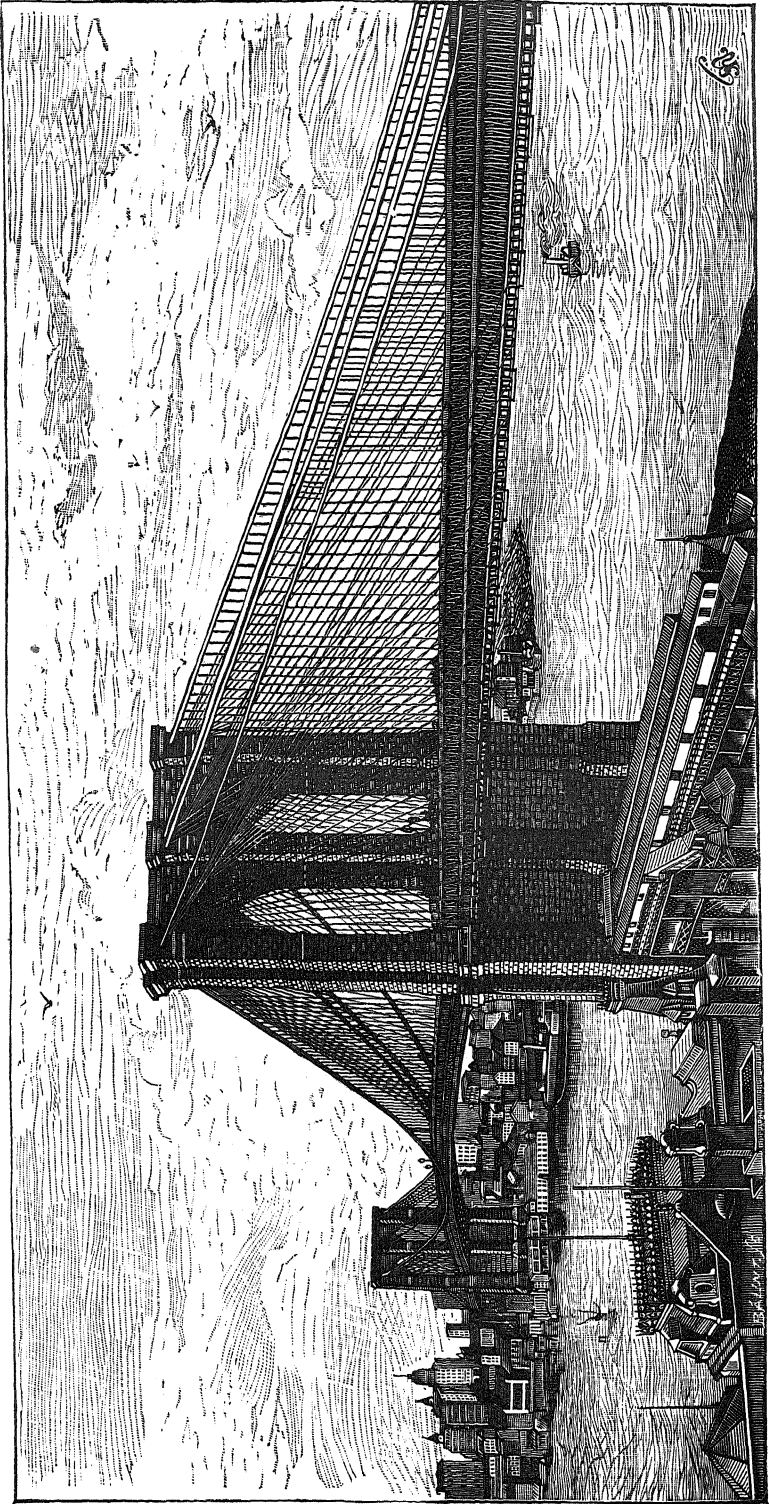
tásaihoz tartozik. Hossza két kilométer, szélessége 30 méter. Két oldalon a vasut, mellette a kocsik és közepén a gyalogjárók közlekednek. A hid oly magasan van építve, hogy a legnagyobb tengeri jármű elmehet alatta. Brooklinról magáról nincs sok mondani való. A kisebb igényűek itt húzzák meg magukat. Alig van néhány monumentális épülete, de azért a folytonos előretörés nyomai itt is fellelhetők. Idővel még veszélyes konkurrensé lehet testvérénék, a hatalmas New-Yorknak.

Három napi időzés után tovább álltam, el nem mulasztva az utolsó éjszakát, melyet Amerikában töltöttem, az éjjeli élet tanulmányozására fordítani.

Végre is Hobokenbe értem, hol a »Columbia« nevű gőzössel ismét Európa felé vezettem.

A gőzös állomásánál természetesen minden utasnak ugyyszólván meg volt a maga kísérője. Részben olyanok, a kikkel amerikai utja alatt megismerkedett, részben pedig egyik-másik utitárs, a kivel Amerikában utazván, ismeretséget sőt tán még barátságot is kötött.

Hazánkfiái közül itt láttam László Árpád zongoraművészt és Strümpfler m. kir. operai hegedűművészt, kikkel kedélyesen elbeszélgetve,

A new-york-brooklynhi hid

megtudtam tőlük, hogy Ausztráliába készülnek, hogy ott művészetükkel hódítsanak.

Kölcsönös buzdítások, biztatások, búcsúzások, — az óra tizedet üt és kommandóra a Columbia útnak indult. A hajón utitársaim között igen sok ismerősre akadtam, kikkel már a »Bismarck«-on, melylyel Amerikába utaztam, együtt voltunk.

A panaszok általánosak voltak. Mindenki, kivél a hajón beszéltem, könnyű szívvél távozott Amerikából, egy olyan világból, melyben az emberek szívtelenek, melyben oly lények élnek, kikből minden érzés kihalt és kikben egyedül csak a pénz és az abban rejlő érték iránt maradt meg némi érzék. Mindenki örült annak, hogy távozhatott Amerikából, melyben oly országot tanult megismerni, hol a tudomány és a művészet teljes pangásban van és hol a szerintük egyedüli boldogító kereskedelmen és iparon kívül abszolute semmivel sem törődnek. És mégis mindenki örült annak, hogy eljött Amerikába; örült pedig azért, mert legalább megismerhette azt az országot, melyről annyit hallott, annyit olvasott és még sokkal többet gondolt. Örült azért, hogy megismerhette azt az Amerikát, melyre mindenki végső elkeseredésé-

ben, végső reményét alapította és örült azért, mert egy nagy élettapasztalattal gazdagabban tért vissza. Megtanulta ismerni a reklám óriási hatását, felismerte annak erejét abban, hogy még a semmiből is képes nagyot és hatalmast, világfelforgatót alkotni — és ezen alkotást az emberek szemei elé úgy vinni, mintha az a maga teljes valóságában fennállana és léteznék és így elérni oly célokat, melyek a reklám nélkül még csak megközelíthetők sem volnának.

